

CEP ÜNİVERSİTESİ

Seçim Sistemleri

JEAN-MARİE COTTERET
CLAUDE EMERİ

YENİYÜZYIL KİTAPLIĞI

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

Seçim sistemleri

Les systémes electoraux

JEAN-MARIE COTTERET / CLAUDE EMERI
Paris I (Sorbonne) Üniversitesi Siyasal Bilimler Bölümü Öğretim Üyeleri

Çeviren
AHMET KOTİL

YENİ YÜZYIL KİTAPLIĞI
Emlak Bank'ın katkılarıyla
İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

İçindekiler

GİRİŞ **5**

I. BÖLÜM

Seçim Olayı 10

Seçmen Kitlesi 10

Değişik Oylama Tipleri 20

Oylamanın Cereyan Edişi 31

II. BÖLÜM

Seçim Tarzları 38

Çoğunluk Sistemi 39

Nisbi Temsil 46

Karma Seçim Sistemleri 62

III. BÖLÜM

Seçim Sistemleri ve Siyasal Yaşam 71

Yönetilenleri Temsil Aracı Olarak Seçim 72

Yönetenlerle Yönetilenler Arasında İletişim Aracı Olarak Seçim 94

DİPNOTLAR 106

BİBLİYOGRAFYA 109

GİRİŞ

Demokratik hükümetler bütün halklar tarafından tek meşru hükümet biçimi olarak kabul edildikten bu yana, yönetilenlerin siyasal kararların alınmasına katılmasını sağlayacak yöntemlerin bulunması gerekli oldu. Seçim sistemlerinin incelenmesi en azından iki sorunu gündeme getirir: Teknik planda, yönetilenlerin devlet organları içinde mükemmel bir biçimde temsil edilmesini sağlayan formüllerin bulunması gerekir ki, bu organlar yönetilenleri yönetenlerle özdeşleştirir. Siyasal planda, seçim sistemleri iktidarın verilmesi ve icrasında, yani temelde iktidarın meşrulaştırılmasında toplumsal inanışların oynadığı temel rolü ortaya koyar.

Tarihte iktidarla ilgili işlemler her zaman seçim yoluyla olmuyordu: Geleneksel şef çoğu zaman kuvvet, hile ya da büyü yoluyla kendini kabul ettiriyordu; ama her halükârda Bertrand de Jouvenel'in sözünü ettiği "sivil itaat denilen gizemli şey"in sırrını bulmaya çalışıyordu. Görülmektedir ki en istikrarlı siyasal iktidarlar zordan çok ideolojik tahdit, büyücülük veya din yoluyla kabul ettirilenlerdir: Roma Cumhuriyeti imparatorları çok çabuk tanrılaştırdı. Ortaçağ'dan bu yana Kilise hükümdarları, kutsallaştırma ayiniyle meşrulaştırma işini üstlendi: Fransız monarşisinin tarihine özellik kazandıran olgu, kralın seçimle gelmesinden Kilise'nin meşrulaştırdığı kalıtsal bir sisteme geçilmesidir. "Kral tahtında sadece Tanrı'nın isteğiyle oturmaktadır", tanrısal hukukun egemenliği halkın büyük ölçüde inançlı olmasında ve kutsallaştırma ayininde temel bulmaktadır. Kilise'nin kutsadığı krala itaat etmemek günah işlemek anlamına gelir; Kilise'nin onayı olmadan kralın tahtını ele geçirmek gasptır (Jeanne d'Arc sadece bir gaspçıyı göreve getirmiştir).

Tanrısal hukukun egemenliğinden ulus ya da halk ege-

menliğine geçiş temsili rejim vasıtasıyla yapıldı: Burada sözkonusu olan halkın siyasete seçtiği kişiler aracılığıyla katıldığı anayasal bir sistemdir. Bu rejim gerek yurttaşların iktidarın uygulanmasına katılmasını dışlayan monarşiye, gerekse seçime başvurmadan halkın dolaysız hükümetini öngören doğrudan demokrasiye karşıdır. Temsili rejim yurttaşların kamu işlerinin yönetimine bir ölçüde katılmasını gerektirir, bu da seçim yoluyla ve seçimlerin izin verdiği ölçüde yapılır. Halkın seçilmiş temsilcileri meşru hükümetlerdir. Tarihsel olarak bu hükümet biçimi, hükümdarları iktidardan uzaklaştırmak ve iktidarın aristokrasiden burjuvaziye geçişini kolaylaştırmak için icat edilmiştir. Ama iktidarın kutsal niteliği devam etti. 18. yüzyıldan itibaren hükümdarı göreve getiren artık Kilise değil seçmen-halktı. Seçim kutsamanın yerini aldı. Dinsel tören yapıldığı zaman da, ya maskaralığa dönüşüyor (1825'te Reims'de X. Charles'ın kutsanması), ya da içeriğinden çok şey kaybediyordu (Bonaparte kendi kendini taçlandırır). Buna karşılık, seçimler büyük bir mücadeleye konu olsa da, seçim akşamı seçimlerin galibinin meşruiyeti sağlanmış oluyordu. "Devlet kuşu" ona vurmuş sayılıyordu.

Liberal siyasal hukuka göre, dünyada (19. yüzyılın ve 20. yüzyılın ilk yıllarının siyasal dünyasında) iki hükümet tipi karşı karşıya gelir: Otoritenin tanrısal hukuka dayandığı ve otokratik bir meşruiyetten kaynaklanan geçmişteki teokratik siyasal rejimler ile, insan haklarına ve bireysel özgürlüklere dayanan, demokratik meşruiyetten ve seçimlerden kaynaklanan modern siyasal rejimler. Seçimin olmadığı yerde özgürlük de yoktur.

Kuşkusuz "temsilci" olarak nitelenen yöneticilerin otoritesini meşrulaştırmak her zaman kolay olmuyordu. Gerçekte, neyi temsil ediyorlardı? Yetkilerinin genişliği ve doğası gerçekte nasıldı? Kamu hukuku kuramcıları demokratik meşruiyet konusunda az-çok ustaca çeşitli kuramlar ürettiler. Gerek siyasal temsil ilkesi, gerekse siyasal temsilin biçimleri üzerine sert polemikler cereyan etti.

Kuramlar esas olarak, temsilde gerçeğe uygunluk fikri üzerinde yoğunlaştılar: Eğer seçim sistemi yönetenlerin yönetilenlerin gerçeğe uygun bir suretini sunmasını sağlıyorsa, rejim demokratik bir niteliğe sahip demektir. Olaya bu

perspektifle bakılırsa, seçim sistemlerinin temel bir rol oynadığı kolaylıkla görülür. Seçim sistemleri sadece mekanik etkileriyle, şu ya da bu sosyal kategoriyi, kamuoyundaki şu ya da bu nüansı, şu ya da bu hükümet biçimini kayırarak siyasal kurumların işleyişini değiştirecek biçimini kayırarak siyasal kurumların işleyişini değiştirecek güçtedirler. Seçim sistemleriyle ilgili siyasal tartışmaların temelinde, temsilde eşitlik sorunu vardır. Seçim yoluyla temsil fikirlerin çoğulluğunun ifadesine bağlıydı ve fikirlerde çoğulculuğu korumak zorunda idi. Dolayısıyla sadece fikirlerde çoğulculuğu güvence altına alan bir seçim sistemi yurttaşların özgürlüğünün garantisidir. Böyle bir anlayış içinde seçim, siyasal rekabetin serbestçe cereyan ettiği rejimlerle bir partinin iktidar tekelinin her türlü seçim olanağını ortadan kaldırdığı rejimler arasında ayırıcı bir kriter işlevini görebilir. Seçim yoluyla temsil anlayışı çoğulcu devlet biçimine içkindir.

Ancak bu kuramlar iktidarın bazı toplumsal sınıflar, daha kesin bir deyimle burjuva sınıfı tarafından ele geçirilmesini maskeliyordu. Marx'ın klasik formülünde bu olgu şiddetle eleştiriliyordu: "Seçimler ezilenlerin, dört yılda bir kendilerini ezecek olanları seçmelerini sağlayan bir araçtan başka bir şey değildir"; temsili rejim artık klasikleşmiş olan, yönetenler ve yönetilenler ayrımını ortadan kaldırmadı.

Üstelik Marksistlerin altını çizdiği bu çelişme komünist rejimlerce de aşılamamıştır. Marksist kuramcılar sınıf mücadelesinin olduğu toplumlarda temsil ilkesinin boşunalığını vurguladılar; bu noktada getirdikleri gerekçelere karşı çıkmak olanaksızdır. Tahlillerinde daha ileri bir noktaya giden Marksist kuramcılar sınıfsız bir toplumda, seçimlerin toplumsal bütüne, tüm halka, herkesce kabul edilebilir ve kabul edilen siyasal kararı alma olanağını verdiğini ilke olarak ortaya koydular. Dolayısıyla bu kuramcılara göre, toplumun sınıflara bölünmesini ifade eden siyasal güç çoğulculuğu ortadan kaldırılmalıdır. Seçmen tek parti tarafından hazırlanmış bir adaylar listesine oy atmaya çağrılır, tek parti de kuramcılar düzeyinde türdeş bir toplumun derinlerde yatan isteklerini ifade etmekle yükümlüdür. Bu durumda siyasal seçimin anlamı değişmektedir: Artık sözkonusu olan insanları, çıkarları ve ideolojileri temsil etmek

değil, doğrudan bütün halkı karar almaya çağırmaktır.

İlke budur. Bu ilkenin 1930'lu yıllarda liberalleri şoke eden koşullarda uygulamaya konulduğunu belirtelim: Tek parti ilkesi bütün liberal felsefeye aykırıdır. Üstelik Sovyet rejimindeki seçimler tuhaf bir biçimde, aynı sıralarda faşist rejimlerde cereyan eden sözde seçim törenlerine benziyordu. Seçim iktidarın uygulanmasına halkın katılımını sağlamaktan çok; yeni türden bir ayinle bir kişi ya da tek partinin diktatörlüğünü kutsuyordu.

Bu durumda seçim sistemlerinin demokrasiyi geliştirmek ve mükemmelleştirmek yerine, şu ya da bu yönetici kategorinin (kapitalist burjuvazi, tek parti, askeri ya da dini elitler, vb.) iktidarını meşrulaştırmaya yaradığı düşünülebilir; bir süre bu türden bir Makyavelist tutum, klasik ilkelere karşı çıkmaya hazır siyasal bilimciler arasında moda oldu. Günümüzde seçim sistemlerinin toplumsal inançların manipülasyonu yoluyla, iktidar sahiplerini meşrulaştırmaya yaradığı düşünülür çoğu kez.

Gerçekte bu çözümleme nüanse edilmelidir, çünkü seçimlerin tek işlevi yurttaşların temsili değildir. Çağdaş siyasal toplumlar seçime başka bir anlam vermektedir: Seçim yöneticilerle yönetilenler arasında iktidar ilişkisini kolaylaştırmalı, siyasal karar alıcılarla siyasal kararın uygulandığı kişiler arasında iletişimi sağlamalı, bir başka deyişle iktidarın niteliği ne olursa olsun bireylerin iktidara itaatini sağlamalıdır.

Sanayi toplumlarında onaylama-seçim, istifa-seçim'in yerini almışa benzemektedir. Seçim yöneticilerle yönetilenler arasındaki iletişim sürecine dahildir. Mass media'ların (kitle iletişim araçları) sürekli baskısı karşısında, yurttaşın elinde tek bir oy pusulası vardır; ancak bu durumda oy pusulasının kullanımı yurttaşın bir temsilci seçmesine yaramaz, yöneticilerin politikasına evet ya da hayırla cevap verir. Günümüzde yurttaşların, partilerin ve siyasal rejimlerin davranışını değiştirmede seçim sistemlerinin yanı sıra, kitle iletişim araçları da belirleyici bir rol oynamaktadır. Sorun seçmene sunulan tercih olanağının gerçekten çoğulcu olup olmadığını bilmek değil, yönetilenlerin yönetenlerin çağrısına cevap vermedeki serbesti derecesini belirlemektir.

Böyle bir bakış açısıyla, oybirlikçi bir rejimde tek bir par-

tinin ya da hakim bir partinin varlığına karşı seçimin değerini koruması tamamen anlaşılabilir bir olaydır. Tek bir şartla: Yeter ki yurttaş üzerine uygulanan baskılar yurttaşın tercih yapmasını engellemesin.

Siyasal toplumların niteliğine göre, siyasal temsil sürecinin temel unsurları olan seçim sistemleri ek olarak başka işlevler de görmektedir. Gelişmekte olan toplumlarda seçimin çelişkili olarak demokratik bir niteliği vardır. Yurttaşlar açısından tamamen yabancı kaldıkları tercihleri onaylamaktan başka bir şey yapılmıyor olsa da, seçim sürecinin politikayla yeni temasa girmiş birey ve grupların toplumsal ve siyasal bütünleşmesini kolaylaştırdığı saptanmıştır. Bir durumda seçim bir yurttaşlık eğitimi aracıdır.

Seçim, özellikle üzerinde duracağımız sanayi toplumlarında, bu işlevi de yerine getirir. Ancak bu toplumlarda da, siyasal güçlerin iki-kutuplu bir dağılımına doğru yönelinmektedir. Bu iki-kutupluluk yöneticilerin politikası karşısında, bu politikaya katılınıp katılınmadığına göre, bir "evet-hayır" alternatifine tekabül eder. Bu perspektifle seçim sistemi iki-kutupluluk eğilimini güçlendirmekte, böylece seçimde açıklığı kolaylaştırmakta, seçim konusunda her türlü anlaşmazlığı ortadan kaldırmakta, iktidardaki siyasal güçlerin yer değiştirmesini olanaklı kılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
SEÇİM OLAYI

Seçim olayı esas olarak, yöneticilerin yönetilenlerce belirlenmesini sağlayan bir işlemler, hukuki eylemler ve araçlar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, siyasal hukukun oldukça özel bir alanı ile ilgilidir. Bu siyasal hukuk yurttaşın niteliğini belirlemeye, çeşitli türden seçimleri birbirinden ayırmaya, seçimin cereyan edişini düzenlemeye yönelik kurallar bütününden oluşur. Bu kurallar zaman ve mekân içinde değişir, çünkü sözkonusu kurallar, bu kuralları uygulayan siyasal rejimlerin derin doğasının bir yansısıdır. Bu kuralların sentezini yapmak zordur, kuralların tümünü temsilcilerin seçiminde mükemmelliyet sağladığını düşünmek saflık olur. Aksine seçim işlemi, karşıt güç ve ideolojiler arasında bir dizi uzlaşmanın bileşkesidir. Kısa vadeli bir perspektifle bakılırsa veya ilkesel olarak, bu ideoloji ve güçler seçim olayına bir anlam, önem ve özellik kazandırmaya çalışır. Seçim hukuku bu uzlaşmaların sık sık değişen biçimlerini kaydeder. Bu biçimler üç sorunun yardımıyla ortaya çıkmaktadır: Kim? Ne yapıyor? Nasıl?

I. Seçmen Kitlesi

Jean-Jacques Rousseau şunları yazıyordu: "Kimsenin yurttaşlardan alamayacağı bir hak olan oy kullanma hakkı üzerine bazı düşüncelerim olacak". Oy hakkını halk egemenliği kavramına dayandıran bu görüşe Fransız Devrimi'nden önce de karşı çıkılmıştı. Rousseau oy hakkını yurttaşlık niteliğinin bir sonucu olarak görüyordu. Oysa bütün zamanlarda bir ulusun mensubu yurttaştır, ama her yurttaş seçmen değildir. Roma'da jus suffragii jus civitatis'den farklıdır; jus civitatis özgür insanlarla ilgilidir, jus suffragii ise sadece yurttaşların bazılarına verilmiştir. Örneğin kölelikten kurtulanlara ve gladyatörlere jus suffragii verilme-

miştir.

1789 anayasacıları ulusal egemenlik adına, ulusun kendisini oluşturan bireylerin farklı olduğunu düşünmüşlerdir: Sadece ulus ve yalnızca o, egemenliğin sahibidir. Bundan ötürü, bireylerin ulusal egemenlikte payı yoktur. Sadece yasa koyucu ulusal iradeyi ortaya çıkarmak için en uygun koşulları belirleyebilir ve bu iradeyi ifade etmekle yükümlü yurttaşları belirleyebilir ve bu iradeyi ifade etmekle yükümlü yurttaşları saptayabilir. Bu nedenle her devlet kendine özgü siyasal verilerden hareket ederek, seçmen kitlesinin bileşimini belirlemek üzere kendi yasalarını çıkarır; yurttaşlar oy haklarını anayasal ve yasal hükümlere göre kullanabilirler. Bu durumda seçmen, yasa gereğince belli bir nesnel konumda bulunan yurttaştır. Ondan yöneticilerin seçimine katılması istenir. Bunu yaparken kişisel bir hakkını getirmez, devletin adına ve hesabına hareket eder. Seçmenlik bir hak değil, bir işlevdir.

Gerçekte çoğu durumda, yasa koyucu bu mantığın sonuna kadar gitmemiştir. Seçmenliğin hem bir hak, hem de bir işlev olduğu daha esnek ve karma bir tutumu tercih etmiştir.

1. Oy Hakkının Yayılması - Genellikle bireyin hukuksal kişiliği (homo constitutionalis) ile oy hakkı arasında otomatik bir ilişki olduğu zaman, bir devlette genel oy hakkı ilkesi kabul edilir. Zaten çoğu zaman, genel oy hakkı için mücadele ile demokrasi için mücadele birbirine karıştırılmıştır. Bu durum oy hakkının yayılmasının çizgisel olarak gerçekleştiği kanısını uyandırmaktadır, yani "demokratik hükümetler yerleştikçe yeni yurttaş kategorileri kademe kademe sandığa giderler" kanısına yolaçmaktadır.

Gerçek biraz daha farklıdır. Başlıca siyasal rejimlerin tarihi, oy hakkının biçimlerinin siyasal güç dengesince belirlendiğini göstermektedir. Burjuvazi iktidarı ele geçirince, oldukça geniş bir seçmen kitlesine dayanır. Bir kez iktidarı ele geçirince vanaları kapatır ve genel oy hakkı önüne barajlar koyar. "Sitenin kapılarında bırakılan işçi sınıfı" ancak daha sonra seçmen statüsüne kavuşabilmiştir. Bu siyasal ilerleme şiddete başvurmadan gerçekleştirilememiştir. Seçim sisteminde bir değişiklik sağlayabilmek için çoğu zaman siyasal rejimi değiştirmek gerekir. Portekiz'de 1974

Devrimi ile, 1973'te Caetano rejiminin düzenlediği son genel seçimlerde 1.800.000'i geçmeyen seçmen sayısı üç katından fazla oldu.

Fransa'da oy hakkının sınırlanması geleneksel olarak iki frenle sağlanmıştır: vergi ve yaş.

Devrimci dönem ve imparatorluk dönemi halktan korkan bir temsili rejimin el yordamıyla aranışlarına tanık olur: Çok sayıda kişiye yurttaşlık statüsü verilir, ama gerçekte birinci dereceden seçmenin gerçek yetki sahibi olmasını engelleyen temsil usulleri getirilerek ya da iki dereceli seçim uygulamasına gidilerek bu statü sınırlanır.

Restorasyon ve Temmuz Monarşisi bu yapmacık uygulamalara başvurmamıştır. Bu rejimlerde seçmenlerin gerçek bir iktidarı vardı, ama sayıları büyük ölçüde azaltılmıştı. Seçmen kitlesi sadece burjuva sınıfından meydana geliyordu.

Michel-H.Fabre bu sorunun 1814'de nasıl dile getirildiğini açıklar: "Aşırı kralcılar seçmenlik için vergi sınırına karşı çıkıyorlardı; o zamanlar halkın çoğunluğunu oluşturan köylü kitlelerinin büyük toprak sahiplerinin etkisiyle monarşistlere oy vereceğini düşünüyorlardı. Siyasi hesap yanlış değildi. Böylece monarşi genel oyun muazzam gücüne dayanabilecekti. Buna karşılık, aşırı muhafazakârlar oy hakkı için toprak mülkiyeti koşulunu getiriyorlardı. Sadece toprak vergisini ödeyen Fransızlar oy kullanabileceklerdi. Bu tez, bireyin bir gayrimenkul sahibi olunca muhafazakâr olacağı yolundaki doğru bir saptamaya dayanıyordu. Nihayet Guizot ve Royer-Collard gibi kişilerce desteklenen "liberal tez", seçmenliğin seçmenlerin öznel bir hakkı olmayıp bir toplumsal işlevin gereği olduğu görüşündedir; bu işlevin iyi bir şekilde yerine getirilmesi için asgari ölçüde bazı kabiliyetler ve muhafazakâr bir anlayış gereklidir. Bu asgari de, niteliği ne olursa olsun menkul ya da gayrimenkul bir mülkiyetle sağlanabilir. Siyasal özgürlüğü zenginler ve mülk sahipleri ile sınırlayan bu tez, diğer tezlere galip geldi".

4 Haziran 1814 Anayasası'nın 35. ve daha sonraki maddeleri vergiyi yılda 300 frankla sınırladılar (bu miktar doğrudan ödenen vergiye tekabül ediyordu). O sıralarda bir hizmetçi ayda 12 frank kazanıyordu ve ekmeğin kilosu 50

santime satılıyordu. Bu vergi sınırlaması dolayısıyla çok yüksektir ve bu nedenle, seçmen sayısının çok az olması hiç de şaşırtıcı değildir. 30 milyon kişiden oluşan bir nüfustan 30 yaşından büyük 100.000 seçmen vardı. "Zenginliğe verilen bu prim" 29 Haziran 1820 yasasıyla daha da güçlendirildi. Çift oy sistemi getirildi, buna göre en fazla vergiyi ödeyen seçmenler ikinci kez oy kullanma hakkına sahip olacaktı. Bu avantaj seçmen kitlesinin en üstte yer alan çeyreğini ilgilendiriyordu. 1830'da çıkartılan kararnamelerden biri, birçok eleştiriye maruz kalan çift oy sistemini kaldırdı; seçmenliğe esas alınan vergide patenta denilen verginin hesaba katılmaması kararlaştırıldı. Bu kararname tüccarların, serbest meslek sahiplerinin ve sanayicilerin, yani liberal burjuvalarm bir kısmını oy hakkından yoksun bırakıyor, buna karşılık muhafazakâr aristokrasiyi destekleyen, çoğunluğunu kırsal toprak sahiplerinin oluşturduğu bir kesime oy hakkı veriyordu.

Liberal bir perspektif içinde yer alan Temmuz Monarşisi vanaları iyice açtı: Seçmen yaşı 25'e indirildi, seçmenlik için ödenmesi gerekli vergi miktarı 300 franktan 200 franga, hatta asker emeklileri, Fransa Enstitüsü'nün üye ve muhabirleri gibi özellikle liyakatli bazı kategoriler için 100 franga indirildi. Seçmen sayısı böylece iki katına çıktı, ama bu sayı rejime halk desteği sağlamak için hâlâ yetersizdi. 1848 Devrimi'nin arifesinde seçmen sayısı 241.000 idi. Bu son derece kısıtlı sayı, iktidarın açıkça yüksek ve orta burjuvazi tarafından ele geçirildiğini göstermektedir. Proletarya ve orta sınıflar bilinçli olarak karar mekanizmalarının dışında tutuluyordu. Orléans rejimine karşı yöneltilen eleştirilerde seçim sistemi de hedefleniyordu. Şölenler kampanyası sırasında seçim sisteminde reform yapılması sürekli isteniyordu. Bu bakımdan Alexis de Tocqueville'in 18 Ocak 1848'de verdiği söylev özellikle belirtilir. Tocqueville bu söylevinde yönetici burjuvazinin bencillik ve kayıtsızlığını eleştiriyordu. 5 Mayıs 1848 kararnamesi erkekler için genel oy hakkını getirdi. Devrim Louis-Philippe ve Guizot'nun seçmen sayısını artırmayı ve seçmenlik hakkını bazı özelliklere sahip kesimlere tanımayı reddetmesi üzerine patlak vermişti.

Büyük Britanya'da genel oy hakkını elde etmek için dev-

rim yapmak gerekmedi. Ancak seçmen kitlesinin genişlemesi Fransa'dan daha yavaş oldu. Büyük Britanya'da iktidar daha erken bir tarihte burjuvazinin eline geçmiştir. Bu ülkede seçmen kitlesinin daraltılması 18. yüzyıldan önce gerçekleşti. Bu dönemde iktidar kralın elinden çıkıp parlamentoda çok kısıtlı sayıdaki toplumsal elitlerce seçilen bir siyasal sınıfın eline geçti.

21 yaşından büyük her erkeğe genel oy hakkının verilmesi için 1918 yılını beklemek gerekti. Aynı yasa 30 yaşından büyük kadınlara da oy hakkı verdi. 1928'de kadınlar için seçmen yaşı 21 yaşma indirildi. Bu sırada Büyük Britanya kadınların oy hakkı sorununu çözümleyen ilk Avrupa ülkelerinden biriydi. Birleşik Amerika'da ise kadınlar 1920'den beri sandığa gidiyorlardı.

Bir diğer zenginliğe dayalı kısıtlayıcı seçim tarzı 1964'e kadar ABD'de uygulandı. Bu sistemde Güney eyaletlerinin çoğunda, kamu hizmetlerinin işleyişine katkı bahanesiyle karaderililer oy hakkından yoksun bırakılmaya çalışıldı. Oy hakkı 1 ila 2 dolarlık polltax (oy kullanabilmek için ödenen bir vergi ç.n.) denilen büyük bir verginin ödenmesine bağlıydı. Bu uygulama Anayasa'ya getirilen 24. değişiklikle, federal seçimlerde artık yasaklanmıştır. 1965 tarihli Voting Rights Act (Seçim Hakları Yasası) bu yasaklamayı bütün seçimlere yaygınlaştırmıştır.

Bu önlemlerin sonuçları hemen görüldü: 11 Güney eyaletinde seçmen listelerine kaydedilmiş karaderililerin oranı 1948'deki % 12'den 1964'te % 43'e, 1968'de de % 63'e yükseldi. Ancak yine de, beyaz ırktan seçmenlere göre bu oran düşüktür (1968'de % 78).

Sonuç olarak, oy hakkına getirilen geleneksel sınırlamalar bu hakkı sadece zengin sınıflara tanıyordu; kriterler değişebilirdi: Vergi tutarı, kira tutarı, özel bir verginin ödenmesi gibi. Bu koşullar önce azaltıldı, sonra tamamen kaldırıldı. Böylece bütün yurttaşlar seçmen işlevini görebilir hale geldi.

Bu, bir devlette yaşayan bütün bireylerin yurttaş olduğu anlamına gelemez. Günümüzde hâlâ oy hakkına getirilen bazı kısıtlamalar vardır.

2. Günümüzde Oy Hakkına Getirilen Kısıtlamalar - Anayasalar bir kez oy hakkını kabul ettiler mi, mümkün

olan en fazla sayıda kişiye bu hakkı verirler. Her insan sadece varolduğu için bu hakka sahiptir denilemez. Gerçekte yurttaş kavramının manevi nitelikte bir içeriği vardır ve bu nedenle bazı birey kategorileri oy hakkından yoksun bırakılır. Bu uygulama olağandır, çünkü tamamen evrensel bir oy hakkı kendi içinde çelişkilidir. Saçmalığa kadar vardırıldığı zaman bu mantık; delilerin ve süt çocuklarının da oy kullanmasını gerektirecektir (bu bakımdan Rousseau'nun kuramı ütopyacıdır). Bu alanda yasa koyucunun eylemi tamamen haklıdır; genel oyu kendi kendine karşı korumaktadır.

Ancak günümüzde oy hakkına getirilen kısıtlamalar her zaman hukuksal ya da ahlaki mülahazalardan kaynaklanmamaktadır; siyasal oyunda kural koyucu olan yasama organı varlıkları kendisine uygun gözükmeyen, hatta tehlikeli gözüken kişi ya da grupları manevi nedenlerle oyun dışı bırakabilir. Genel oy hakkı dünyadaki bütün devletlerin anayasalarınca verilmiştir, ama oy hakkı bireylere değil, bu hakkın biçimlerini serbestçe belirleyen yasa koyucuya aittir.

A) Seçmen Yaşı - Uzun süre, bir rejim ne kadar demokratikse seçmen yaşının da o kadar düşük olacağı kanısı yaygındı. Bu kanının tarihsel bir dayanağı olduğunu kabul etmek gerekir. Günümüzde iki olgu arasmda artık mutlak bir bağıntı yoktur.

Fransa'da 1848 ile 1974 arasında, seçmen yaşı 21 idi ve uzun zaman bu yaş sınırının indirilmesi tartışıldı. Ancak bu yöndeki öneriler boş bir dilekten öteye gidemedi. Bunun nedeni, siyasal partilerin haklı ya da haksız gerekçelerle aşırı uçlara yöneleceğinden kuşkulandıkları bir yaş grubunun ideolojik görüşlerine güven duymamalarıydı.

Kamuoyu yoklamaları uzun süre, seçmen yaşının indirilmesine karşı güçlü bir kuşku bulunduğunu gösterdi: 1964'te 20 yaşından büyük yetişkinlerin yalnızca % 16'sı seçmen yaşının indirilmesine taraftardı. Nisan 1971'de bunların oranı % 28 idi ve bu oran çok düşüktür. Aynı kuşkuculuk gençler arasında da vardır, ama çok daha hızlı bir biçimnde kaybolmaktadır: 1961'de 16 ile 24 yaş arasındaki gençlerin % 12'si, 18 yaşında oy kullanılmasına taraftardı. Bu oran Ağustos 1972'de % 57 oldu.

1974 cumhurbaşkanlığı seçimleri kampanyası sırasında, belli başlı adaylar seçmen yaşı konusunda reform yapmayı programlarına almışlardı. Giscard d'Estaing seçilir seçilmez Parlamento'ya seçmen yaşını ve aynı anda reşitlik yaşını 18'e indiren bir tasarı sundu, bu tasarı kabul edilerek 5 Temmuz 1974'te yasalaştı. (1)

Günümüzde eğilim seçmen kitlesinin gençleşmesi yönündedir. Bu da son derece olağandır, çünkü bireylerin ekonomik ve sosyal yaşama katılımı gitgide daha erken bir yaşta olmaktadır (günümüzde Fransa'da 18 ile 21 yaş arasındaki gençlerin üçte ikisi çalışmakta veya iş aramaktadır). Nitekim Batılı devletlerin çoğu seçmen yaşını 18'e indirmiştir. Ancak hâlâ birkaç istisna vardır: Avusturya ve İsveç (19), İsviçre, Japonya ve Norveç (20), Türkiye ve İzlanda (21). Gençleri siyasal yaşama katma kaygısı SSCB ve sosyalist demokrasilerde de vardır: Seçmen yaşı bu ülkelerde 18 olarak saptanmıştır, hatta Küba ve Nikaragua'da 16'ya kadar indirilmiştir.

Geçmişte gençlerin bu capitis deminutio'suna bir çare bulunmuştu: Oy hakkından henüz yararlanamayanların bu hakkı sivil planda, ergin olmayanın eylemlerinden sorumlu olana aktarılıyordu. Bu usul, Belçika'da bir süre uygulanmış olan aile oyu usulüdür.

B) Kadınların Oy Kullanması - Kadınların siyasal bir kapasitesi olduğuna çok uzun süre karşı çıkıldı; çok eski tarihlerde Roma'da bile, kadınların siyasal toplumla bütünleşmesine karşı çıkıyordu et propter sexus infirmitatem et propter forensium rerum ignorantiam. Geçen yüzyılın sonuna kadar, meclislerdeki genel anti-feminist hava son derece hoş ve nazikçe savların arkasına saklanıyordu: Politika zor bir uğraştır, kadının orada yeri yok gibidir. Bazen Fransa ve Belçika'da olduğu gibi, anti-klerikalizm de bu alanda sesini duyuruyordu ("günah çıkarma politikası"). Pozitif hukukta kadınların her zaman genel politik sorunları bilmediğinden kuşkulanılır: Özellikle Latin toplumlarında. Bu nedenle, kadınlar ilk önce yerel idari seçimlere katılma hakkını elde etmişlerdir. Belçika'da I. Dünya Savaşı'ndan sonra, 9 Mayıs 1919 yasasıyla, düşman tarafından öldürülmüş Belçikalılar'ın dullarına, evli değillerse dul analarına ve ayrıca yurtseverlik nedeniyle hapsedilmiş kadınlara oy

hakkı verildi. Fransa'da 1944 yönetmeliği ile kadınların medeni yetenekleri kabul edildi. Halen cinsiyet nedeniyle oy hakkına getirilen kısıtlamalar çok azdır. Latin ülkeleri ve İslam'a inanan ülkeler de bu ayrımcılıktan giderek vazgeçmektedir. 1971'de "siyasal cinsiyetçilik"in son kalesi İsviçre'de silahlarını teslim etti.

C) Öğretim Düzeyi - 1912'ye kadar İtalya'da, okuma-yazma bilmeyenler her türlü siyasal yaşamın dışına itilmiştir. Bugün Filipinler ya da bazı Latin Amerika ülkeleri (kızılderili azınlıkları siyasal oyunun dışında tutan Şili, Brezilya, Peru, Ekvator) gibi istisnalar dışında, okuma-yazma bilmeyenleri dışlayan bu hükümler artık geçerli değildir. Ancak budalalık, bunama ya da çılgınlık nedeniyle, bir yargılama sonucunda hukuksal olarak kısıtlanan kişilerle ilgili dışlayıcılık sürmektedir (Fransız Seçim Yasası, madde 5, fıkra 6). Ama yasaklı olmayan deliler, geri zekalılar, sağır-dilsizler oy kullanabilir ve Yargıtay 1851'de "belirgin geri zekalılığın oy hakkı üzerinde etkisiz olduğunu" kabul etmiştir.

Bununla birlikte, 1970'e kadar Birleşik Amerika'da birçok eleştiriye maruz kalan bir uygulamanın devam ettiğini belirtmek gerekir. Bu uygulama bilgi sınavı ile karaderilileri sandıktan uzaklaştırmaya yönelikti. Sözkonusu olan 1870 Federal Anayasası'ndan seçim konusunda ırk ayrımını yasaklayan 15. değişikliğin ardından bazı Güneyli yasa koyucular tarafından icat edilen "büyükbaba maddesi"dir. 1867'de yurttaş olmayan veya büyükbabasının o tarihte yurttaş olduğu kanıtını getiremeyen her şahıs, sadece okuma-yazma biliyorsa seçmen olabilir. Hatta bazı devletler şahsın anayasayı yorumlayacak düzeyde olmasını şart koşuyordu. Ama garip bir tesadüf eseri beyaz seçmenlere sorulan sorular basitti. Buna karşılık karaderili seçmen adaylarına sorulan sorular anayasa hukuku profesörlerini dahi tereddüte düşürüyordu.

Ters yönde bir olay şudur: Seçmen yaşının 20 olduğu Kosta Rika'da, bu sınır evli erkekler ve öğretmenler için 18'e indirilmiştir.

D) Liyakatsizlik - Oldukça belirsiz olan ve maddi bir içeriği olmayan bu hukuksal nosyon sayesinde, bazı şahıslardan işledikleri suç ve cürüm nedeniyle oy hakkı alınmıştır. Marcel Prélot'nun formülünden yola çıkan yasa koyucu,

"suçlarının lekelediği" oylarının "artık dikkate alınamayacağı" kanısındadır. Yasa koyucu "bu mahkumlar yasayı çiğneyerek, halkın sağlıklı ve geçerli kitlesiyle açık bir karşıtlık içine girmişler, bu kitleden kendi istekleriyle kopmuşlardır" demektedir: Fransız pozitif hukukunda, ağır adi suçlardan, özellikle de cinayetten mahkum edilmiş yurttaşlar, ömür boyu ya da geçici olarak seçmenlikten yoksun bırakılırlar. Aynı hüküme bazı nüanslarla çoğu ülkede raslamr: Belçika'da kınanacak ailevi tutumlar için, Federal Almanya ve İrlanda'da ihanet için, vb. Esas sorun bu nosyonun gerçek içeriğini belirlemektedir.

Fiiliyatta bu nosyon, belli etmeden hukuksal alandan siyasal alana kaymıştır ve bireyleri "suçlulukları" nedeniyle değil, ideolojik bakımdan konformist olmamaları nedeniyle cezalandırmıştır.

Nitekim 1945'te düşmanla işbirliğinden suçlu sahısları cezalandıran "ulusal liyakatsizlik" kurumu, bir dizi hukuksal yetersizliğe, özellikle oy hakkından yoksun bırakılmaya yolaçıyordu. Üstelik yargı organlarınca alınmış bir karar sözkonusu idi. Başka ülkelerde liyakatsizlik hükmü daha da kaba bir biçimde uygulanır: İlk Sovyet anayasaları toprak ağalarını, başkalarının emeğinden geçinenleri, papazları, keşişleri, Çarlık rejiminin memurlarını ve polislerini, vb., kısacası bütün eski yöneticisi sınıfı seçmen topluluğunun dışında bırakıyordu. Daha yakın bir tarihte, halk demokrasisi rejimlerinin kuruluşu sırasında, Bulgar veya Yugoslav yasaları "faşist görüşlü kişilere" ya da "demokrasi düşmanı kişilere" (son formül en azından kesinlikten yoksundur) oy hakkı vermiyordu. Aynı şekilde, 1954 Macar yasası "polis gözetimi altında bulunan" kişilerden oy hakkını alıyordu.

Değişik nedenlerle, bireyler veya toplumsal gruplar seçmen topluluğunun dışında bırakılabilmektedir. Nedenler değişik olabiliyordu, ama amaç aynıydı: Haklı ya da haksız olarak oyunun kuralını kabul etmediklerinden kuşkulanılanları, siyasal kurumlara girmesi istenmeyenleri oyunun dışında bırakmak.

Oyunun dışında bırakılanlar şiddet yoluyla devrilen ve siyasal haklardan yoksun bırakılan eski yöneticiler (örneğin Brezilya'da veya Küba'da olduğu gibi), hatta bir milliyet

olabilir. Toplumsal gruplar olabilir: Uzun yıllar Fransa'da askerler devlet hizmetinde oldukları gerekçesiyle, gerçekte ordunun kamu işlerine doğrudan müdahale etmesinden korkulduğundan, oy hakkından yoksun bırakıldılar.

Çoğu zaman etnik gruplar oy hakkından yoksun bırakılır. ABD'de görülen dolaylı usullerin yanı sıra, etnik grupları siyasal oyunun dışında bırakmak için üç temel teknik kullanılır. Birincisi onlara yurttaşlık hakkı verilmemesidir. Güney Afrika Birliği'nde olan budur: Bu ülkede karaderililerin oy hakkı yoktur. III. Reich döneminde Almanya'da Çingeneler ve Yahudiler'in karşılaştığı durum da budur. İkincisi bu gruplara özel koşullar altında oy kullandırmak, oy haklarının etkisini sınırlandırmaktır. Fransızlar'ın denizaşırı topraklarda uyguladığı ikili oy tekniği yerli ahalinin ayrı temsilini ve azınlıkta kalmasını sağlıyordu. Yeni Zelanda'da Maorilere halen bu teknik uygulanmaktadır. Son ve en pratik yöntem azınlığı siyasal olguların dışında bırakmak ve bütünleşmeyi reddetmesinden yararlanmaktadır. Orta ve Latin Amerika'da yerlileri seçim listelerine kaydetmek ve bu ırksal azınlığı bütünleştirmek için samimi bir çaba gösteren devletler azdır. Toplumdaki düalizm yerlileri hemen hemen tümüyle siyasal oyunun dışında bırakır. Siyaset sadece ladion'ların işidir. Kayıtlı seçmen/potansiyel seçmen oranının değerlendirilmesi gönüllü olsun ya da olmasın, bu azınlıkların siyasal katılımının zayıflığını gösterecektir.

E) Milliyet - Tarihin tuhaf bir kaprisi sonucu, daha kesin bir deyişle doğal bir zincirleme etkiyle oy hakkının sürekli genişletilmesi bu hakkın çeşitli kategorilerce (yerli göçmenlerce) edinilmesine farklı yaklaşılmasını gerektirir. Bütün yurttaşlık haklarına sahip olan bu kategoriler ya kendi milliyetlerini korumak istedikleri için, ya da milliyet hakkının edinilmesi için gerekli koşullara sahip olmadıklarından (özellikle ülkede kesintisiz oturmaya ilişkin koşul), o ülkenin milliyetine sahip değildirler.

Tarihsel olarak insan hakları öğretilerinin evrenselliğinin sorunu gizlediği saptanabilir. Sadece 1793 Montagnard Anayasası'nın 4. maddesi cömert bir çözüm getirmekte, "bir yıldır Fransa'da oturup emeğiyle geçinen, veya bir mülk edinen, ya da bir Fransız'la evlenen, veyahut bir ço-

cuğu nüfusuna geçiren, veya bir yaşlıyı besleyen... ya da yasama organınca bu hakka layık görülen" her yabancıya yurttaşlık hakkını vermektedir. Ulus-devletlerin gelişimi, haklarını kıskançlıkla savunan yurttaşların gerisine gizlendiği sığınak-sınırların geçilmezliğini güçlendirdi. Bu yurttaşlar sözkonusu haklarını sadece bazı hallerde, sömürgeleştirdikleri toprakların az-çok eritilmiş halklarıyla paylaşmaktadırlar: Her Portekizli Brezilya'da, her Brezilyalı da Portekiz'de seçmendir: Commonwealth devletlerinin yurttaşları için genişletilmiş yurttaşlık olanağı vardır, bu hak sadece ikamet koşullarına tabidir.

Bugün sınırlar çok daha aşılabilir niteliktedir. Artık göçmenlerin oy kullanma hakkı sorunu gündeme gelmiştir. Göçmenler Batı dünyasının teknik ülkelerinde artık kolaylıkla ayırdedilebilir ve yerlilerinkine yakın, ama onların tüm ögelerini içermeyen özel bir statüden yararlanabilecek ilgiye layık bir sosyal kategori oluşturmaktadırlar. Buna karşı direnç, değiştirilmesi pek kolay olmayan pozitif anayasal hukuktan, ama özellikle ırkçı olmaktan çok ürkek milliyetçi reflekslerden kaynaklanmaktadır. Bu refleksler istihdam bunalımından ve onun beslediği basitleştirmeci inanışlardan ileri gelmektedir; göçmenlerin işsizlikten sorumlu olduğu inanışı. Bazı Kuzey Avrupa ülkelerinde (İsveç, Danimarka, İrlanda) ve iki İsviçre kantonunda (1829'da bu alanda öncülük eden Neuchâtel ve Jura) benimsenen çözüm bazı yabancılara, belediye ve bazen il düzeyindeki seçimlerle sınırlı "yerel bir yurttaşlık" statüsü verme yönündedir. Avrupa'da başka bölgelerde de (İtalya'da, İspanya'da) bu yönde bir "gelişme" görülüyor, ama bu yöndeki gelişme AET devletleri, o devletlerin yurttaşları ile sınırlıdır ve AET kurumlarının denetimindedir. Fransa'da yukarda belirtilen engellerle karşılaşan sol partilerin cömert önerilerine rağmen, bunun zamanı henüz gelmedi. (2)

II. Değişik Oylama Tipleri

Her devlette seçmen topluluğu iradesini çok farklı biçimlerde dile getirmeye çağrılır. Cumhurbaşkanının ya da belediye meclisini belirtmek için yapılan siyasal seçimlerde

olsun, toplumsal, yönetsel seçimlerde veya üniversite seçimlerinde olsun; ister bir anayasayı onaylamak, isterse de bir politika değişikliği sözkonusu olsun, oy iktidarı her daim yurttaşın elindedir.

Maurice Hauriou'nun bir deyimini kullanacak olursak, oy öncelikle "rızanın siyasal organizasyonu"nu gerçekleştirir. Seçmen referandum süreçleri sırasında fikrini açıklamaya çağrılır. Ama oy aynı zamanda ve özellikle, kişilerin seçilmesi olayıdır. Bir siyasal kararın alınmasına değil, bir temsilcinin atanmasına katılınır.

Kuşkusuz günümüzde seçimlerin, çoğu kez, bir referandum niteliği vardır, çünkü adayların her biri seçmenlere bir siyasal program önerir. Ancak her bir aday vaatleri konusunda belli bir hareket serbestisine sahiptir ve bir kişi tarafından temsil edilme nosyonu ağırlık taşır, hatta temel önemdedir. Demek ki seçimin plebisiter bir niteliği vardır.

1. Siyasal Seçimler - Her seçim siyasaldır: Sadece seçimin konusu sendikal, toplumsal, yönetsel ya da üniversiter ağırlıklı olabilir. Gerçekte her toplumsal grubun kendi iç hiyerarşisi vardır ve seçim normal olarak bu hiyerarşiyi ebedileştirmeye yöneliktir. Ancak seçim olgusunun genelleşmesinin mevcut yapıları değiştirdiğini de unutmamak gerekir. Çoğu kez tercih siyasal kriterlere göre yapılmaktadır, yoksa her toplumun kendi iç belirlemelerine göre değil.

Örneğin 1969'dan bu yana, Fransa'daki üniversite seçimlerinin pek de gizlenemeyen bir siyasal rengi olduğu açıktır. Bu seçimlere katılmak oy kullanmamaya çağrılan siyasal topluluklarla uyuşulmadığı anlamına gelir. Bazı listeler partilerin patronajı altındadır; diğer bazı listelerin apolitizmi ise kimseyi kandıramaz. Sonuç olarak kişiler yetenekleri ve bireysel değerlerine göre değil, varsayılan "muhafazakârlıkları" ya da "solculukları" için seçilirler. Siyasal olmadığı ileri sürülen bu seçimler, sadece üniversiteyi politize etmekle kalmıştır. Başka ülkelerde, Orta ve Latin Amerika'da olduğu gibi...

Burada sadece, esas itibariyla siyasal amaçlı seçimler dikkate alınacaktır.

A) Ulusal Seçimler - Siyasal açıdan bakıldığında, yürütmenin başının veya yasama organı temsilcilerinin seçilme-

sini sağlayan seçimleri birbirinden ayırmak olanaklıdır. Gerçekte her ikisinin de aynı anda seçildiği olmaktadır. Buna karşılık, seçim işleminin cereyan ettiği coğrafi çerçeve oyları devlet düzeyinde sayılanlarla, oylara devlet topraklarının bir bölümü düzeyinde sayılanlar arasında ayırım yapılmasını gerekli kılmaktadır.

a) Devlet Düzeyinde Ulusal Seçimler - Teknik bakımdan en tatminkâr olan ve sanayi toplumlarının evrimini en iyi yansıtan seçimler bunlardır. Çoğu zaman geçerli eleştirilere konu olan seçim bölgelerine ayırma işlemi, her zaman gerekli değildir. Öte yandan, böyle bir işlem, seçilenlere kendi otoritelerini meşrulaştırarak artıran ulusal uzlaşmayı (consensus) daha iyi ifade etme olanağını verir. Üstelik bu tür yetkiler günümüzde gitgide daha fazla önem kazanmaktadır.

Birleşik Amerika'da başkan ya da Fransa'da cumhurbaşkanı seçiminde durum budur. Her iki örnekte de tek sorun, seçimin uzlaşmacı ve ulusal niteliğini bozan adayların sayısının fazlalaşmasıdır. Bu soruna çözüm ABD'de iki dereceli seçimler ve aday seçmek için yapılan parti kurultayları mekanizmasıyla, Fransa'da ikinci turunda en çok oy alan iki adayın yarıştığı iki dereceli çoğunluk usulüne dayalı seçimler mekanizmasıyla getirilmiştir.

Kitle iletişim araçlarının gelişmesi seçim bölgesinin genişlemesini, devletsel düzeye çıkmasını olanaklı kılmıştır. Günün birinde, yasama organı seçimlerinde adayların devlet düzeyinde, bir ulusal aday listeleri sistemi çerçevesinde sunulması mümkündür. Çoğu devlette henüz bu düzeye varılmamıştır, ama bu sistem Mussolini İtalya'sında uygulanıyordu, günümüzde bilinen nedenlerle Monaco'da, İsrail'de, Hollanda'da ve Japonya'da (bu son örnekte sadece Yüksek Meclis seçimlerinde) uygulanmaktadır.

Uluslararası bir kurum içinde bir devletin temsilcilerini seçmek sözkonusu olduğunda da, seçimde ulusal çerçeve benimsenebilir: 1978'den beri Fransa, ülkenin Avrupa Topluluğu Meclisi'ndeki 81 temsilcisini seçmek için 81 adaylık listelerin çekiştiği tek bir seçim bölgesi haline gelmiştir. (3)

b) Seçim Bölgeleri Düzeyinde Ulusal Seçimler - Başlıca devletlerin parlamento seçimleri genel kurul olarak, ya da

zamanda yönetsel birim olan seçim bölgeleri düzeyinde (Fransa'da III. Cumhuriyet döneminde ilçe örneği), ya da sadece seçim birimleri düzeyinde cereyan eder. Gerçekte seçilenlerin sayısı artırılınca seçim bölgesi de daralmış olur. Uç noktada, her yurttaş seçimlerde aday olur. Ters yönde, eğer temsilcilerin sayısı şişirilmek istenmiyorsa, bunların daha önemli ve birbirinin benzeri seçim bölgeleri düzeyinde seçilmeleri gerekir. Yasa koyucunun bu iki çözüm arasında bir ara çözüm bulması gerekir. Bundan sonra esas güçlük demografik ağırlığı aynı olan seçim bölgeleri saptamadadır. Öyle ki şu ya da bu bölge, şu ya da bu belediye, şu ya da bu semt diğerlerine göre, avantajlı olmayan bir duruma düşmesin. Seçimle gelmiş bir meclisin içinde temsilin mükemmel olması gerekir. 1.000 kişi tarafından seçilen 10 üyelik bir mecliste, her üye 100 kişiyi temsil etmelidir. Bu durumda sözkonusu grubun tüm üyeleri tam anlamıyla temsil edilmiş olacaktır. Buna karşılık, seçimle gelmiş X adlı kişi 50 kişi, Y adlı kişi 150 kişi tarafından seçilirse, X'in 50 seçmeninden her biri Y'nin 150 seçmeninden her birine göre üç defa daha iyi temsil ediliyor demektir.

Devletin seçim bölgelerine ayrılması kaçınılmaz olarak, sandalyelerin dağılımında temsil eşitsizliklerine yolaçar. Bu eşitsizlikleri düzeltmek görevi yasa koyucuya düşer. Gerçekte, yasa koyucunun bu eşitsizlikleri daha da ağırlaştırmaya çalıştığı gözlemlenebilir.

- Seçim bölgelerinin ayrılmasından kaynaklanan temsil eşitsizliklerinin düzeltilmesi çok kolay bir iş değildir. Öncelikle, daha önce varolan coğrafi ve yönetsel çerçevelerin dikkate alınması gerekir. Sosyolojik olarak aralarında hiçbir ortak nokta bulunmayan hakları yapay olarak bir anlığına bir araya getirmek zordur. Aynı anda hem biri hem öteki olmayacak bir milletvekilinin seçimi için Basklar'la Béarnaislerin nasıl bir araya getirileceğini tahayyül etmek zordur. Siyasal yaşamın yerel renkler taşıması son derece doğal bir olaydır ve yasa koyucu buna müdahale etmeye çoğu kez tereddüt eder.

Daha da öteye, bir kez seçim bölgeleri haritası çizilince, sanayi toplumlarında çok yüksek düzeyde olan iç göçlerden kaynaklanan demografik dengesizlikler görülmesine rağmen, bu haritayı değiştirmek pek mümkün olamaz. Do-

layısıyla siyasal partiler kendilerine dayatılan koşullara uyarlanırlar, ama daima rekabetin koşullarında yapılacak bir değişikliğin kendilerini gafil avlamasından korkarlar: Sahayı bilirler ve değiştirmeye çekinirler. Sonunda seçim bölgeleri kısa bir zaman içinde, şu ya da bu şahıs veya partinin gerçek kaleleri haline dönüşür: Kalenin sınırlarını değiştirmek tehlikeli olabilecek bir maceraya atılmak demektir.

Bu nedenle, parlamentoda seçim bölgelerinin saptanması için yapılan tartışmalar pek örnek gösterilebilecek tartışmalar değildir. 1927'de Fransa'da ilçe düzeyinde seçime dönüldüğü zaman, seçim bölgelerinin belirlenmesi işi, her ilden ve her eğilimden eski millitvekilleri arasında pis pazarlıkların eseri olmuştur. 1946'da Marc Sangnier bu hususu belirtiyordu: "Eskiden bir seçim yasası hazırlandığında, herkes bir kağıt ve kalem alır, seçim bölgesinin istatistiklerini kapar, tasarının getireceklerinin kendi seçim durumunun lehine olup olmadığına bakardı". Çoğu zaman tartışma daha sonraya ertelenir: "Genel seçimlerin arifesinde, bazı düzeltmelerin tehlikeli siyasal uzantıları olabilir ve bu düzeltmeler rahatsızlıklar yaratabilirdi."

Seçim bölgeleri arasında dengenin kurulması çoğu zaman, reformla ilgili olanın dışındaki organların müdahalesi ile olur. Nitekim Fransa'da seçim yasalarında bir "gayri-yasallaşma" gözlenmektedir ve bu da hükümetçe dayatılmıştır (17 Ağustos ve 15 Eylül 1945 tüzükleri, 13 Ekim 1958 tüzüğü). Başka yerlerde müdahale yargı organından gelmiştir: Birleşik Amerika'da 17 Şubat 1964 tarihli bir kararında (Wesburry v/Sanders) Yüksek Mahkeme, federal anayasanın Kongre'ye gidecek temsilcilerin seçiminde gerekli seçmen sayısının, bir seçim bölgesinden ötekine eşit olmasını şart koştuğu yargısına varmıştır. Konu gerekli seçmen sayısının bölgeden bölgeye 1'e 10 değiştiği Georgia eyaletinde çıkan bir anlaşmazlıktan kaynaklanmıştı. ABD Kongresi geleneksel olarak yasa koyucunun ilgi alanına giren bu alana yargıçların karışmasına karşı çıkar, ama bu karşı çıkış sonuçsuz kalmıştır.

Yasa koyucunun tepkisizliğinin, ataletinin seçim bölgeleri arasındaki dengesizlikleri artırdığını belirtmekte yarar var: ABD'de Yüksek Mahkeme 15 Haziran 1964 tarihli bir

kararında (Reynoldsu v/ Sims) Alabama'daki yasa koyucunun ilgisizliğini cezalandırır. Alabama'daki meclis seçim bölgelerinin on yılda bir yeniden belirlenmesini şart koşan eyalet anayasasına rağmen, 1901'den beri bu kuralı uygulamamış, en tenha seçim bölgesi ile en kalabalık seçim bölgesi arasında azami nüfus farkının 1'e 16 olmasına göz yummuştu.

Bu alanda yasa koyucunun ilgisiz davranışı sık raslanan bir olgudur. Demografik evrim Alman imparatorluğunun Reichstag'ında kentlerle kırların temsil orantısını kademeli olarak bozmuştu. 1875'ten sonra kırdan sanayi merkezlerine göç ve yasa koyucunun hiçbir düzenlemede bulunmamasının sonucu 1912'de, bir Berlin milletvekili ortalama 125.000 seçmeni temsil ederken "eşrafın sığınağı" Doğu Prusya'da bir milletvekilinin ortalama 24.000 seçmeni temsil etmesiydi. Beklemekten bıkan Kuzey İrlanda Katolikleri birlikçi hükümet tarafından hep vaadedilen, ama her defasında unutulan seçim haritasının değiştirilmesi için silaha sarıldılar. Fransa'da III. Cumhuriyet döneminde, Florac ilçesinde 22.338 kişiye bir milletvekili düşerken Corbeil ilçesinde 137.718 kişiye bir milletvekili düştüğü hep hatırlatılagelir.

1958'de yapılan seçim bölgeleri ayrımı o zaman için görece tatminkârdı. 1954 tarihli genel nüfus sayımının sonuçlarıyla az-çok uyumluydu. Ancak 29 Aralık 1966 tarihli yasayla Paris bölgesinde ve 29 Haziran 1972 tarihli yasayla Lyon bölgesinde yapılan ufak tefek düzeltmeler, 10 yıl içinde gerçekleşen nüfus hareketlerinden kaynaklanan seçim bölgeleri arasında giderek büyüyen eşitsizlikleri düzeltmeye yetmedi. 1981'de Lozère'de (Marvejols) iki seçim bölgesinden biri 26.251 kayıtlı seçmene karşılık bir milletvekili seçiyordu. Buna karşılık, Bouches-du-RhÜne'da Salon-de-Provence seçim bölgesinde bir milletvekili için 189.351 kayıtlı seçmen vardı. İlk seçim bölgesinin seçmenleri ikinci seçim bölgesinin seçmenlerine göre 7 misli daha iyi temsil ediliyordu. Seçmen topluluğunun en kalabalık seçim bölgelerinde oturan yarısı sadece 193 milletvekili seçerken, öteki yarısı 280 milletvekili belirliyordu.

Seçim bölgelerinin nüfus sayımının ardından otomatik olarak yeniden belirlenmesine yalnızca İrlanda ve Kana-

da'da rastlanmaktadır. Ancak böyle bir düzenlemenin de keyfi olarak, bir seçim bölgesinden ötekine aktarılan ve kendilerini yeni seçim bölgesinin mensubu olarak hissetmeyen çok sayıda seçmeni hoşnutsuz etme tehlikesi vardır.

- Temsil eşitsizliklerinin artması önce, yukarda değinildiği gibi, eğer çok hızlı demografik evrime rağmen yasa koyucu seçim bölgelerinde çok uzun yıllar boyunca hiçbir düzenleme yapmamışsa sözkonusu olur. Yasa koyucunun eylemsizliğinin pek de gizli-kapaklı olmayan bir siyasal etkisi vardır.

Büyük Britanya'daki çürümüş kasabalar (rotten boroughs) iyi bilinen bir tarihsel örnektir. 16. yüzyılla 19. yüzyıl arasında, sanayi devrimine rağmen Avam Kamarası'nda sandalyelerin seçim bölgelerine göre yeniden dağıtımına gidilmemiştir. 1831'de Birmingham, Leeds ve Manchester'in (137.000 kişi) hiçbir milletvekili yoktu. Buna karşılık, "7 seçmenin bulunduğu ve seçim bürosunun konulacağı bir dam altının dahi bulunmadığı Old Sarum'un iki milletvekili vardı; yarısı Kuzey Denizi'nin altında kalmış olan Dunwich'de tek bir seçmen ve tek bir milletvekili vardı" (Charlot). Bu cep kasabalarında seçmen kitlesi bir "patron"un denetiminde idi -fiyatını ödemek koşuluyla bu, kolay bir şeydi. 19. yüzyıl boyunca liberal partinin ve işçi sendikalarının taleplerinin esası bu yapay seçim bölgelerinin zor da olsa kaldırılması, hiçbir temsilcisi olmayan yeni seçim bölgelerinin temsilciye kavuşturulmasıydı.

Aynı duruma Fransa'da da rastlanıyordu ve halen rastlanmaktadır.

Ama daha az net bir biçimde... Fransa'da en az gelişmiş bölgeler sistematik olarak fazla temsil edilirler. Buna karşılık, daha dinamik bölgeler olması gerekenden az temsil edilirler. IV. Cumhuriyet döneminde durağan Fransa, ortalama % 10 oranında daha fazla temsil ediliyordu. Bir süre bu durumdan yola çıkarak oldukça basit bir siyasal çıkarsama yapıldı: Dinamik Fransa'nın olması gerekenden az temsili sağ partilerin, daha kesin bir deyişle ılımlı partilerin yararınaydı. Bu çözümleme günümüzde artık geçerli değildir, ya da büyük ölçüde nüanslandırılmalıdır, çünkü François Goguel bir kantonun (Fransa'da ilçe ile bucak arasında bir yönetim bölgesi ç.n.) ekonomik bakımdan mo-

dernleşmesinin (ki bu modernleşme demografik büyümeyi ve bunun sonucunda kantonun eksik temsilini peşinden getirir) kaçınılmaz olarak sol partilerin seçmen sayısının artması sonucunu doğurmadığını saptamıştır.

Bazen toplumsal kategorilerin temsilinde eşitsizlik anayasal bir ilkedir: 1814'ten 1952'ye, anayasa Storting'in (biricik Aşağı Meclis) üçte ikisinin kırsal ilçeler ve sadece üçte birinin kentler tarafından seçilmesi hükmünün konulduğu Norveç'te durum böyle idi. Ters yönde, 1924 Sovyet Anayasası'nın 9. maddesi SSCB Sovyetleri Kurultayı'nın "25.000 seçmene bir delege esasına göre seçilmiş kent Sovyetler'i temsilcileri ile kentsel tipte yerleşim merkezlerinin temsilcilerinden ve 125.000 kişiye bir delege esasına göre seçilmiş kırsal Sovyet temsilcilerinden oluştuğunu" belirtiyordu.

Gerrymandering (4) tekniğiyle gerçek seçim "mutfağı"na yaklaşılır. Seçim bölgesi tamamen koşullara bağlı, genel çıkar fikrine yabancı mülahazalarla belirlenir. ABD'de doğan ve kurumsallaşan bu uygulama Kuzey İrlanda ve II. imparatorluk Fransa'sı tarafından ithal edildi.

II. İmparatorluk en fazla sayıda kendi yararına seçim bölgesi yaratmak için bu yöntemi kötüye kullandı. III. Cumhuriyet mahkum etmesine rağmen, birçok kez bu yönteme başvurmak durumunda kaldı. Öyle ki bazen aynı seçim bölgesinde birbirinden uzak kantonlar bulunabiliyordu.

CUMHURİYETÇİ GERRYMANDER	DEMOKRAT GERRYMANDER
RRDDR	RRDDR
RDDRR	RDDRR
DDRRD	DDRRD
DDRRD	DDRRD
RDRDR	RDRDR
RRRDR	RRRDR
DRRDD	DRRDD
DDRRD	DDRRD
RRRDD	RRRDD

Şekil 1: Gerrymander kuramı

R.J. DIXON ve E.PLISCHKE'nin "American Government: Basic Documents and Materials adlı yapıtından (New York, Van Nostrand, 1950, s.80) alınmış olan bu şekil 24'ü cumhuriyetçi taraftarı, 21'i demokrat taraftarı 45 birbirine benzer birim göstermektedir. Bir cumhuriyetçi yasa koyucu tarafından, her biri 5 birimlik 9 seçim bölgesi şeklinde örgütlenmiş bu birimler sayesinde, Cumhuriyetçi Parti 9 seçim bölgesinin 8'inde seçimleri kazanacaktır. Demokrat bir yasa koyucu tarafından yapılacak bir ayırım tersine bir sonuca ulaşabilir, 9 seçim bölgesinin 7'sini bu partiye kazandırabilirdi.

1927'de Bouches-du-RhÙne ilinin Aix-en-Provence ilçesinde olan budur: Bu ilçeyi iki seçim bölgesine bölmek gerekiyordu. Istres belediye başkanının seçim şansı elde etmesi için, bu belediyenin merkezi olduğu yönetim bölgesi (kanton) 1. seçim bölgesine bağlandı. Oysa sözkonusu kanton seçim bölgesinin geri kalan bölümünden bütün bir Berre gölüyle ve ikinci seçim bölgesiyle ayrılıyordu.

Bu tür yanılgılara düşmek bugün daha zordur. 1986'da yasa koyucu illeri tek milletvekilli seçim bölgelerine ayırmıştı. Bu işlem üzerine kendisine başvurulan Anayasa Mahkamesi şöyle bir karar aldı: Anayasa'nm 3. maddesinde öngörülen oy hakkında eşitlik ilkesi seçim bölgelerinin her birinin demografik temsilinde asgari bir eşitliğe uyulmasını zorunlu kılmaktadır. İl ortalamasına göre % 20'lik artı ya da eksi sapma iptal edilmesi gereken "açık bir değerlendirme hatası"dır (1 ve 2 Temmuz 1986 kararı).

B) Yerel Seçimler - Genel kural olarak, yerel seçimlerin yurttaşları karar alma sürecine yaklaştırdığını iddia etmek olanaklıdır. Görünüşte siyasal nitelikli olmasalar bile, yerel seçimler hemen her gün seçmenleriyle görüşebilen adaylarla ilgili dar bir çerçeve içinde yapılan seçimlerdir. Seçmenler oylarının kent yaşamı üzerinde çok daha büyük bir etkisi olacağı duygusuna sahip olabilirler. Bu nedenle, seçime katılma düzeyi doğal olarak yükselecektir. Ancak örneğin ABD gibi bazı yabancı ülkelerde doğrulanan bu varsayım, genelleştirilemez.

Özel olarak Fransa'da, seçmenlerin yönetsel seçimlere pek katılmadığı saptanmaktadır. Kanton ve belediye seçimlerinde katılmama oranının çok düzenli olarak yüksek olmasından (% 30'dan yüksek, bazı hallerde % 60'a ulaşabiliyor) yakınılmaktadır. Katılmanın düşüklüğünün nedeni kuşkusuz, günümüzde il ve belediye meclislerinin yetkileri-

nin kısıtlılığıdır. Bu eğilime karşı mücadele etmek için 1986'da, ilk bölge seçimleri meclis seçimleriyle bir arada yapıldı.

Oy kullanmama eğilimi aynı zamanda, il meclislerinde kentlerin ve kırların temsilinin ilkel bir düzeyde olmasının sonucudur. İl genel meclisi üyeleri gerçek bir toplumsal anlam taşımayan seçim bölgeleri olan kantonlar düzeyinde seçilmektedir. 1981'de yapılan yeniden düzenlemelere rağmen, illerde kırsal kantonların sayısı nüfusun büyük bölümünün yaşadığı kentsel kantonlara göre çok fazladır.

C) Dolaysız Oy ve Dolaylı Oy - Yöneticileri seçmeye çağrılan seçmenler, bunu, ya doğrudan ya da dolaylı olarak yaparlar. Birinci halde, temsilcilerini hemen seçerler. İkinci halde, aralarından delege (ya da ikinci dereceden seçmenler veya büyük seçmenler) seçerler. Bu delegeler yeni bir seçimle temsilcileri seçeceklerdir. "Seçim dereceleri"ni çoğaltmak kuramsal olarak mümkündür, ama örnekleri azdır.

Genelde iki dereceli seçimler çok önemli olabilen, ama her zaman yapıcı olmayan kamuoyu hareketlerinin etkisini yumuşatmayı amaçlar. Fransa'daki senato seçimleri örneğinde olan budur: İkinci derece seçmenler topluluğu nüfus ağırlığına göre orantılı üyelerini ve milletvekillerini kapsar. Bu seçmen topluluğu çok büyük çoğunluğuyla, kamuoyu hareketlerine daha az duyarlı olmasıyla ünlü kırsal Fransa kökenlidir ve "seçmen kitlesine göre çok daha ince bir yurttaşlık bilinci olan" ve Cumhuriyet'in kurumlarına çok bağlı idarecilerden oluşmaktadır. Dolaylı oyla seçilen İkinci Meclis Aşağı Meclis'in değişkenliğine bir fren olarak düşünülmüştür. Bu ılımlılaştırıcı işlev 1958 ile 1962 arasında V. Cumhuriyet'in başkanının seçiminde bu oy biçiminin tercih edilmesinin nedenidir.

Federalizmin örgütlenme tarzı olarak dolaylı oya da başvurulabilir. Başkan'ın anayasa gereğince, her bir eyalet tarafından bu amaçla seçilen "büyük seçmenler"ce seçildiği Birleşik Amerika'da durum budur. 19. yüzyıldan bu yana, bu büyük seçmenlerin yurttaşlar tarafından seçilmesi kuraldır. Bu sistemin bir avantajı vardır: Başkan eyaletlerin çoğunluğunca seçilir. Ama bu sistemin mahzurları da o denli büyüktür, çünkü başkan seçilen halktan en fazla oy

almayan aday da olabilir (aslında büyük seçmenlerin çoğu zaman orunlu yetkileri vardır): 1960'da J.F. Kennedy 112.890 oyluk bir çoğunlukla seçildi. Bir gözlemciye göre, Illinois'den 4.500 seçmen ve Teksas'dan 28.000 seçmenin oylarını Nixon'a vermeleri halinde, Nixon daha az oy almasına rağmen başkan seçilirdi (51 büyük seçmeni olan bu iki eyalet çoğunluğu değiştirdi). Bu nedenle, şu anda Kongre'ye bir anayasa değişikliği önerisi verilmiştir; bu öneriye göre, başkan daha samimi olarak nitelenen doğrudan genel oyla seçilecektir.

2- Referandum Usulleri - Referandum çağdaş siyasal yaşamda gitgide daha fazla yer alıyor: Bu eski siyasal tekniğe geri dönüş haberleşmedeki gelişmenin sonucudur. Antik Çağ'da halk meclisleri siyasal kararların alınmasına doğrudan katılıyorlardı. Halkın bu katılımı ve kararın oluşturulmasından önce (buna insiyatif hakkı denilirdi), ya da kararın alınmasından sonra (bu da onaylama referandumu idi) olurdu. oy hakkının yayılması ve yurttaşların gitgide daha karmaşıklaşan sorunlar üzerinde gitgide daha fazla karar verme güçlüğü çekmesi nedeniyle, bu dolaysız demokrasi biçiminden çabuk vazgeçildi. Bazı halk insiyatifi örneklerine rastlanır (anayasa konusunda İsviçre'de, vergi ya da bütçe konusunda Oregan, Colorado, Kaliforniya, vb. gibi bazı Birleşik Amerika eyaletlerinde). Ama çağdaş devletlerde bu son yönteme başvurulması farklı bir nitelik kazandı. Gerçekte çağdaş teknik toplumlarında, yurttaşlar kitle iletişim araçları sayesinde çok daha iyi haber almaktadırlar. Öte yandan; karar alma süreci gitgide daha karmaşık bir nitelik kazanmaktadır. Dolayısıyla kararlar çoğu kez teknisyenlerce alınmakta, yönetilenler anlamını ve önemini her zaman kavrayamadıkları önerilere evet ya da hayır şeklinde yanıt vermektedirler. Bazı hallerde anayasaya pek de uygun olmayan yollardan iktidarı ele geçiren bir kişinin iktidarda kalmasını sağlamak üzere (yoksa bir metin üzerine fikir almak için değil) istenilen onay olan plebisit, genellikle referandum usulünden ayırdedilir. Bundan sonra, geriye iki referandum çeşidi kalır: anayasal referandum ve yasamaya ilişkin referandum. Birinci tip referandum Fransa'da gelenekselleşmiştir. 1793 Anayasası böyle bir referandumu zaten öngörüyordu. Bu referandum türü kurumsal değişik-

likler sırasında bazı değişiklikler gösterdi, ama nadiren kendisine karşı çıkıldı. Yasamaya ilişkin referandumda durum farklıdır. 1793 Anayasası'nda öngörülen, ama uygulanmayan bu tür referandum 1958 Anayasası'nın 11. maddesine göre düzenlenmiştir ve 1972'ye kadar birçok kez uygulanmıştır. Bu uygulamalar bu tür referandumun plebisiter olup olmadığı üzerine tartışmalara yolaçmıştır.

Burada yeri olmayan bir tartışmaya girmeden, "Gaullecü" referandumun cumhurbaşkanının siyasal sorumluluğunu ilgilendiren ve bu niteliğiyle seçmenler üzerinde çok kuvvetli bir ideolojik baskı yaratan, ama Nisan 1969'da olduğu gibi devlet başkanının istifasıyla da sonuçlanabilen bir usul olduğunu belirteceğiz.

1972'de referandum plebisiter niteliğini yitirdi, çünkü başkan Pompidou "halka güvenle ilgili soru sormadı". Sadece Avrupa'nın kuruluşu sorunuyla sınırlı kaldı. Ama dramatik bir durum olmadığı için taraf tutmaktan kaçınanlar çok oldu. Oy kullanmayanların sayısındaki artış cumhurbaşkanının konumunu zayıflattı. Her halükârda, devlet politikası vasıtasıyla hükümet edenlerin politikası sözkonusu olunca, referandumla plebisiti ayıran sınır çok belirsizdir.

III- Oylamanın Cereyan Edişi

Tanım icabı seçim ancak özgür ve samimi olduğu sürece anlamlıdır. Seçim, seçmen tercihini baskı olmaksızın ifade edebildiği sürece özgürdür. İlan edilen sonuçlar seçmenlerin tercihine uygun olduğu sürece seçim samimidir. Oy özgürlüğüne ve samimiyetine saygı gösterilmesi, seçim sistemlerini belirleyen bir dizi teknik ve usulle güvence altına alınmıştır. Tek bir aday listesinin katıldığı açık oyla yapılan bir seçim, birçok aday arasından birinin gizli oyla seçilmesiyle aynı şey değildir.

1- Oy Özgürlüğü - Oy özgürlüğü baştan beri, seçmenin seçimlere katılma özgürlüğünü, yani isterse seçimlere katılmama özgürlüğünü varsayar. İlk sorun oy kullanma zorunluluğu ile ilgili olandır. Ayrıca özgür bir seçimde hiçbir baskı olmamalıdır. Oy gizliliği ve daha genel olarak seçmenlerin koşullara bağlanması ikinci bir dizi sorunu gündeme getirmektedir.

A) Oy Kullanma Zorunluluğu - Fransa'da gelenek olarak oy sandığına gitme hukuksal zorunluluğu, hak olarak oy ilkesine aykırı olduğu için reddedildi. Oy seçmenin kişiliğine bağlı bir haktır, bir kamu işlevi değil. Bir hakkı kullanmamak o hakkı kötüye kullanmak anlamına gelmez. Buna karşılık, Brezilya (5), Belçika, Yunanistan, Avustralya ve Venezüella gibi bazı devletlerde zorunlu oy uygulaması vardır. Seçmenler üzerinde bir fiziksel zorlama yoktur, ama oy kullanmayanlara parasal ya da manevi cezalar verilir. Bu tutum her zaman eleştirilen oy kullanmama olgusuna karşı yasal bir çaredir.

Oy kullanma bir zorunluluk olmadığı için, örneğin Fransa'da seçimine göre, dört ila beş seçmenden birinin seçimlere katılmadığı görülür. Birleşik Amerika'da bu oran daha yüksektir. Öte yandan bazı partilerin yanlış yöne saptırılmış bir seçim yapmayı reddettikleri (1969 başkanlık seçiminin ikinci turunda Komünist Parti'nin kampanya teması "veba ile kolera arasında seçim yapılmaz" ifadesinde dile geliyordu) için oy kullanmamayı önerdikleri görülür. Bu anlamda oy kullanmama, olumlu bir tutum olarak sayılabilir. Tercih yapmanın reddedilmesi de bir seçimdir. 1970'e kadar oy kullanmanın zorunlu olduğu Hollanda'da, seçim sandığına gidip de oy kullanmayan seçmen oy vermeyenler arasında sayılmıyordu. Buna karşılık Fransa'da, uzun yıllardır bir beyaz oy ve boş oy sorunu vardır. Bu oylar oy sayımı sırasında ayrı olarak ele alınır; oy kullananların sayısının saptanmasında dikkate alınsalar da, mutlak oy çoğunluğunun veya milletvekili seçmek için gerekli oyun belirlenmesinde hesaba katılmazlar. Oy ortalama olarak, yüzde bir ila bir buçuk oranında seçmen heyecandan, şaşkınlıktan, yasayı bilmediğinden boş oy kullanmaktadır. Ama bazı partilerin beyaz oy kullanılmasını önerdiği olmaktadır (örneğin referandumlar sırasında). Seçmenler önerilen tercihi reddettikleri zaman yüzde net bir biçimde yükselebilir (23 Nisan 1972 referandumunun ikinci turunda % 7'nin üzerinde kayıtlı seçmen vardı). Gönüllü olarak boş kullanılan oyların istatistiklerde dikkate alınmaması kaygı vericidir, çünkü seçilenler veya seçilen çoğu zaman sadece bir çoğunluk görüntüsüne sahiptir. En uç örnekte karar, azınlığın azınlığı tarafından alınmaktadır (nitekim IV. Cumhuri-

yet Anayasası'nı ya da Büyük Britanya'nın Ortak Pazar'a alınmasını üç Fransız'dan sadece biri kabul etmişti). Oy zorunlu olmayınca, kamu yönetimi oy kullanmamayı uygarca olmayan bir davranış olarak niteleyen basın ya da televizyon kampanyaları düzenlemiştir.

B) Oy gizliliği ilkesi seçmenin çevresindekilerin ve oy kullanma işlemine nezaret edenlerin herhangi bir baskısına maruz kalmadan, tam bir serbesti içinde tercihini yapmasını gerektirir. Açık oyla yapılan ve alkışlar arasında kabul edilen oyların, kimin kime oy attığının bilindiği hallerdeki oyların hiçbir değeri olmadığı kabul edilir.

Pratikte oy gizliliği, oyun bir seçim hücresinde kullanılması, oy pusulasının saydam olmayan bir zarf içine konulması, oyun bizzat seçmen tarafından seçim sandığına atılması ile güvence altına alınmıştır. Sanayileşmiş ülkelerde uzun zamandan beri çözümlenmiş olan sorun, okuma-yazma bilmeyenlerin oranının yüksek olduğu ülkelerde daha çetrefilleşmektedir. Afrika'daki eski İngiliz sömürgeleri bir süre "kulağa söylenen oy tercihi" usülüne başvurdular. Bu usulde seçmen tarafsız olduğu varsayılan bir memura tercih ettiği adayın adını fısıldıyordu. Bugün gönüllü olarak, aday adlarının yerini, herkesin bildiği basit simgelerin (ağaç, güneş, fil, vb.) aldığı değişik renkte oy pusulaları kullanılmaktadır.

C) Seçmenler Üzerinde Baskılar - Oy kullanmada özgürlük ilkesi, oyun herhangi bir baskıya maruz kalınmadan kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu baskılar çeşitlidir ve değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Baskı türlerini üç kategoride toplamak olanaklıdır. En iyi bilinenleri ve en kolay önüne geçilebilecek olanlar fiziksel baskılardır. Uzun süre oy kullanılan mahale silahla girmek, ya da bir seçmene çok açık bir amaçla, örneğin adayları öldürmesi amacıyla eşlik etmek yasaktı. Manevi baskılar şantajdan kuşkulu vaadlere kadar uzanabilir. (6) Bazen adaylar eşitsiz mali kaynaklara sahip olabilirler. Bu da adaylardan bazılarını tekel konumuna sokar ve seçmenin serbest tercihini olumsuz etkiler. Seçim hilesi kapsamına girse bile, bu türden bir modern baskı biçimiyle mücadele etmek zordur. Üstelik bu tür bir baskı biçimi görsel-işitsel propaganda araçları karşısında, adaylar arasında eşitliğin devlet fonlarına ve ka-

mu haberleşme hizmetleri üzerinde yasal bir otoriteye sahip olanlar lehine bozulduğu gerçek bir resmi adaylık biçiminin ortaya çıkışıyla sonuçlanabilir.

Yeni olaylar seçmenler üzerinde baskı sorununun yeni kavramlarla ortaya konulmasını sağladı. Seçmenlerin seçimler öncesindeki kamuoyu yoklamalarında açıkladıkları oy niyetlerinin seçmen topluluğunun kesin tercihi üzerinde etkili olup olmadığını bilmek gerekir. Sorun hararetli bir biçimde ve her zaman pek nesnel olmayan terimlerle tartışıldı, çünkü kamuoyu yoklamalarının yaygınlanmasından yakınanlar kamoyu yoklamalarında pek iyi konumda olmayanlardır. Kamuoyu araştırması enstitüleri bu iddialara, sorgulanan kişilerin % 90'ının bu yayınlardan sonra oy niyetlerini değiştirmedikleri bulgusuyla (Mayıs 1974, IFOP) yanıt vermektedirler. Siyasal bilimcilere gelince, onlar bu konuda pek kesin bir şey söylememekte, bu etkinin oylama türüne, yeni temelde oylamanın anlamına ve konusuna göre değişeceğini belirtmektedirler. Bu etki yasama organı seçimlerinde zayıftır: "Fransız tipi" bir başkanlık seçiminde ise kuşkusuz daha yüksektir; bu seçimlerde böyle bir etki seçmenlerin ikinci tura kalma şansını yitirdiğini algıladıkları adayların aleyhine "hızlandırıcı" bir işlev görebilir.

Fransa'da ve Portekiz'de olduğu gibi, seçim kampanyasının son günlerinde, seçmenler arasında yapılan kamuoyu yoklamalarının sonuçlarının yayımlanmasını yasaklamak bize yararsız ve yurttaşların bilgilenmesini önlediği için tehlikeli gözükmektedir. Haber söylentiye yakın, neredeyse gizli bir niteliğe bürünerek daha fazla inandırıcılık kazanır. Saçma durumlara yolaçabilecek nitelikte olan Temmuz 1977 tarihli Fransız yasası insanı şaşkına çevirir: Seçimden önceki birkaç gün içinde kamuoyu yoklamalarının yayımlanmasını yasaklar. Ama bu yasaklama sadece ulusal haberleşme kuruluşları içindir. Yabancı gazeteler, radyolar ya da televizyonlar bu yasağın kapsamına girmez. Bu yasak 1981 başkanlık seçiminin ilk turunun öncesinde, gerçek bir koşullama operasyonu yürütülmesini önleyememiştir. "Chirac'ın ikinci olduğu" yönündeki haber sol seçmenlerin bir bölümünün François Mitterand'a oy atmak için seferber olmasına yol açmıştır.

2- Seçimin Samimiyeti - Burada sözkonusu olan, seçim

sonucunu tersine gösteren seçim hilelerini ve gitgide kaybolmaya yüz tutan bir seçim folklorunun kapsamına giren iki tabanlı oy sandığı türünden manipülasyonları önlemektir. Korsika'da ve Filipinler'de sandığı masada mühürlemek daha ihtiyatlı bir tavır olur. Bundan elli yıl önce Martinik'te sandıkları birkaç güvercin ve herkesin yenileceğini sandığı Schoelcher belediye başkanı-il genel meclisi üyesi için rahat bir çoğunluk çıkması kimseyi şaşırtmazdı. Sandıkların kapanış tarihi ile konu hakkında en bilgili uzmanların tahminlerine uymayan ve iktidar partilerinin lehine olan seçim sonuçlarının ilan tarihi arasında haftalar geçmesi, artık sadece Panama ya da Salvador'da rastlanan bir olaydır. Daha önce hileler tahmin edildiğinden fazladır. Memurların ya da "seçim müfrezeleri"nin sandığı tıka basa doldurulması, sandığın erken açılması ve güncelleştirilmemiş bir aday listesinin kullanılması gibi olaylara rastlanmaktadır. Bu nedenle Fransa'da, mektup yoluyla oy kullanma usulü kaldırılmıştır. Bu usül özellikle aday olan bazı belediye başkanlarının istedikleri adayın, beldede iyi bir çoğunluk elde etmesini sağlamalarına imkân veriyordu. (7)

3- Seçim Uyuşmazlıkları - Seçim özgürlüğü ve seçimin samiyeti seçimin denetimini gerektirir. Gerçekte seçim olayının örgütlenmesi, eğer öngörülen hükümlere uyulmaması halleri cezalandırılamazsa, bir aldatmacadan ibaret kalırdı. Seçimlerin denetimi nazik bir sorundur: Kuramsal olarak sadece seçimlerin kurallara uygun yapılıp yapılmadığına bakılır. Pratikte ise bu denetimi siyasal unsurlardan bağımsız ele almak zordur. İki sistem düşünülebilir. Seçim uyuşmazlığı oyla gelmiş bir meclise veya özel bir mahkemeye götürülebilir.

Fransa'da uzun süre, bu iki çözümden ilki benimsenmiştir. Bu uygulama parlamenter egemenlik fikrine olduğu kadar, ulusal egemenlik fikrine de uygundur. Parlamento en üst organ olduğu için, herhangi bir yargı organının parlamento üyelerinin seçimini kontrol etmesini kabul etmek güçtür. Seçimin seçimle gelmiş kişilerce denetiminin, parlamenter rejimin pekişmiş olması ile yerleşmiş olması böyle açıklanabilir. (8) Tahkikat usulü önce meclis yönetmeliklerine alındıktan sonra, 16 Temmuz 1875 Anayasası'nın 10. maddesinde belirtilmiştir: "Meclislerin herbiri üyeleri-

nin seçilebilirliği ve seçilmelerinin usule uygunluğu konusunda yargıçtır". III. ve IV. Cumhuriyet dönemlerinde, bu mekanizmanın işleyişi sürecinde sistemin sakıncaları çabuk farkedildi: Milletvekilleri muhalefetten olanların yetkilerini çoğunlukta olanlara göre, daha kolay geri alıyordu. Kuşkusuz son aşamada yargıç seçmenlerdi, çünkü yetkisi alınan parlamenter seçmenlere başvurabilirdi. Ama seçim hukukunda bu usule çok az başvuruluyordu. 1951 ve 1956'da, Millet Meclisi seçim sonuçlarını kendi isteğince değiştirip yeniden adayları duruma göre değişen ve bazen çelişkili hukuksal savlar temelinde seçilmiş ilan edince, gerçek bir hukuki skandal patlak verdi.

Bağımsız bir yargıya başvurulması farklı bir felsefeden kaynaklanır: Kuvvetlerin ayrılığı felsefesi. Anayasa mahkemeleri hukuki iktidarın bağımsızlığını sağlar ve seçimle gelmiş kişiyi partizan ve siyasal uygulamalardan korur. Kuşkusuz hükümetin anayasa kurumlarının üyelerine müdahale etme riski büyüktür, ama çoğu halde yargıçların tarafsızlığına karşı çıkılmaz. Avusturya, Türkiye, Kosta Rika ve bir ölçüde Batı Almanya bağımsız "siyasi" yargılama usulüne yabancı değildir. Fransa'da, parlamentonun yetkilerinin özel bir yargı organına geçmesi için 1958 Anayasası'nı ve Anayasa Mahkemesi'nin kurulmasını beklemek gerekti. Her zaman örnek olarak gösterilen yerel yönetim seçimlerinin hukuksal denetimi ile görevli Danıştay'ın (Conseil d'Etat) rolü, böyle bir müdahale için bir öncül oluşturabiliyordu. 1959'dan bu yana, Anayasa Mahkemesi parlamento seçimlerine Danıştay'ca belirlenen ilkeleri uygulamaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin kararları hukukçuların eleştirilerine maruz kalmamıştır. Tek istisna bir deniz-aşırı ilin valisinin yersiz bir müdahalesi konusunda 1963'de verilen kararıdır: Vali adaylardan birini (eski başbakan) resmen ve canla başla desteklemişti. Anayasa Mahkemesi seçiminin geçersiz sayılması isteğini reddetmişti. Anayasa Mahkemesi'nin gerekçesi, iki aday arasındaki oy farkı çok büyük olduğundan valinin müdahalesinin ne kadar ters ve yasa-dışı olsa bile, seçim sonuçları üzerinde hiçbir etki yapmayacağı şeklinde bir gerekçeydi.

Kuvvetler ayrılığı ilkesi katı bir biçimde anlaşılmadığı ve seçimle gelen kişiler "yargıçların hükümeti"nden kork-

madığı sürece, seçim uyuşmazlıkları olağan yargıçlarca çözümlenir. Britanya örneğini izleyen Commonwealth devletlerinin çoğunluğunda kullanılan usul budur. Britanya'da seçime yapılan itirazlar bir süreliğine "seçim mahkemesi" haline getirilen mahkemelerce, kamu hukukuna göre ele alınır. Büyük Britanya dışında, bu ülkelerde seçime itirazlar son tahlilde Yüksek Mahkeme gibi en yüksek yargı organlarına kadar götürülebilirdi.

Kuramsal olarak en tatminkâr çözüm Kosta Rika Cumhuriyeti'nde varılan çözümdür. Bu ülkede seçimlerle ilgili her konuda yetkili bir Yüksek Seçim Mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkemenin yetkili olduğu konular şunlardır: Seçmenlerin sayımı, seçmen kartlarının dağıtımı, seçim bölgelerinin belirlenmesi, adaylıkların bildirimi, sonuçların ilanı, seçim uyuşmazlığı, vb. Pratikte, bu mahkemenin işleyişine hiç kimse karşı çıkmıyora benzemektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
SEÇİM TARZLARI

Seçim tarzlarının getirdiği sorunlar birçok siyaset adamı uğraştırmış ve hâlâ uğraştırmaktadır. Bu sorunlar bütün ülkelerden gazetecilerin ve siyasal adamlarının çok ince analizlerine konu olmuştur. Ancak bu konuyla ilgilenenlerin, ilgilenme nedenleri farklıdır.

Gerçekte seçim tarzlarını belirleyen seçim yasaları, hiçbir zaman tarafsız değildir ve yasalar öncelikle, doğal olarak sandalyelerini korumaya çalışan seçimle gelmiş kişileri ilgilendirir. François Muselier konuyla ilgili şu nükteyi yapar: "Parlamento'nun oyuncak kutusunda, en yapıcı ve en akıllıca oyun, bütün yağmurlu günler ve tatil günlerinin uzun öğleden sonraları için tavsiye edilen oyun seçim yasasıdır. Parlamento eskilerin yeniden seçilmesi umuduyla (ki bu umut çoğunlukla boş çıkar) hemen her dönemde yeni bir seçim yasası çıkarır". (9) Seçim reformları değişik partilerin siyasal gücünü, bazılarının bizzat varlığını etkiler. Bu nedenle, partilerin seçim tarzları konusunda tavırlarının koşullara göre değişken olduğu anlaşılır bir şeydir. Örneğin Fransa'da Sosyalist Parti 1911'de tam nisbi temsil lehinde bir tavır almış ve 1955'e kadar bu tavır partinin resmi doktrini olmuştu. Bununla birlikte, 1927'de sosyalistler, sağa çoğunluk sistemini kabul ettirmek için Radikal Parti ile birleştiler. 1949'da General De Gaulle ilçe düzeyinde seçime şiddetle karşı çıkıyordu: "Bu seçim biçiminin iki savaş arası dönemde siyasete istenilen netliği, kararlılığı, devamlılığı sağladığını sanmıyorum". Oysa 1958'de yeniden iktidara geldiğinde, Michel Debré'nin karşı çıktığı ve sosyalistlerin önerdiği bu seçim tarzı lehinde bir tavır ortaya koydu.

Anayasa hukuku kuramcılarının ilgileri daha yüksek bir düzeyde yeralır. Fransa'da anayasa hukukçularının bu konuyu tartışmaya başlamaları geçen yüzyılın ilk yıllarındadır. Bu tarihte, Léon Duguit, Adhémar Esmein, Maurice Hau-

riou, Joseph-Barthélemy nisbi temsil sistemi konusunda polemik yapıyorlardı. Nisbi temsil sisteminin yandaşları çoğulcu demokrasinin bileşenlerinin temsilinde adalet fikrini ön plana koyuyorlardı. Bu sisteme karşı çıkanlar ise "çoğunluk yasasının kendisini hemen kabul ettiren basit fikirlerden biri olduğu", buna karşılık temsili sistemin "hem bir yanılsama hem de sahte bir ilke" olduğu kamsındaydılar.

Değişik seçim tarzlarının avantajları ve sakıncaları üzerine tartışma henüz bitmedi. Bu tartışmanın en elle tutulur nitelikteki tezahürleri dikkate alınacaktır. Bazı seçim sistemleri net bir biçimde çoğunluk sistemi kampında yerahrlar. Diğer bazı seçim sistemleri ise, yine aynı netlikle nisbi temsil sistemi kampında bulunurlar. Ayrıca bu iki sistemin sakıncalarını gidermek için, çok sayıda karma sistem oluşturulmuştur.

I- Çoğunluk Sistemi

1- Çoğunluk Sisteminin Tanımı Zor Değildir - Bu sistemde, en fazla oyu alan aday seçilir. Bu temel ilke konulduktan sonra, sistem içinde farklı biçimlerin uygulanması olanaklıdır.

Çoğunluk sistemi ile seçim tek yer için ya da çok yer için yapılabilir. Birinci halde, seçim tek bir sandalye için yapılacaktır; ikinci halde seçmenlerden aynı anda birçok sandalye için seçim yapmaları istenir. Tek yer için çoğunluk sistemi, örneğin Fransız Akademisi ve Britanya Belediyeler Meclisi seçimlerinde kullanılır. Çok yer için çoğunluk sistemi Türkiye'de yasama organı seçimlerinde* ve Fransa'da senato ve belediye seçimlerinde uygulanır. Ama bu düzeyde de bir fark vardır. Türkiye'de kendilerine sunulan çeşitli aday listeleri arasmda bir tercih yapabilirler. Bu listeleri değiştirmeleri mümkün değildir (bloke listeler sözkonusudur). Buna karşılık Fransa'da, 2.500'den az kişinin yaşadığı yerleşim birimlerinde büyük senato seçmenleri ve belediye seçmenleri listelerin içeriğini istedikleri gibi değiştirebilirler. Değerlendirme özgürlükleri daha fazladır.

Ancak esas ayrım seçim tam sayısıyla ilgili olandır.

Tek turlu çoğunluk sisteminde seçmenlerin çoğunlu-

ğundan oy almasa bile, en fazla oyu alan aday seçilir.

Şöyle bir seçim sonucu düşünelim:

Geçerli oy 100.000
Adayların aldığı oy:
Dupont ..... 30.000 seçildi
Duval 25.000
Durand 20.000
Dutronc 15.000
Duclos 10.000

Seçmenlerin üçte birinden azının oyun almasına rağmen Dupont seçilmiş oluyor: Dupont bir azınlık tarafından seçilmiştir.

(*) 1960 öncesi sistem kastediliyor (ç.n.)

İki turlu çoğunluk sisteminde balotaj* sistemi sayesinde seçmenlerin çoğunluğunun oyunu alan aday seçilir. İlk turda, sadece geçerli oyların çoğunluğunu, yani aşağıdaki örnekteki gibi yarıdan fazlasını alan adaylar seçilecektir:

Geçerli oy 100.000
Adayların aldığı oy:
Leblanc ..... 50.001 seçildi
Lenoir 35.000
Lerouge 14.999

Hiçbir aday oy çoğunluğunu elde edememişse ikinci tura gidilir. İkinci turda göreli çoğunluk yeterlidir. O halde neden ikinci tura gidiliyor? Bu tip seçim sistemi parti çoğulculuğunun hükûmet kurma olanağını engelleyebileceği toplumlara uygundur: İlk tur kamuoyunun durumu ve siyasal güç dengesinin tam bir fotoğrafını verir. "Balotaj oyu" denilen ikinci turda bazı adayların çekilmesi ve hakkından feragat etmesi nedeniyle, seçmenin tercihi zorunlu olarak sınırlanmıştır. Politika profesyonellerinin ilk turda "evet" dediklerine, ikinci turda "hayır" demeleri böyle açıklanabilir: "İlk turda seçilir, ikinci turda elenir".

Alternatif ya da tercihli oy iki turun etkilerini tek bir turda birleştiren ve Avustralya'da, bir süre de Kanada'da uy-

gulanmış olan çoğunluk sisteminin bir türüdür. Her seçmen bir aday için oy kullanır, ama aynı zamanda, mevcut adaylar bitene kadar bunlar arasından ikinci, üçüncü... tercihini de belirtir. Adaylardan biri ilk tercih olarak oyların mutlak çoğunluğunu alırsa, seçilmiş sayılır. Ters yönde, oy pusulaları üzerinde belirtilen ikinci tercihler de

(*)Adayların hiçbirinin ilk turda çoğunluğu sağlayamaması üzerine, seçimin ikinci tura kalması (ç.n.).

dikkate alınarak, en az iki tercih almış olan aday elenir. İkinci tercihler diğer adaylara aktarılır. Adaylardan hiçbiri çoğunluğu almamışsa, üçüncü ve daha sonraki tercihlere geçilir.

Örnek - Dört adayın bir sandalye için çekiştiği, 50.000 geçerli oyun olduğu bir seçim bölgesi varsayalım; bu seçim bölgesinde mutlak çoğunluk 25.001 oydur. İlk tercihlerin belirtildiği oy pusulalarının şu sonucu verdiğini düşünelim:

Brown: 20.000; Black: 14.000; White: 10.000; Green: 6.000.

Green'e verilen 6.000 oy ikinci tercihler de dikkate alınarak yeniden dağıtılır. Şöyle bir dağıtım varsayalım:

Brown: 5.500; Black: 400; White: 100.

Bu oylar ilk tercihlere eklenir ve böylece Brown 25.500 oyla, 14.400 oy alan Black ve 10.100 oy alan White karşısında seçimi kazanmış olur.

Bu sistem bir yandan seçmenlerin tercihlerini nüanse etmesini sağladığı gibi, çoğunluğun seçtiği adayın hemen belirlenmesini mümkün kılar. Ancak bunun seçim ahlâkı açısından şöyle bir sakıncası vardır: Küçük partilerin adayları seçmenlerinin oylarını paraya tahvil edebilirler.

2- Çoğunluk Sisteminin Uygulamaları - Bu seçim tarzının en yaygın uygulama biçimi tek turlu olanıdır; Anglo-Sakson ülkelerinin çoğunluğu Büyük Britanya'dan ithal ettikleri bu formülü kullanırlar. Simon de Montfort 1265'de kral III. Henri'yi esir aldıktan sonra, her kontlukdan parlamentoya gidecek iki şövalye ve başlıca kentlerden iki burjuva seçmenlerini istedi. O günden bu yana, Büyük Britan-

ya'da bu sistem geçerlidir. Bağımsızlıklarını elde ettikten sonra Birleşik Amerika ve ardından Commonwealth ülkeleri eski metropolü taklit etmişlerdir. 1947'de Hindistan'da da bu sistem uygulanmıştır. Oysa Hindistan'da etnik parçalanma son derece keskin yerel özelliklerle bir arada yaşıyordu.

Çoğunluk olgusuna daha duyarlı olan Fransızlar Devrim'den beri, seçilen adayın seçim bölgesindeki seçmenlerin çoğunluğunu temsil etmesini olanaklı kılan çok turlu bir seçim sistemini tercih etmişlerdir. II. Cumhuriyet'ten 1945'e kadar (1919-1927 dönemi hariç), Fransa iki turlu çoğunluk sistemini kullanmıştır. (10) Bazı zamanlar il düzeyinde bir seçim listesi kullanılmış (1848, 1871-1975, 1885-1889); daha genel olarak, yönetsel ilçeler çerçevesinde ilçe düzeyinde tek yer için seçime gidilmiştir. 1958'den bu yana, seçilecek miletvekili sayısı ilçe sayısından daha azdır ve üstelik ilçeler her türlü toplumsal anlamlılığı yitirdiğinden seçim, bucak ve kantonları kapsayan seçim bölgelerinde cereyan etmektedir. Üstelik 29 Aralık 1966 tarihli bir yasa ile (bu yasa 1976'da daha da sertleştirilmiştir) ikinci tura katılabilecek adayların sayısı kısıtlanmıştır. Böylece seçim "düelloları" yaratılmaya ve seçilen adayın % 50 eşiğini aşması sağlanmaya çalışılmıştır. Artık ilk turda, ikinci turda aday olma hakkını kazanabilmek için, kayıtlı seçmenlerin % 12.5'ine eşit veya daha fazla oy almak gereklidir. Bu önlemin siyasal bir niteliği olduğu tartışma götürmez. Bu önlemden güdülen amaç çoğunluk partisinin, anti-komünist refleksinden yararlanmayı düşündüğü merkezci ve ılımlı seçmen kitlesi üzerinde bir tür ipotek kurmasıydı. Bu açıdan önlem başarısız kaldı. Ama oy kullanmanın oranı yüksek olduğunda, kayıtlı seçmenlerin % 12.5'i eşiğine ulaşmanın çok zor olduğu da dikkate alınmalıdır. Bu eşiğe genel kural olarak, geçerli oyların % 17'si aşılınca ulaşıldığı hesaplanmıştır. Bu da çok yüksek bir düzeydir. Bu yüzden çok sayıda aday çekilmek zorunda kaldığından, "üç adayın karşı karşıya geldiği seçimler" tedricen ortadan kalktı. 1967'de balotaja kalan seçim bölgelerinin üçte birinde üçlü seçimler olmuşken, 1981'de böyle bir tek seçim bölgesi vardı.

Seçilen adayın seçmenlerin mutlak çoğunluğu üzerinde

otoritesini sağlama kaygısı, 28 Ekim 1962 organik yasasından bu yana, Fransız başkanlık seçimlerinde de görülmektedir. Seçimin ilk turunda hiçbir aday mutlak çoğunluğu elde etmemişse, ilk turda en fazla oyu alan iki aday ikinci tura katılabilir. Amerika'da halen Kongre'de tartışılmakta olan anayasa revizyonu tasarısı, halktan en fazla oyu alan adayın ilk turda seçilebilmek için geçerli oyların % 40'ndan fazlasını elde etmesini öngörmektedir.

3- Çoğunluk Sisteminin Avantajları ve Sakıncaları - Bu seçim tarzının muhtemel avantajı basitliğinden ileri gelir. Buna rağmen, alternatif oy ya da karma liste yapma gibi bazı değişkeler seçmenin büyük bir çaba göstermesini ve büyük bir yurttaşlık eğitimini gerekli kılmaktadır. Bu basitlik çoğu kez, seçimlerden çıkan hükümetin istikrarlı olmasını sağlamaktadır. Ancak seçim tarzı ile hükümetin istikrarı arasındaki ilişki açık değildir. İlerde bu tartışmayı inceleyeceğiz. Buna karşılık, çoğunluk sistemi seçmenlerin adayları daha iyi tanımasını sağlama avantajına sahiptir. Özellikle tek yer için seçim yapılıyorsa ve seçim bölgeleri fazla kalabalık değilse... Bu açıdan seçilen adayın seçmenleri gerçekten temsil ettiğini söylemek mümkündür: Aday seçmenleri ve seçmenlerin kaygılarını bilmektedir ve seçmenlerin taleplerini ve fikirlerini çok geçerli bir biçimde ifade edebilmektedir. Siyasal açıdan mükemmel bir barometredir.

Belli bir ölçüde, adayların belirlenmesinde partilerin etkisini yumuşatmaktadır. Doğal olarak dar olan seçim bölgelerinde, parti kimliği kadar adayın kişiliği de aynı derecede önemli olabilir.

Sakıncaları basitliğiyle ilgilidir: Çoğunluk sistemi adil değildir ve çoğu zaman da gayri-ahlâkidir. Tek türlü çoğunluk sisteminde adaletsizlik açıktır:

A, B, C diye adlandırdığımız üç tane seçim bölgesi olsun ve bu seçim bölgelerinde sağ ve sol şu sonuçları almış olsun:

	Seçim bölgeleri			
Partiler	A	B	C	Sonuçlar
Sağ...	30.000	5.000	20.000	2 seçilen
Sol...	5.000	60.000	10.000	1 seçilen

55.000 oyla sağ partiden 2, 75.000 oyla sol partiden bir aday seçilir. Büyük Britanya'da, Şubat 1974 seçimlerinde bir İşçi Partili milletvekili seçilmesi için 35.915 seçmen, bir muhafazakâr milletvekili seçilmesi için 37.771 seçmen, bir liberal milletvekili seçilmesi için ise 411.288 seçmen gerektiği hesaplanmıştır.

Sevindirici bir durum, çoğu zaman seçim bölgelerindeki yanlış düzenlemelerin ulusal düzeyde giderildiği, partilerin birbiri ardısıra avantajlı ve dezavantajlı bir konumda olabildiğidir. Kamuoyu içinde azınlıktaki bir partinin parlamentoda çoğunluğa geçebildiği durumlar olmuştur. 1951'de Büyük Britanya'da olanlar budur: Oyların % 48.8'ini alan İşçi Partisi 295 sandalye kazanırken, oyların % 47.9'unu alan muhafazakârlar 321 sandalye kazanmıştır. Blok listelerin kullanıldığı liste çoğunluğu sisteminde, olay daha önemlidir: 1954'te Türkiye'de, Demokrat Parti oyların % 58'i ile sandalyelerin % 93'ünü kazandı.

Temsildeki bu adaletsizlik Büyük Britanya'da belli bir sistemleştirmeye tabi tutuldu. Çift partili sistemin varlığı bu sistemleştirmeyi kolaylaştırdı. Küb yasası (cube law) şöyle ifade edilebilir. Her partinin kazandığı sandalye oranı aldıkları oy oranının kübüne eşittir. Bu yasa her tek turlu çoğunluk sisteminde uygulanır. Ancak bir koşulla: İki parti ya da parti koalisyonu karşı karşıya gelme durumundadır. A partisi ile b partisinin oyları arasındaki orantı VA/Vb olsun, kazanılan sandalye sayılarının oranı VA3/Vb3 olacaktır. Seçimi kazanan partinin oyları VA, kaybeden partinin Vb ile ifade edilmektedir.

Bu yasa 1955 İngiliz seçimlerine uygulanırsa, tümüyle kanıtlandığı saptanabilir. Bu seçimler Muhafazakâr Parti tarafından oyların % 49.8'i ile kazanılmıştır. İşçi Partisi oyların % 46.3'ünü almıştı (liberallerin oy oranı ise % 2.7 idi).

Dolayısıyla Va/Vb oranı 49,8/46,3'tür.

Kübü alınınca şöyle olur:

$$\frac{VA3}{Vb3} = \frac{49.83}{46,33} = \frac{124.007}{99.252} = \frac{124}{99} = 1,252$$

Fiilen elde edilen sandalyelerin oranı ise şöyledir:

$$\frac{345}{277} = 1{,}245$$

Yasanın tam olarak uygulanması 346/277'ye eşit bir sandalye ve oranı vermiştir.

Bugün yasa daha az iyi uygulanmaktadır, öyle ki David Butler bu yasayı "kare yasası" (Square law) olarak nitelemektedir. 1970'de oylar arasındaki oranın kübü 1,26 idi. Sandalyeler arasındaki oran ise 1,14 idi. Şubat 1974'te iki büyük partiden hiçbiri mecliste sandalyelerin mutlak çoğunluğunu elde edememişti. Ama bu istisnalar liberal partinin oylarındaki yükselişle (Liberal Parti 1970'de geçerli oyun % 7.5'ini, Şubat 1974'te % 19.3'ünü aldı), özellikle de yer yer ülkenin toplumsal türdeşliğini bozan (küb yasasının gerçekleşmesinin gerekli koşulu) İskoçya ve Galler'de bölgeci partilerin ortaya çıkışıyla ilgilidir.

Her halükârda, bu yasa seçimleri kazanan partinin fazla temsiline yolaçmaktadır, çünkü oylar arasındaki hafif bir fark parlamentoda net bir çoğunluk sağlamaya yetmektedir.

İki turlu çoğunluk sistemi de büyük temsil eşitsizliklerine yolaçar. II. Cumhuriyet döneminde, Georges Lachapelle 1932 seçimleri sonucunda, radikal ve sosyalist partilerin fazla temsilini eleştiriyordu. Bu seçimler ikinci turda komünist oyların desteğiyle kazanılan 61 sandalye sayesinde Sol Birlik'in zaferiyle sonuçlandı. Aynı yazar 1936'da seçilen 598 milletvekilinin seçmenlerin sadece % 46.3'ünü temsil ettiğini ve Halk Cephesi içindeki kuvvet dengesinin gerçeği yansıtmadığını saptar. Komünistler 1.500.000 oyla 72 milletvekili çıkarırken, radikal sosyalistler 100.000 daha az oyla 106 milletvekili çıkarmışlardı.

V. Cumhuriyet'te aynı seçim tarzı aynı etkileri yaratır: 1958'de Komünist Parti 3.882.000 oyla 10 sandalye elde ediyordu. Her bir milletvekili ortalama 388.200 seçmeni temsil ediyordu. Buna karşılık UNR 3.604.000 oyla 189 milletvekili kazanıyordu. Her bir milletvekili 19.100 seçmeni temsil ediyordu.

Temsildeki bu adaletsizlik o kadar güçlüdür ki, ilk turun sonunda sahiplerini bulan sandalyeler (mutlak çoğunluk sistemiyle) daha azdır. Gerçekte balotaj seçiminin öncesinde yerinden feragatler ve iyi konumda bulunmayan adayların çekilmesi gibi durumlarla karşılaşılır ve ikinci turda çoğu kez iki aday karşı karşıya gelir. Bu durumda bazı siyasi güçler kötü ya da çok iyi temsil edilirler. 1968'de Komünist Parti oyların % 20'sini, sandalyelerin % 7'sini elde eder. Buna karşılık UDR-Bağımsız Cumhuriyetçiler koalisyonu oyların % 44'ü ile sandalyelerin % 70'ini kazanır. 1981'de % 40'ın altında oyla Sosyalist Parti sandalyelerin % 60'ma yakınını elde eder.

Bu adaletsizliğin belli bir gayri-ahlâki yanı olduğunu da belirtelim. Yerinden feragatler sırasında çok sayıda pazarlık olanaklıdır. III. Cumhuriyet döneminde bazı adaylar yerlerini en fazla verene bırakmaktaydılar. Her zaman bu yüksek gayri-ahlâkî düzeye gelinmesi bile, bu sırada varılan anlaşmaların çoğu zaman,"peynirin paylaşılması" ve tabiata aykırı ittifaklar konusunda oldukça kirli pazarlıkların sonucu olduğuna kuşku yoktur.

Tek yer için yapılan seçimlere, bir sonraki adayın daha önceki aday tarafından belirlenmesine yolaçtığı, gerçek seçim kalelerinin oluşmasına yardımcı olduğu eleştirisi getirilmiştir. III. Cumhuriyet döneminde Fransa'da, gerçek siyasi hanedanlıklar kurulmuştur. Bu hanedanlıklar il genel meclisi ve belediye meclisi düzeyinde bugün de varlığını sürdürmektedir: Oğlu ya da dul karısı baba veya rahmetli eşin yerini almaktadır.

II- Nisbi Temsil

1- Temsili sistem güttüğü amaçla tanımlanabilir: Her partiye ve her kamuoyu grubuna sayısal gücü oranında milletvekilliği vermek. Bu fikre Aristo'da, Saint-Just'de ve Condorcet'de rastlanır. Kısacası, Temsilciler Meclisi'nin toplumsal bütünün tüm fiziksel, ideolojik, iktisadi nüanslarını ifade eden, temsil edilenler bütününün mükemmel bir indirgemesi, bir mikro-kozmos olması gerektiğini düşünen tüm liberal düşünürlerde rastlanır. Ancak bu övgüye değer amacın matematikçilerin dikkatini çekmesi için, 19. yüzyı-

lın ikinci yarısını beklemek gerekti. Önce profesör, ardından Maliye Bakanı olan Danimarkalı Carl Andrae bu seçim tarzını Landsthing'in (Yüksek Meclis) seçiminde kullanılmak üzere 1855 Anayasası'na dahil etti. Aynı sıralarda, Londralı bir avukat olan Thomas Hare Nisbi Temsil Mekanizması başlıklı bir broşür yayımlıyordu. Bu broşür sert polemiklere neden oldu. Bu polemiklere Stuart Mill de büyük bir hareketle katıldı, ama the first past the post sisteminin bırakılmasını sağlayamadı.

Konu birkaç yıl sonra Belçika'da, çoğullukların ifadesine taraftar olan ve üstelik Sosyalist Parti'nin tehdit ettiği Liberal Parti'yi "kurtarmak" isteyen Katolik çevrelerde yeniden ele alındı. Adalet Bakanı Van den Heuven'in isteği üzerine, Gand Üniversitesi'nde medeni hukuk profesörü ve bir matematik tutkunu olan Victor d'Hondt 30 Kasım 1899'da kabul edilen bir seçim yasası tasarısına esin kaynağı oldu.

Bu sırada, bir grup Fransız siyaset adamı Yves Guyot'nun başkanlığında bir "Nisbi Temsil Ligası" içinde toplandı. Öte yandan, Ernest Lavisse'in yönettiği Revue de Paris ilçe düzeyindeki seçime karşı bir kampanya başlattı. Bu sistemin kötülüklerini teşhir etti: Derginin yönetmeni bir "Cumhuriyetçi nisbi temsil komitesi"nin kuruluşuna önderlik etti. 1910'daki yasama meclisi seçimlerinin adaylarına sunulan bir program yazdı. Büyük Britanya'da, Proportional Representation Society (Nisbi Temsil Derneği) aynı yönde çalışıyordu.

I. Dünya Savaşı sonrasında adalet ve özgürlük fikirlerinin güçlendiği Batı Avrupa'da, bu seçim tarzına ilgi arttı. 12 Temmuz 1919 seçim yasası nisbi temsille çoğunluk sistemi arasında bir uzlaşma formülü olduğundan nisbi temsilin taraftarları Fransa'da tam bir zafer kazanamadılar. Ancak Almanya, Hollanda, Çekoslovakya, İtalya, İsviçre'de, vb. durum farklıydı. Bu seçim tarzını, iktidar organlarını ele geçirmede kendilerine yardımcı olacağı umuduyla sosyalist hareketler de destekliyordu ve sosyalist hareketler bu sistemi kabul ettirecek güce erişmişlerdi.

Bu seçim tarzının güçlükleri ondan vazgeçilmesi için yeterli gözükmüyordu.

2- Nisbi Temsilin Mekanizmaları - Nisbi temsilin temel fikri her siyasi partiye, matematiksel olmasa bile en azın-

dan gerçek seçim gücü oranında bir temsil sağlamaktı.

Nisbi temsil zorunlu olarak bir liste seçimidir. Siyasi partilerin her biri sandalye sayısı kadar adayın bulunduğu aday listesi hazırlama durumundadır.

A) Sandalyelerin Listeler Arasında Dağılımı - Burada, ulusal çerçevede nisbi temsil ile yerel seçim bölgeleri çerçevesinde nisbi temsil arasında bir ilk ayrım yapılmalıdır.

a) Tam Nisbi Temsil: Bu sistemde seçimin çerçevesi tek bir seçim bölgesidir. Listeler ulusal düzeyde karşı karşıya gelir. Ulusal düzeyde seçilme katsayısı ülke düzeyinde geçerli oyların toplamı (To) sandalyelerin (Ts) toplamına bölünerek bulunur: 50 milyon geçerli oy ve 500 sandalye ile, ulusal düzeyde seçilmek için gerekli oy (K=To/Ts) 100.000'dir. Listelerin aldığı oy miktarı katsayıya bölünerek kazandıkları sandalye sayısı bulunur. Bu, bugün İsrail'de uygulanan basit sistemdir.

Weimar Almanya'sında 27 Nisan 1920 seçim yasası, ilk kez uygulandığı yöreden adını alan, "badois" sistemi denilen yukardaki sisteme yakın bir sistem öngörüyordu. Partiler seçim bölgeleri düzeyinde ve ulusal düzeyde listeler sunuyorlardı. Reichstag'daki her temsilci, daha önceden 60.000 olarak belirlenen sabit sayıda oyla seçiliyordu. Her parti listesi bu sabit sayının kaç katı kadar oy almışsa, o kadar sandalye kazanıyordu. Her listenin elde ettiği artıklar Berlin'de toplanıyor ve ulusal düzeydeki parti listelerine dağıtılıyordu. Böylece herkes hakkını alıyordu.

Örnek - Bir seçim bölgesinde bir parti 150.000 oy alır: Katsayı 60.000 olduğundan bu parti 2 sandalye kazanır ve geride 30.000 oy kalır. Bu partinin başka seçim bölgelerinde kullanılmamış oyları olduğunu varsayalım. Bu oy miktarı toplam 600.000 olsun. Ulusal düzeyde bunlara 10 ek sandalye verilecektir.

1918 Hollanda seçim yasası da aynı anlayıştan yola çıkar: Her partinin listesi ilçe düzeyinde oluşturulur ve 10'dan fazla adayı içermez. Birkaç yerde birden aday olmak olanaklıdır ve aynı partinin listeleri bütün içinde birleştirilebilir. Seçmenler listede tercih ettikleri adaylardan birinin adını çarpı ile işaretleyerek oy kullanırlar. Seçim bölgesindeki seçim bürosu her listeden adayların kazandığı oyların toplamını çıkartmak ve bunları merkez bürosuna aktar-

sayısı sandaleye sayısına (100) bölünerek bir katsayı elde edilir. Birleşik olsun olmasın her grup liste, oylarının toplamı kaç katsayı ediyorsa o kadar sandalye kazanır.

Bu ilk bölüşüm mevcut 100 sandalyenin tümünün dağıtımını sağlamadığı için, geri kalan oylar yeni bir sandalye dağıtımına yarar: Bu sandalyeler birbiri ardısıra, ulusal düzeyde en fazla artık oyu alan ortak ya da ayrı listelere dağıtılır.

b) Yaklaşık Nisbi Temsil: Nisbi temsil büyük sayılarda uygulanır. Buna karşılık, dar seçim bölgeleri çerçevesinde pek uygulanamaz. Gerçekte geçerli oyların sayısı pek yüksek değilse, To/Ts oranı partilerin aldığı oydan daha yüksek bir seçim katsayısı verir. Bir sandalyeyi bölmek mümkün olmadığından yaklaşık hesaplar yapmak zorunda kalınır. Sorun şu şekilde formüle edilebilir:

Bir seçim bölgesinde 200.000 oy için 5 sandalye vardır. Dört partinin listesi çekişmektedir ve sırasıyla şu oyları almışlardır:

A partisi 86.000
B partisi 56.000
C partisi 38.000
D partisi 20.000

5 sandalye dört parti arasında nasıl bölüştürülecek? Birçok çözüm mümkündür:

Birinci çözüm: Sandalyelerin en yüksek artığa dağıtıldığı nisbi temsil sistemi.

İlk aşamada seçim katsayısı hesaplanır:

$$K = \frac{To}{Ts.} = \frac{200.000}{5} = 40.000$$

Daha sonra her partinin kazandığı oy sayısı seçim katsayısına bölünür ve her birine katsayıya ulaştığı sayı kadar sandalye verilir.

A partisi: $\frac{86.000}{40.000} = 2$ sandalye.

B partisi: $\frac{56.000}{40.000} = 1$ sandalye.

C partisi: $\frac{38.000}{40.000} = 0$ sandalye.

D partisi: $\frac{20.000}{40.000} = O$ sandalye.

Bu yöntemle üç sandalye yerini bulmuş olur. Yerini bulmayan iki sandalye ise, en yüksek artık yöntemiyle dağıtılacaktır. Üçüncü aşamada, her parti için bir bakıma "kullanılmamış" oylar hesaplanır; partilere şu oylar kalır:

A: 86.000 - (2x40.000) = 6.000
B: 56.000 - 40.000 = 16.000
C: 38.000 = 38.000
D: 20.000 = 20.000

En yüksek artıkları olan partiler geri kalan sandalyeleri alacaklardır: Somut olarak C partisi ve D partisi.

Sonuçta A partisi 2 sandalye, B, C ve D partileri ise birer sandalye alırlar.

İkinci çözüm: Kalan sandalyelerin en yüksek ortalamaya göre dağıtıldığı nisbi temsil.

Bu mekanizmayla ikinci aşamada da ilk aşamadaki gibi davranılır: Aldıkları oy seçim katsayısını birkaç kez içeren partilere sandalyeler dağıtılır.

Buna karşılık geri kalan iki sandalyenin dağıtımında yöntem farklıdır. Her listeye katsayı uyarınca kazandığı sandalyelerden başka bir sandalye daha verilir, listenin aldığı oy sayısı böylece elde edilen sayıya bölünür. Bu işlem bir ortalama verir. En büyük ortalamayı alan parti, geri kalan sandalyeleri kazanır. İşlem bütün sandalyeler tekrar dağıtı-

lana kadar yinelenir.

Bizim örneğimizde sonuçlar şöyledir:

A partisi: $\frac{86.000}{2+1} = 28.666.$

Aynı işlem bütün diğer partiler için tekrarlanır.

B: $\frac{56.000}{1+1} = 28.000$

C: $\frac{38.000}{1} = 38.000$

D: $\frac{20.000}{1} = 20.000$

Beşinci sandalye böylece A partisine verilmiş olur.

Sözkonusu yönteme göre sandalyelerin dağıtılmasının değişikliği hemen farkedilir.

En büyük artık yönetimine göre sandalyelerin dağılımı	*En büyük artık yönetimine göre sandalyelerin dağılımı*
A: 2	A: 3
B: 1	B: 1
C: 1	C: 1
D: 1	D: 0

Üçüncü çözüm: D'Hondt yöntemi en büyük ortalama

mekanizmasına uygun sonuçlar verir, ama farklı bir yoldan gidilir:

Her partinin elde ettiği oyları 1, 2, 3, 4, ..., n'e bölmek yeterlidir. n seçilecek milletvekili sayısını verir. Bu mekanizma aşağıdaki tablo biçiminde gösterilebilir:

Oyların bölündüğü sayılar					
Partiler	1	2	3	4	5
A...	86.000	43.000	28.666	21.500	17.200
B...	56.000	28.000	18.666	14.000	11.200
C...	38.000	19.000	12.666	9.500	7.600
D...	20.000	10.000	6.666	5.000	4.000

Bu *sandalyeleri beşinci sandalyeye kadar (beşinci sandalye dahil olmak üzere) azalan bir düzenle sınıflandıralım:* 86.000, 56.000, 43.000, 38.000, 28.666. Bu son sayı dağıtım yapıcı olarak nitelenir. Daha önceki örneklerin seçim katsayısından farklıdır, çünkü her partinin elde ettiği oy sayısı bu dağıtım yapıcı sayıya bölünürse, her partiye verilmesi gereken sandalye sayısı elde edilmiş olur.

$$\text{A: } \frac{86.000}{28.666} = 3 \text{ sandalye.}$$

$$\text{B: } \frac{56:000}{28.666} = 1 \text{ sandalye.}$$

$$\text{C: } \frac{38.000}{20.000} = 1 \text{ sandalye.}$$

$$\text{D: } \frac{20.000}{28.666} = 0 \text{ sandalye.}$$

Her partiye düşen sandalye sayısını hemen saptamak için, yukarıdaki tabloda en yüksek beş ortalamayı belirtmek yeterli olacaktır.

Ancak bu yöntemin çok açık bir sakıncası vardır. Bu sakınca yukardaki bölmelerde tam sayının ötesine gidilince ve her partiye bir sandalye elde etmek için gerekli oy ortalaması incelenince farkedilir.

Partiler	Sandalyeler	Bir sandalye için oy ortalaması
A	3, 0	28.666
B	1,9	56.000
C	1,3	38.000
D	0,7	

Burada B partisi A partisine göre çok zararlı çıkar, birkaç oy için ikinci sandalyeyi kaybeder.

Gerçekte en yüksek ortalama ile nisbi temsil en önemli partinin lehinedir ve bu yöntem az sayıda kişinin seçileceği ve birbiriyle çarpışan listelerin az sayıda olduğu seçim bölgelerinde, bir sandalye için gerekli eşiğin inmesine yolaçar. Toplam geçerli oy sayısı V, dağıtılacak sandalye sayısı M, çatışan liste sayısı P ise, eşiğin d'Hondt yöntemine göre hesaplanması şu formüle göre yapılır:

$$T = \frac{V-1}{M+P-1}$$

Bu şu demektir: Bir sandalye elde etmek için gerekli asgari oy sayısı (T) seçim bölgesinin büyüklüğünün, dolayısıyla dağıtılacak sandalye sayısının işlevidir. Ama aynı zamanda, yarışan parti sayısının da işlevidir. Çok partili sistem eşiğin düşmesine yolaçar, ama aynı zamanda en güçlü partinin fazladan temsilini gerektirir (özellikle P M ise). (11)

Tek sayı (ya da udda sayısı) sistemiyle (aynı zamanda Sainte-Lague yöntemi diye de adlandırılır, 1951'den bu yana İskandinavya'da kullanılmaktadır) d'Hondt yöntemine bir düzeltme getirilebilir.

Her listenin elde ettiği oy sayısı 1, 4, 3, 5, 7, 9, vb. ile bölünerek en yüksek ortalamalar aranır.

Bir önceki örneği alırsak, şu sonuçlar elde edilir:

Oyların bölündüğü sayılar

Partiler 1, 4 3 5 Sandalye

A..... 61.428 28.666 17.200 2

B..... 40.000 18.666 11.200 2

C..... 27.142 12.666 7.600 1

D..... 14.285 6.666 4.000 0

B, bir önceki hesaba göre, A'nın aleyhine bir sandalye kazanır.

Bir sandalye kazanılması için gerekli oy ortalamaları (bu ortalamalar A için 28.666, B için 18.666, C için 27.142'dir) birbirine daha yakındır. Eşik şu formülle hesaplanır:

$$T = \frac{V-1}{2M+P-2}$$

Dördüncü çözüm: İsviçre ve Avusturya'da uygulanan düzeltilmiş katsayı, ya da Hagenbach-Bischof sistemi. Seçilme katsayısının partilerin elde ettiği oy sayısından yüksek olduğu ve dolayısıyla bütün sandalyelerin dağıtılmadığı farkedildiği zaman, seçim katsayısı, dağıtılacak sandalyelere bir birim eklenerek azaltılır. Daha sonra geçerli oy sayısı dağıtılacak sandalye + 1 sayısına bölünür. Örnek:

$$K = \frac{200.000}{5+1} = 33.333$$

Bu durumda her partinin elde ettiği oy sayısı bu düzeltilmiş katsayıya bölünür:

A: $\frac{86.000}{33.333}$ = 2 sandalye.

B: $\frac{56.000}{33.333}$ = 1 sandalye.

C: $\frac{38.000}{33.333}$ = 1 sandalye.

D: $\frac{20.000}{33.333}$ = 0 sandalye.

Henüz bütün sandalyeler dağıtılmamıştır. Dağıtılması gereken bir sandalye daha vardır, dolayısıyla seçilme katsayısını azaltarak düzeltmek gerekir, yani dağıtılması gereken sandalyeler sayısına bir birim daha eklemek gerekir.

$$Kr = \frac{200.000}{5+2} = 28.571$$

Bu durumda A partisi 3 sandalye kazanır, B ve C partileri ise birer sandalye.

Bu sistemin bir sakıncası vardır: Başlangıçta öngörülenden daha yüksek bir sandalye dağılımıyla sonuçlanma tehlikesi.

B) Listenin İçinde Sandalyelerin Bölüşümü - Nisbi temsil sistemi listeli bir seçim sistemi olduğundan, partilere verilen sandalyeler adaylar arasında, adayların sırasına göre dağıtılır. Seçmen bu durumda parti komiteleri ya da seçim komitelerinin istediğini yapmak zorunda kalabilir. Çünkü bu komiteler liste başına pek kişisel bir seçmen kitlesi olmayan bir adayı yerleştirebilirler. Seçmen açısından tercihli oy sistemi, aynı liste içindeki adayları tercihine göre sıralamak demektir. Karma liste sistemi tercih olanağını bütün listelerin adaylarına genişletir.

Fransa'da karma listeye, 9 Mayıs 1951 seçim yasasıyla izin verildi. 2 Ocak 1956 seçimlerinde Seine'in 4. kesiminde komünist liste şu oyları almıştı:

Bay Maurice Thorez .....172.555 oy, seçildi.
Bay Marrane Georges .....174.689 oy, seçildi.
Bay Malleret-Joinville .....174.462 oy, seçildi.
Bayan Vaillant-Couturier...174.536 oy, seçildi.
Bay Linet Roger .....174.438 oy.
Bay Petit Albert .....174.510 oy.
Bay Dudach Armand .....174.446 oy.
Bay Salagnec Léon .....175.504 oy.
Bay Bolzé André .....174.379 oy.

Karma liste oy sayısına göre olsaydı, seçilenler şöyle sıralanacaktı: 1. Salagnec; 2. Marrane; 3. Vaillant-Couterier; 4. Petit.

Karma liste seçmene daha büyük bir seçim olanağı tanır, aynı zamanda rakip listelerin başlarını harcamak için kolay manevralara açık kapı bırakır. Daha önce sözü edilen Fransa örneğinde, bu sistem ancak belli bir eşikten sonra

uygulanıyordu ve bu eşiğe de pratikte hiç varılamıyordu. Görünüm sağ, esendi.

Yukardaki çözümlerde, sonuçların dikkat çekici ölçüde değişebileceği görülmektedir. Yasa koyucular bu çözümleri hiç bir amaç gütmeden kullanmış değillerdir.

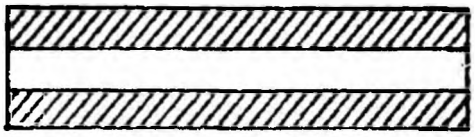
3. Nisbi Temsilin Uygulamaları - İki dünya savaşı arası dönemde, Batı Avrupa nisbi temsil modasına uydu. Almanya ve Hollanda'da olduğu gibi bazı hallerde temsilde adalet kaygısı sonuna kadar vardırıldı. Ama bunlar da görece basit örneklerdir.

Çekoslovakya'da 29 Ocak 1920 yasasının ardından, oyların sayılmasından sonuçların açıklanmasına kadar bir haftadan fazla bir süre geçmesi gerekiyordu, çünkü son derece karmaşık hesaplar yapılıyordu. Aslında katsayıya göre, yerel düzeyde her listenin artıkları Prag'da İçişleri Bakanlığı'nda merkezileştiriliyordu. Burada artıklar toplandıktan sonra, dağıtılması gereken sandalye sayısına göre, yeni bir katsayı hesaplanıyordu. Hâlâ dağıtılmamış sandalye varsa, en yüksek artık yöntemi kullanılıyordu. Seçim kısa zamanda, halkın pek anlayamayacağı bir matematiksel işlem haline geldi. Oysa o çağda Henri Poincaré bu konuda iyimserdi: "Tek sayı sistemi ilk anda anlaşılacaktır ve matematikten en az haberdar olan kimseler bile, fazla akıl yürütmeden bu sistemin tamamen adil olduğunu göreceklerdir."

Birleşik Amerika'da bazı devletler sadece belediye seçimlerinde olmak üzere (örneğin New York'ta ve Cincinnati'de) nisbi temsil sistemini uygulamaktaydılar, ama bu uygulama çok kısa sürdü. Bu yönteme ilk başvuran Ohio'daki Ashtabula kenti, 1929 referandumundan sonra bu yöntemden vazgeçti.

1930'lu yıllardan itibaren, siyasal çevrelerde ve anayasa hukuku kuramcılarında tedrici bir fikir değiştirme gözlemlenir: Gerçekte faşizmin ve Nasyonal-Sosyalizm'in yükselişi, rasyonelleşmiş parlamentarizmin erdemlerine inanan profesörler tarafından büyük ölçüde nisbi temsil sistemi ile açıklanıyordu. Son yazılarında Léon Duguit eski fikirlerinden cayar. 1934'te René Capitant, Parlamentocu-

PARTIDO
LIBERACION NACIONAL

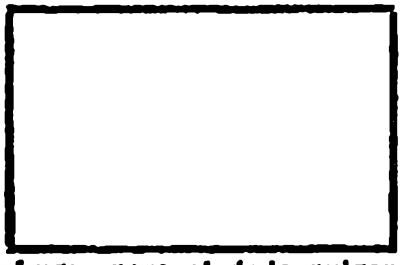

VOTO para Diputados:

Rodrigo Carazo Odio
Fernando Volio Jiménez
José Luis Molina Quesada
Matilde Marín Chinchilla
Carlos José Gutiérrez Gutiérrez
Ramón Ramiro Barrantes Elizondo
Harry Arrieta Quesada
Carlos Luis Fernández Fallas
Cecilia González Salazar
Mario Charpantier Gamboa
Elizabeth Odio Benito
Amado López Chinchilla
Rodrigo Alberto Gutiérrez Sáenz
Eladio Sandí Díaz
Jesús María Gómez Cucalón
Rafael Monge Arana
Gonzalo Gómez Cordero
Flory Villafranca Güell
Romano Delcore Soto
Luis Felipe Mayorga Paniagua
Flora Muñoz Mas

Sustitutos:

Edgar Saborío Mejía
Victoria De La O Gutiérrez
Víctor Alberto Quirós Sasso
Alexis Gómez Guillén
Víctor Hugo Román Jara

Lugar para el dedo pulgar

PARTIDO
UNION CIVICO REVOLUCIONARIA

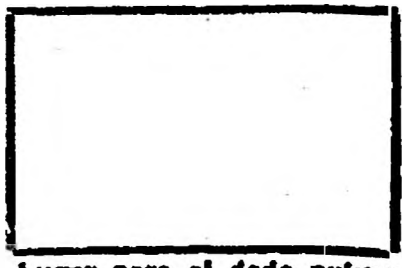

VOTO para Diputados:

Francisco José Marshall Jiménez, c/c Frank Marshall Jiménez
Ramiro Brenes Gutiérrez
Rafael Herrera Solís
Jorge Ramírez Vargas
Rodolfo Robles Guzmán
Rodolfo Echeverría Pacheco
Mario Edgar Marín Blanco
Ricardo Fernández Peralta
Neftalí Fallas Porras
Oscar Zúñiga Rojas
Alvaro Herrera Pinto
Oscar Enrique Ramírez Vargas
Guillermo Hernández Asch
Fernando Salazar López
Emilio Ramírez Arias
Alvaro Fernández Jiménez
Arturo Jiménez Flores
Rodolfo Barrantes Underwood
José David Cornejo Méndez
José Bernardo Camacho León

Sustitutos:

Sérvulo Sandí Obando, c/c José Ramón Sandí Obando
Delio Muñoz Chaves, c/c Helio Arroyo Brenes
Lesmett Coto Mora
Eduardo Nassar Barahona
Alonso Calivá Sánchez

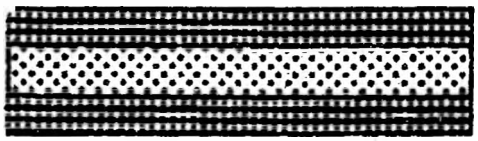

Lugar para el dedo pulgar

Şekil 2.- Bir nisbi temsil sisteminde kullanılan oy pusulası örneği.

(Seçmen seçtiği listeye tekabül eden kutuya, daha önceden mürekkeplenmiş parmağını basar)

PARTIDO DEMOCRATA

VOTO para Diputados:

Ricardo Borbón Barahona
Gerardo Fernández Mora
Rodrigo Pacheco Oreamuno
Claudio Salas Robles
Mario Fernández Pacheco
David Montes Madrigal
Alvaro Solórzano Ross
Carlos Alberto Borbón Sartoressi
Manuel Antonio Herrera Fallas
Alejandro Montiel Montiel
Adán Sancho García
Edwin Castellón Berrocal
Ricardo Jiménez Casorla
Jesús Mora Salas
Luis Felipe Arias Garro
Rafael Mora Vargas
Emérita Ulate Picado
Claudio Gómez Quirós
Máximo Soto Alfaro
María Adelia Gutiérrez Chacón

Sustitutos:

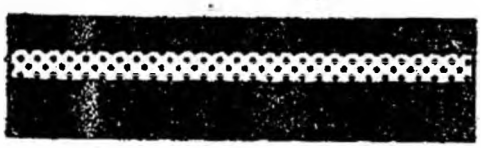
Agripina Guzmán Salazar
Rogelio Mora Campos
Víctor Manuel Soto Sibaja
Eladio Esquivel Barquero
Juan Mora Vargas

Lugar para el dedo pulgar

UNIFICACION NACIONAL

Coalición Partidos Republicano - Unión Nacional

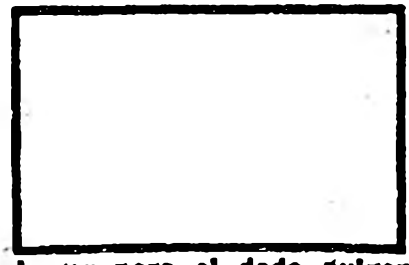

VOTO para Diputados:

Fernando Trejos Escalante
Guillermo Villalobos Arce
Fernando Lara Bustamante
Orlando Sotela Montagné
José Hine García
Manuel Antonio Mata Morales
Graciela Morales Flores
Luis Alberto Azofeifa Solís
René Aguilar Vargas
Víctor Manuel Moreno Abarca
Claudia Quirós Cascante,
c/c Claudia Cascante Quirós
Manuel Antonio Zamora Chaves
Fernando Cruz Ramón
Manuel Francisco Picado Naranjo
Carlos Eduardo Rodríguez Mora
Oscar Saborío Aguilar
Marcos Chanto Méndez
María González Loría
Carlos María Bonilla Valerín
Antonio Quirós Mora
Rafael Flores Salas

Sustitutos:

Jorge Arturo Campos González
Edgardo Hütt Gil
Roberto Rodríguez Vargas
Demetrio Gallegos Salazar
Carlos Enrique Fernández García

Lugar para el dedo pulgar

luğun Reformu adlı kısa ve canlı bir denemede "seçimin bir içe bakış aracı olmadığı, hükümeti belirlemek için bir yöntem olduğu" fikrinde ısrar eder. Ferdinand-A. Hermens klasik bir yapıt olan Demokrasi ya da Anarşi, Nisbi Temsilin İncelenmesi adlı yapıtta sistemli bir eleştiri sunar. Weimar örneğinden yola çıkan bu yazar, nisbi temsilin ne-

rede uygulanmışsa demokrasiyi yıktığını ve anarşiye yolaçtığını kanıtlamaya çalışmaktadır.

1945'te II. Dünya Savaşı nedeniyle getirilen anayasal değişikliklerin ardından, Avrupa'da seçim sistemleri sorunu yeniden gündeme gelir. Tartışma yeniden başlar, ama siyasal koşullar eskisine göre farklıdır. Gelenek ve çıkar nedeniyle, son siyasal partiler bu sisteme taraftardı. Bununla birlikte, ilkesel ödün vermezlikleri belli bir korkuyu zor gizliyordu. Özellikle komünist partilerin güçlenmesinden endişe duyan sosyal-demokrat partiler sözkonusu olduğunda... Fransa'da Kurucu Meclis'te mutlak çoğunluğa sahip olmalarına rağmen, komünistler, sosyalistler ve halkçı cumhuriyetçiler tam bir nisbi temsil sistemi tasarısı üzerinde anlaşamadılar ve komünistlerle halkçı cumhuriyetçilerden oluşan bir çoğunluk il düzeyinde nisbi temsil sistemini kabul ettirdi. Sadece Hollanda'yı örnek olan İsrail devleti tam nisbi temsil sistemini kabul etti. Belçike d'Hondt sistemini (bu sistem Finlandiya, Portekiz, Federal Almanya Cumhuriyeti ve İspanya'da da uygulanmaktadır), İsviçre Hagenbach-Bischof yöntemini uygulamaya devam etti. İtalya'da Meclis'te kullanılan seçim tarzı oldukça özgündür: Eyalet düzeyinde nisbi temsil uygulanır, düzeltilmiş bir katsayı kullanılarak artıklar ulusal düzeyde dağıtılır. Gerçekte her bir seçim bölgesinde, bir listenin kazandığı sandalye sayısı bu listenin elde ettiği oy sayısı düzeltilmiş bir katsayıya bölünerek bulunur. Bu katsayı her seçim bölgesinde, toplam geçerli oy sayısı üç sandalye eklemeyle (1966'dan bu yana iki sandalye) dağıtılacak sandalye sayısına bölünerek elde edilir. Partinin yerel listeleri en az 300.000 oy elde etmişse, bu oylar ulusal düzeyde sahibini bulmamış sandalyelerin dağıtımında dikkate alınırlar (en büyük artık yöntemi). 1952'den bu yana, İsveç, Danimarka ve Norveç Sainte-Lague yöntemine başvurdular.

1958'de nisbi temsil sisteminden vazgeçen Fransa (bu sistem Millet Meclisi'nin felç olmasından sorumlu tutuluyordu), 1979'da Avrupa Parlamentosu seçimleri, 1982'de belediye meclisleri ve bölge meclisleri seçimlerinde, 1986'da sadece millet meclisi seçimlerinde bu sistemin erdemlerini yeniden keşfetti. Bu bakımdan "anayasal deneyimsizlik" geleneğine sadık kaldı.

Ama bu seçim tarzının sakıncaları olduğu da yadsınmamalıdır.

4. Nisbi Temsil Sisteminin Avantajları ve Sakıncaları - Nisbi temsile taraftar olsun karşı olsun bu konudaki yazın, bu seçim tarzının lehine ya da aleyhine olan mülahazaları tüketti. Biz burada, en iyi bilinen ve en tayin edici önemdeki savları ortaya koymaya çalışacağız.

Nisbi temsille ilgili olarak ilk önce, bir adillik savı ileri sürülebilir. Çeşitli partiler tarafından elde edilen sandalye sayısı seçim güçleri ile orantılı ise, adil olarak temsil ediliyorlar, demektir. Parlamentoda her ideoloji kendini ifade edebilir. Seçilenlerin çoğunluğunca alınan siyasal karar seçmenlerin çoğunluğunun iradesini sadıkane yansıtır (Rousseau'nun dolaylı oybirlikçilik kuramına başvurulursa, dolayısıyla genel irade de yansıtılmış olur). Üstelik, siyasal partilerin toplumsal sınıfların ifadesi olduğu kabul edildiği ölçüde, iktidarın belirli bir sınıfın tekelinde olduğunu söylemek olanaklı değildir. Örneğin Komünist Parti'nin işçi sınıfının partisi olduğuna inanılırsa, işçi sınıfına meclislerin kapılarını açan nisbi temsil proletaryanın artık sitenin kapılarında kalmamasını sağlar. Aynı mantık silsilesi diğer bütün dinsel, etnik, toplumsal azınlıklar için de kullanılabilir. Nisbi temsil geniş ölçüde bu avantaja sahiptir: Weimar Cumhuriyeti'nde Wurtembarg bağcıları, orta sınıflar, Hanover ya da Bavyera köylüleri, bu sistem sayesinde beklentilerini ifade edebilen birkaç milletvekili seçilebilmişlerdir. Aynı şekilde, Hollanda'da Hıristiyanlık'ın bütün nüanslarını (ayrılıkçı Katolikler, sosyalist Hıristiyanlar, Calvinci reformcular, vb.) yansıtan milletvekillerinin sayısında artış olmuştur. Nisbi temsil kaçınılmaz olarak, demokratik çoğulculuğa diğer bütün seçim tarzlarından daha uygundur.

1987: İsviçre'de seçimler yapılır. Aralarında "Otomobilciler Partisi"nin de bulunduğu on üç parti, bu seçimlerde sandalye kazanır. Danimarka'da on bir parti oyları paylaşır, sandalyeler ise bu partilerden dokuzu arasında bölüşülür.

İkinci olarak nisbi temsil sisteminin, partilerin programatik niteliğini ve seçimin ideolojik içeriğini güçlendirdiği saptanacaktır. Klasik bir formüle göre, seçim bir "fikir oylaması"dır, bir "adam oylaması" değil. Her aday, her parti

başta bayrak olmak üzere, siyasal nitelikli bir hükümet programı sunar. Seçim artık dar çaplı yerel çıkar mülahazalarına dayanmamaktadır. Seçilen aday halk egemenliği ilkesinin de gerektirdiği gibi, artık dar bir bölgeyi ya da dar çevre anlayışı içindeki birkaç kişiye değil bütün ülkeyi temsil eder. Genel çıkar, dolayısıyla ulusal çıkar anlayışı taşıyan bütün görüşlere şans tanır. Parlamenterlik yetkisi güvenli bir kariyer anlamına gelmez. Politika yapmaktan çok kapı kapı dolaşılır. Parlamenterlik yetkisi çeşitli siyasal güçlere programlarını iktidar gerçekliği ile, karşı karşıya getirme olanağını verir.

Nisbi temsil dürüst bir seçim tarzıdır: İkinci turun olmayışı yerinden feragât ve istifa gibi konularda pazarlıkları önler. Seçilenler sandalyelerini hiçbir ödüne, seçmenleri önünde savundukları ilkelerden verdikleri hiçbir tavize borçlu değildirler. Seçim bölgelerinin boyutları hile olasılığını sıfıra indirgeyecek ölçüdedir.

Gambeta 1877'de şunları söylüyordu: "Liste usulüyle oylama aynı anda iki şeyin birden değerini korur: Seçmenlik hakkı ve seçilenin haysiyeti... Bütün bir il topraklarında seçim yapıldığı zaman, valinin becerikliliği ve kır bekçilerinin gayretkeşliği ne düzeyde olursa olsun, seçmenlerin çoğunluğunun iradesi ve bilinci pek değişmez."

Bu son sav; nisbi temsilin öngördüğü dürüstlük, listelerin oluşturulması sırasında görülmezse, nisbi temsilin taraftarlarına karşı dönebilir. Bu listelerin oluşturulması için gerçekte, seçimin anahtarlarını elinde tutan parti kurmaylarının elindedir. Partide eskilik, disiplin, aday adaylarının militanlık çabası yöneticiler tarafından ölçülür. Yöneticiler istedikleri gibi gözdelerini liste başına yerleştirebilir, "rakip ortakları"nı olumsuz bir konuma itebilirler. Edouard Herriot şöyle diyordu: "Bu, bir emekliler seçimidir." Seçimi yapanlar siyasal partilerin daimi memurlarıdır.

Aynı şekilde, seçmenlerle seçilenler arasındaki bütün bağlar kopmuştur. Sandalyeler ulusal listeler arasında dağıtıldığında bu olgu çok nettir. Bir listenin her biri Paris bölgesinden çıkma on seçilmiş adaydan oluştuğunu kabul edersek, bu partinin Bordeaux ya da Nice'deki seçmeni kısa zamanda, yerel düzeyde hiç kimse arafından temsil edilmediği hissine kapılacaktır.

Ama unsurlarını ilerde yeniden ele alacağımız esas eleştiri, nisbi temsilin kamuoyu üzerindeki etkisi ile ilgilidir. Bu sistem bütün görüşlerin ifadesine olanak vererek nüanssız karşıtlıkların işlevini ve siyasal toplumların çatışması niteliğini arttırır. Oyunun kuralına karşı çıkan siyasal güçler karar alma süreci üzerinde baskı yaratarak ve bu süreci felç ederek, siyasal güçler arasındaki ayrılıkları artırabilirler. Kamuoyunun parçalanmışlığı doğal bir olgu ise, nisbi temsil sistemi tarafından artırılır. Doğal bir olgu değilse, nisbi temsil buna yolaçabilir. Bundan sonra, birbirlerini tümüyle reddeden kozmogoniler içinde katılaşan hükümet çoğunlukları çıkartmak çok güç olabilir.

Bu konuda René Capitant'ı tekrar okumak gerekir. Capitant şunları yazıyordu: "Parlamenterizmin hükümet istikrarına ihtiyacı vardır... Bu istikrar nasıl sağlanabilir? Seçim tarzı öyle olmalıdır ki, parlamento içinde bir hükümet çoğunluğunun oluşmasını sağlasın... Parlamentarizm çıkarların iktidar önünde temsilini değil, bizzat iktidarı yaratan seçimleri gerektirir. Parlamenter rejimde unutmayalım, parlamento hükümdardır." (12)

Çoğunluk sistemi ya da nisbi temsil sistemi ile ideale ulaşmanın olanaksızlığı seçim yasası hazırlayanların bazılarını karma yöntemler aramaya itti: Sakıncaları önlemek için bir sistemle öteki sistemin avantajları bir araya getirildi.

III. Karma Seçim Sistemleri

Çoğunluk sistemi ile nisbi temsil sistemi arasında, uyuşum olanakları çoktur. Yasa koyucu kokteyl hazırlayan bir barmen gibi davranır: Bir parmak nisbi temsilden, iki parmak çoğunluk sisteminden veya tersi. Her iki halde de icatçı, kendi yarattığı harmandan tüketici-seçmenden daha fazla memnun olur. İster bir sistemin ya da öteki sistemin sakıncalarını önlemek için olsun, isterse mevcut meclisin sürekli görevde kalmasını sağlamak için olsun, bu alanda siyaset adamlarının hayal gücü özellikle verimlidir ve sonuçlar her zaman niyetlerin yönünde olmaz. Üç büyük eğilim ortaya çıkarılabilir: Çoğunluk usulü ağırlıklı karma sistemler, nisbi temsil ağırlıklı karma sistemler ve dengeli

karma sistemler.

1. Çoğunluk Usulü Ağırlıklı Karma Sistemler - Bu kategoriye sadece Japon seçim sistemi girebilir. Bu sistem siyasal partiler açısından gerçek bir Çin topuzudur.

İngiliz tipi bir tek turlu çoğunluk sistemi sözkonusudur. Seçim iki ya da daha fazla sandalyenin dağıtılabileceği daha geniş seçim bölgelerinde cereyan eder, ama seçmen sadece tek bir aday için oy kullanır, en fazla oyu alan iki ya da n aday seçilmiş ilan edilir. Varolan sandalye sayısı kadar aday göstermek oyların dağılması ve genel bir bozgun riski taşır. Çok az aday gösterilince oyların tek bir aday üzerinde toplanma tehlikesi vardır: Oysa aynı oy miktarı ile başka bir aday da seçtirilebilir. (13) Partilerin hesaplarında başarısızlığı temsilde çoğulculuğu artırır.

Bazı tereddütler olmasına karşın, 3.500 kişiden daha kalabalık yerleşim birimlerinde uygulanan 19 Kasım 1982 tarihli yasadan kaynaklanan Fransız belediye seçim sistemi de, bu kapsamda ele alınacaktır. Yasa koyucunun amacı kamuoyunda çoğulculuk ile yönetimde etkinlik arasında denge noktasını bulmaktır. Bunu da nisbi temsil mekanizmasına kuvvetli bir çoğunluk sistemi primi ekleyerek yapar.

59 üyeli bir belediye meclisi seçecek olan 175.000 nüfuslu bir yerleşim birimi düşünelim. Altı liste çarpışmaktadır ve şu sonuçları elde ederler:

Kayıtlı seçmen	120.000
Geçerli oy	100.000
Kırmızı liste	51.000
Pembe liste	20.000
Mavi liste	17.000
Yeşil liste	6.000
Mor liste	4.000
Beyaz liste	2.000

"Tam sayıya yuvarlatılmış" sandalyelerin yarısı (30 olsun) geçerli oyların mutlak çoğunluğunu elde eden kırmızı listeye verilir. Geri kalan 29 sandalye geçerli oyların % 5'den fazlasını elde eden listeler arasında paylaşılır. Bu durumda mor ve beyaz listeler sandalye elde edemez. En

yüksek ortalamayla nisbi temsil sisteminin uygulanması şöyle bir sonuç verir: Kırmızı liste 16 ek sandalye elde eder; pembe liste 6, mavi liste 5, yeşil liste 2 ek sandalye kazanır.

59 sandalye üzerinden 46 sandalye elde eden kırmızılar belediye meclisinde rahat bir çoğunluğa kavuşurlar, ama 13 meclis üyesi başlıca muhalefet güçlerinin beklentilerini ifade edecektir.

Hiçbir listenin oyların mutlak çoğunluğunu elde edemediği durumda, sadece geçerli oyların % 10'dan fazlasını alan listelerin, o da birbirleriyle birleştikten sonra, katılabileceği yeni bir sandalye dağıtımı yapılır. Bir önceki turu mihenk taşı alarak, bir önceki örnekte aynı geçerli oy sayısının nasıl dağıldığına bakalım:

Kırmızı liste 49.000
Pembe liste 20.000
Mavi liste 18.000
Yeşil liste 7.000
Mor liste 4.000
Beyaz liste 2.000

Morlar ve beyazlar ikinci tura katılamazlar. Yeşiller de kendi başlarına ikinci tura giremezler, ama diğer üç listeden birinin saflarına katılabilirler. Bunun için muhtemel birleşmeler konusunda pazarlık yapma yetkisini tekellerinde bulunduran karşılıklı sorumluların becerikli olması gerekir. Böyle bir birleşme de şu sonucu verir.

Kayıtlı seçmen 120.000
Geçerli oy 95.000
Kırmızı liste 47.000
Pembe-yeşil liste 30.000
Mavi liste 18.000

Listelerden birinin mutlak çoğunluğa ulaşıp ulaşamadığına bakılmadan yukardaki kural uygulanır. Kırmızılar 30 sandalye kazanır. Nisbi temsil yöntemiyle yapılan ikinci dağıtımda, kırmızılar 15, pembe-yeşiller 9, maviler 5 sandalye

kazanır. Belediye meclisini büyük bölümü kırmızılardan oluşur (45/ 59), oysa bu liste oyların mutlak çoğunluğunu bile elde edememişti.

Esas olarak çoğunluk sistemine dayalı bir sistem sözkonusudur.

2. Nisbi Temsil Ağırlıklı Karma Sistemler - Bugün bu sistemler en yaygın biçimiyle, listelere sandalye dağılımından pay almak için, belli bir geçerli oy eşiğini aşma zorunluluğunu getirmektedirler. Bu eşik gayet basit bir biçimde seçim katsayısı olabilir. Avusturya ve Belçika'da olduğu gibi nüfusa göre hesaplandığında küçük grupların bu eşiğe ulaşması olanaksızdır. Diğer ülkelerde eşik yasa tarafından belirlenir ve geçerli oyların % 3'ü (İspanya) ile % 10'u (Türkiye) arasında değişebilir. Fransa'da bir listenin Avrupa Topluluğu Meclisi'nde veya 1986'nm geçici sistemine göre Ulusal Meclis'te temsil edilebilmesi için oyların % 5'inden fazlasını almış olması gerekir.

Bu sistem yüzünden 1979'da, hep birlikte oyların % 12'sini elde eden yedi "küçük parti" "dörtlü çete"nin (büyük partiler) tekelini kıramadılar ve eğer tam nisbi temsil sistemi uygulansaydı Strasbourg Parlamentosu'nda kazanacakları 9 sandalyeden (81 sandalye üzerinden) oldular. Mart 1986 seçimlerinde oyların % 42'sini alan RPR-UDF koalisyonu, sandalyelerin % 49.5'ini elde eder. Oyların % 33'ünü alan sosyalistler ve "çeşitli sol" sandalyelerin % 37'sine yakınını kazanır. Kuraldan zarar edenler ise "beşli çete"dir: Komünist Parti ve Ulusal Cephe (sırasıyla sandalyelerin % 10'u ve % 6'sı).

9 Mayıs 1951 tarihli Fransız yasasında ya da İrlanda'da kullanılan Hare sisteminde, zorunlu olarak küçük partilerin tasfiyesini öngörmeyen daha ince biçimlere de rastlanır.

A) 1951 Fransız yasası nisbi temsil sistemini sürdürür, ama çoğunluğa da bir prim verir.

IV. Cumhuriyet rejimine temelden karşı olan Gaullecü parti ile komünist partinin temsilini kısıtlama amacım güden 9 Mayıs 1951 tarihli yasa, Norveç'in 1949'a kadar uyguladığı partilerin "yakınlaşması" tekniğini benimsedi. Bu teknik uyarınca, "anayasal" partiler arasında tamamen seçimsel koalisyonlar kurulabiliyordu. Üstelik bu teknik nisbi temsile dayanan bir bütüne, çoğunlukçu bir düzeltme geti-

riyordu.

İlk olarak, bir liste ya da birbirine yakın listelerden oluşan bir grup oyların mutlak çoğunluğunu geçerse, sandalyelerin tümünü alır. Sandalyeler listeler arasında en yüksek ortalamaya göre dağıtılır.

Birbirine yakın listelerin oluşturduğu gruplaşmalardan biri oyların mutlak çoğunluğunu alamazsa, sandalyelerin dağıtımı en yüksek ortalama kullanılarak nisbi temsile göre yapılır. Birbirlerine yakın listeler bu dağıtımda tek bir liste sayılır. Kuralın anlamı basittir: Liste grupları mutlak çoğunluğu elde etmeseler bile, en azından ilk sırayı almayı umut edebilirler, böylece seçim sisteminin en güçlü partiye verdiği primden yararlanabilirler. Böylece sonuç trüke edilir.

17 Haziran 1951 seçimlerinde, sonuçlar güdülen amaçlara uygundu: Koalisyon oluşturan partiler komünistler ve RPF karşısında zafer kazanırlar. 5 Ekim 1946 yasasıyla Komünist Parti 169 sandalye elde etmişti, bu seçimlerde ise sadece 97 sandalye kazandı. RPF'e gelince, 133 yerine 107 sandalye ile yetinmek zorunda kaldı. 1956'da, merkez-sol, merkez-sağ ve aşırı sağda parti yakınlaşmaları olduğundan, sonuçlar daha az tartışmaya yolaçtı.

B) Transfer Edilebilir Tek Oy (Hare Sistemi) - Burada nisbi temsil sistemi karma liste yapabilme ve tercihli oy kullanabilme olanağı sayesinde bireyselleştirilmiştir. Bu sistemde bir yandan seçmene geniş bir özgürlük tanınırken, öte yandan her şeye rağmen temsilde daha büyük bir adalet sağlama kaygısıyla nisbi temsil sistemi çoğunluk sistemi ile birleştirilir.

Uygulanan ilke şudur: Oyları seçim katsayısını geçen her aday seçilmiş sayılar. Seçim katsayısı da geçerli oy sayısı bir birim arttırılan milletvekili sayısına bölünerek elde edilir (küçültülmüş olan bu seçim katsayısı sandalyelerin dağıtımını kolaylaştırır).

Bir seçim bölgesinde seçilecek milletvekili sayısı değişken olabilir. Ama her seçmenin tek bir oyu vardır. Ama eğer adayı seçilmek için gerekenden daha fazla oy elde etmişse veya en az oy elde eden adaylar arasında ise, bu tür oylar transfer edilebilirler. Bunun için, ikinci, üçüncü, dördüncü, vd. tercihlerini belirtmesi gerekir.

Seçim bölgesinde seçilecek 3 milletvekili olduğunu ve 4 adaya dağılan 100 geçerli oy olduğunu varsayalım.

Adayların oyları şöyledir:

Black 33
White 24
Red 23
Yellow 20

Seçim katsayısı şöyledir:

$$K = \frac{To}{Ts +} + 1.$$ Sayısal olarak: $\frac{100}{3+1} + 1 = 26.$

33 oy elde eden Bay Black seçilir.

Ama Bay Black'in seçilmek için gerekli olandan 7 oy fazlası vardır. Bu oylar ikinci tercihleri dikkate alınarak diğer adaylara transfer edilecektir. Bay Black'in aldığı 33 oyun ikinci tercihleri şöyle dağılmıştır: Bay White 20 oy, Bay Red 7 oy, Bay Yellow 6 oy. Bay Black'in 7 oy fazlası, ikinci tercihlerin orantılarına uyularak diğer adaylar arasında dağıtılır. Bay White 4 oy, Bay Red 2 oy, Bay Yellow 1 oy daha fazla alır.

Bay White seçilir.

Başka hiçbir aday seçim katsayısına ulaşamadığından, en az oy alan adayın, yani Bay Yellow'un oyları transfer edilir. Bay Yellow'un ikinci tercihleri Bay Red'e gider ve Bay Red seçilir.

Sonuç olarak, her parti gerçek gücüne orantılı olarak temsil edilir ve seçmenler tercih ettikleri adayları seçmiş olurlar.

Bu sistemin Thomas Hare'ce bulunduğu söylenmektedir, ama Thomas Wright Hill ve Danimarkalı Carl Andrae'nin bu sistemin mucitleri olduğu ileri sürülmektedir. Bu sistem Malta'da, Tasmanya'da ve İrlanda'da kullanılmaktadır. Yine bu nedenle bu sistem, STV (Single Transferable Vote) [Tek Aktarılabilir Oy] adıyla, nisbi temsil sisteminin Britanya'daki taraftarları olan Electoral Reform Society (Seçim Reformu Derneği) bünyesindeki liberaller ve sosyaldemokratlar tarafından, çoğunluk sisteminin adaletsizlikle-

rine çare olarak sunulmaktadır. Bu sistem gerçekte değil, görünüşte karmaşıktır. (14) Aleyhindeki bu faktöre karşın, bu sistemin lehinde olan bir faktör her oy pusulasının seçmen tarafından gerçekten hazırlanıyor olmasıdır.

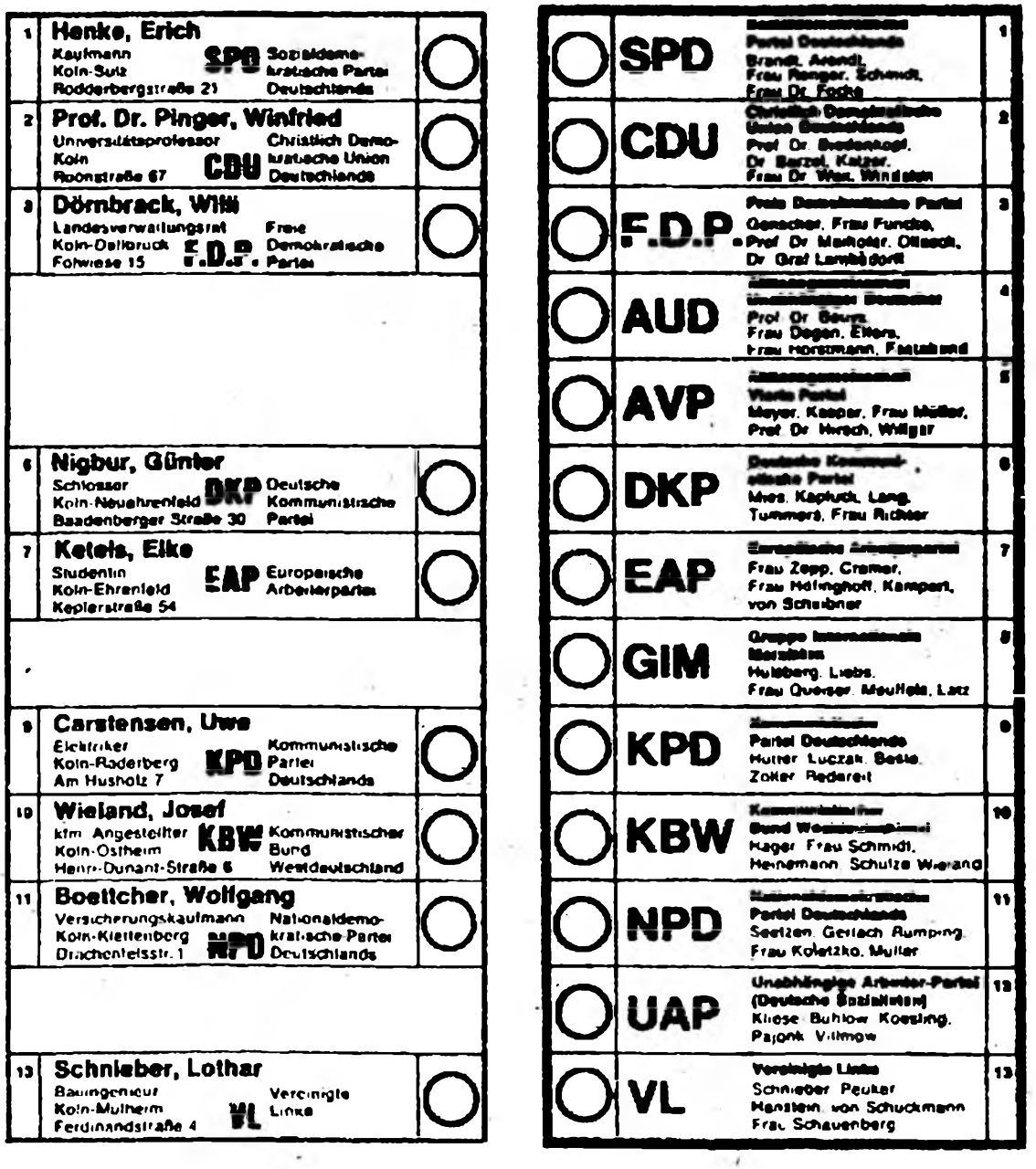
3. Dengeli Karma Sistemler - Bu mekanizmalarda, nisbi temsille çoğunluk sistemine eşit bir yer verilir.

Otuz yıl önce, Sosyalist Parti'de Etienne Weill-Raynal tarafından bu tür bir sistem önerildi; ABWR simgesiyle (bu sistemi önerenlerin adıyla: Avusturyalı sosyalist Adler, Fransız sosyalistler Bracke ve Weill-Raynal) bilinen bu yöntem seçim adaleti amacıyla, kullanılmamış oy sayısını asgariye indirmeye, bir partinin elde ettiği oy yüzdesi ile bu partinin kazandığı sandalye sayısı arasındaki orantıyı asgari düzeyde tutmaya yönelik tek yöntemdir. Bu amaçla, Weill-Raynal tam nisbi temsilin uygulandığı bir seçim sistemi önerdi. Ülke toprakları her biri bir sandalyeli 332 seçim bölgesine bölünmüştür. Her seçim bölgesinde en fazla oy elde eden parti, o seçim bölgesindeki sandalyeyi alır. Diğer partiler tarafından elde edilen oylar ulusal düzeyde toplanır, geride kalan 212 sandalyenin nisbi temsil yoluyla dağıtılmasında kullanılır.

Günümüzde Federal Almanya, nisbi temsille çoğunluk sistemini uyumlu bir biçimde birleştiren yakın bir sistem örneğidir. Bu sisteme bazen "kişilleştirilmiş nisbi temsil sistemi" adı verilmiştir. Terimler arasında çelişki vardır. Bundestag'daki sandalyelerin ilk yarısı tek turlu ve tek aday için çoğunluk sistemi yoluyla dağıtılır, diğer yarısı her Land'de nisbi temsil sistemi ile (liste şeklinde) paylaşılır. Seçmenin aynı oy pusulası ile, iki oy hakkı vardır: (15) İlk oy hakkını seçim bölgesi içinde bir aday için kulanılır, ikinci oy hakkını Land'de bir parti listesi için...

Sandalyeler öyle dağıtılır ki her parti, Land'lerdeki oylar nisbi temsil yöntemiyle dağıtıldığında elde edeceği kadar sandalye kazanır (seçim bölgesi sandalyeleri ve Land sandalyeleri toplandığında elde edilen sayı). Bir parti seçim bölgesi düzeyinde, nisbi temsil uygulansaydı elde edeceğinden daha fazla sandalye kazanırsa, elde ettiği sandalyeleri korur, ama Bundestag'daki toplam sandalye sayısı o ölçüde artırılır. Bu sistem temsilde adaleti, partilerin etkisini, aynı zamanda seçmen ve aday özgürlüğünü uzlaştırır.

İlk turda kullanılan oylarda tedrici bir kişisellikten ayrılma süreci yaşandı. 1953'de CDU/CSU için kullanılan ilk oyla ikinci oy arasındaki fark, 10 puandan fazlaydı. Alfred Grosser, Pr Carlo Schmid'in kendisine verilen ilk oylar sayesinde seçildiğini belirtir (parti yöneticileri Schmid'i kendilerine yönelttiği eleştiriler yüzünden ulusal listeye koymamışlardı). Aynı seçimde, ünlü bir liberal şahsiyet ve eşraftan biri olan Dr. Pfleiderer, sağlam temellere

Şekil 3.- "Kişiselleşmiş" bir nisbi temsil sisteminde kullanılan oy pusulası.

(Sol kolonda, seçmen bir çarpı işareti koyarak seçim bölgesinden bir adayı seçer; sağ kolonda, eyalet düzeyinde partiler arasında tercih yapar)

sahip olduğu Waiblingen'deki seçim bölgesinde, 25.000 oyla yeniden seçilir. Bunlardan 8.000'i ikinci oylarını Hıristiyan Demokratlar'ın ulusal listesine verir Eckhard Jesse günümüzde, aradaki farkın çok düşük olduğunu, ikinci oyun birincisine uyduğunu belirtmektedir. (16)

Bu sistemin 1956'da getirilen kural sayesinde, parlamentoda temsil edilen partilerin sayısının artması sonucunu vermediğini belirtelim (bu risk ilk "kişiselleşmiş" oydan kaynaklanıyordu). Bu kurala göre, ulusal düzeyde oyların % 5'ini almayan veya üç doğrudan sandalye elde edememiş parti, nisbi temsil sisteminden yararlanamaz. Bu madde Mülteciler Bloku'na çok zarar verdi. Bu blok 1953'te oyların % 5.9'u ile Bundestag'da 27 sandalye kazandı, 1957'de ulusal düzeyde % 4.6 oy oranına rağmen bütün sandalyeleri yitirdi. Yine bu sistem aşırı sağcı parti NPD'nin, 1969'da Bundestag'a girmesini önledi. Bu parti oyların % 4.3'ü ile az farkla başarısızlığa uğradı. Alfred Grosser bu konuda şunları söyler: "200.000 oy daha fazla alsaydı, 25 sandalye daha fazla kazanırdı, Liberallerle sosyalistler arasındaki hükümet koalisyonu parlamento düzeyinde olanaksızlaşırdı." (17)

Övülen ve ünü yaygın olan bu seçim tarzı bugün, Büyük Britanya'da, Kanada'da ve Fransa'da politikacıların ve politika bilimcilerinin dikkatini çekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SEÇİM SİSTEMLERİ VE SİYASAL YAŞAM

Seçim sistemleri ile siyasal sistemler arasındaki ilişkilerin incelenmesi uzun süre temel bir ilgi alanı olmuştur: Seçim sisteminin siyasal sistemin demokratikliğini ne ölçüde güvence altına aldığı önerilmeye çalışılmıştır. Bu perspektifte, şimdiden klasikleşmiş olan ve genel oyun getirilmesine taraftar bütün bir yazın bir yere yerleştirilebilir. Bununla birlikte, soruna bilimsel bir biçimde yaklaşılması henüz yenidir. Bilimsel yaklaşım Batı Avrupa'da nisbi temsilin ilk uygulamaları bu sistemi kabul eden devletlerde, siyasal güç dengesi ve hükümet tekniklerini değiştirdiği zaman ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllardan itibaren, bazı kuramcılar seçim sistemlerinin siyasal sistemler üzerinde etkisini ölçmeye çalışmışlardır. Bu tahlillere tek yönlü olma eleştirisi getirilmiştir, yani olayın sadece mekanik yönü üzerinde aşırı ölçüde duran bir yöntemsel yaklaşıma sahip olmaları eleştirilmiştir; sorunun bu şekilde ifadesinde, seçim sistemi siyasal rejimlerin gerçek bir "büyülü iksir"i olarak tanımlanmaktadır.

Bu tür bir yaklaşımın esas hatası bize göre, rejimlerin tahlilinde seçim değişkenine aşırı önem vermektir; bilinçli olarak şu görüş savunulmaktadır: Seçim sistem siyasal parti sistemini belirler, siyasal parti sistemi de rejimin niteliğini belirler. Varsayım olarak bir temsili rejimin sözkonusu olduğu kabul edilir.

Gerçekte bu görüş açısı aşılmalıdır: Seçim sistemi diğer ögeler arasında, global siyasal sistemin bir ögesidir, ille de en önemlisi olmayan bir siyasal değişkendir. Kitle iletişim araçlarının derinlemesine belirlediği modern siyasal toplumlarda, seçim sadece yönetenlerin yönetilenler tarafından belirlenme aracı değildir, siyasal karar alma sürecine katılma olanağıdır. Yurttaş seçimle kendisine sunulan siya-

sal seçenekleri onaylar veya geri çevirir, aynı zamanda seçmene bu siyasal seçenekleri sunanların siyasal sorumluluğu vardır.

I. Yönetilenleri Temsil Aracı Olarak Seçim

Seçimin en basit, en çok bilinen işlevi yönetilenlerin temsilini sağlamaktır. Ancak bu işlev zamanla, siyasal oyun üzerinde bazı etkiler yaratmıştır. İlk siyasal oyuncuları ortaya çıkarmıştır: Tarihsel olarak temsili demokrasinin siyasal sınıfı Aşağı Meclisler'in ortaya çıkışıyla oluşmuştur, bu meclisler önce mali yetkiyi, sonra da yasama yetkisini ele geçirmişlerdir. Toplumsal seçkinlerin yönetici kategorileri içinde yeralan kesiminin faaliyetlerini, seçim meşrulaştırır.

Ayrıca seçim siyasal partiler yaratır: Daha kesin bir deyişle, seçimler parti yapılarının doğuşu ve gelişmesinde önemli bir faktör olmuştur.

Britanya örneği bu açıdan çok sarihtir: 1832 yasası seçmen kitlesini büyük ölçüde genişlettiğinden, seçim bölgelerinde kayıt işlemlerini kolaylaştırmak ve seçmenlerin kaydolmasını sağlamak için, adaylarla bağlantılı olarak hızla seçmen kayıt dernekleri (Registration societies) kurulmuştur. Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti kısa zamanda seçim komiteleri haline dönüşen bu derneklerin federatif bir yapı kazanmasıyla kurulmuşlardır. Bu dernekler oy hakkı genişlediğinde oluşmuşlardır: Oy hakkı çok kısıtlı olduğunda, herhangi bir parti tarafından sunulmayan adaylar arasında bir seçim yapmak için, az sayıda ve toplumsal bakımdan oldukça gelişmiş olan seçmenleri belli bir çerçeve içinde tutmak pek yararlı değildir. Oy hakkı aniden genişleyince, adaylar için kampanya yapan ve seçmenlerin oyunu kanalize eden patronaj komiteleri kurmak gerekir: Büyük Britanya'da 19. yüzyıldan itibaren, bir adayın seçimlere yalnız katılması iyi gözle görülmemeye başlanmıştır.

Seçilen adaylar meclislerde, ideolojik ve toplumsal görüşlerine göre çok çabuk, az-çok resmi siyasal gruplarda toplanmışlardır; 1848'de Kurucu Meclis'te, Ulusal Saray'ın, Pyramides Sokağı'nın, vb. grupları bulunuyordu. Frankfurt Parlamentosu'nda gruplar farklı otel ya da kahvehanelerde toplanıyorlardı: Aşırı sağ Milani kahvehane-

sinde, aşırı sol Mont-Tonnerre otelinde. Tedrici olarak bu gruplar yapılaştılar, kurumsallaştılar ve nihayet siyasal partiler içinde bütünleştiler.

Siyasal partilerin gelişimi ve örgütlenmesi seçim sürecinde ve seçim için olmuştur. İlk planda yeralan oyuncular, seçmenlerle yöneticiler arasında zorunlu aracılar haline gelmişlerdir. Yönetici olmuşlardır ve bugün siyasal parti sistemlerinin niteliğinin siyasal rejimlerin niteliğini büyük ölçüde belirlediğini söylemek bilinen bir şeyi söylemektir.

1. Seçim Sistemleri ve Seçkinler Hükümeti - Temsili demokrasi ilke olarak, aristokratik hükümeti yıkmanın ideal yöntemidir; seçim çeşitli toplumsal kategorilerin sayılarını öğrenmelerini ve kitlenin kendi içinden çıkma kişiler arasında bir seçim yapılmasını sağlar.

Bu ilke tarihsel olarak, Batı Avrupa'da hemen uygulanmamıştır; çünkü 19. yüzyılın ortalarına kadar seçim sistemleri zenginliğe dayalı bir nitelik taşıyordu. Siyasal yarış eski düzenin taraftarları ile yeni düzenin taraftarları arasındaki mücadele ile sınırlıydı ve bu mücadele çok özel koşullarda cereyan ediyordu: Büyük Britanya'da bazı şahıslar açıkça seçim bölgesi sahibi idiler, bu seçim bölgelerinde tartışmasız bir iktidara sahiptiler (bu, "patronaj" sistemi idi) ve sistemli bir suistimal düzeni bu sistemi güçlendiriyordu (Ostrogorski'ye inanmak gerekirse). Fransa'da, 1789 Etats Généraux seçimlerinin tek ilgilendirdiği kesim olan burjuvazi, siyasal arenaya yığınsal bir biçimde çıktı: Kurucu Meclis'te çok sayıda saray soylusu (noblesse de robe), yargıç, noter, avukat vardı. Bunlar hep yerel eşraftandı.

Kuşkusuz parlamenter işlevin salt toplumsal seçimlere ayrılması, "para duvarı"nın birbiriyle tam anlamıyla anlaşmış bir hükümetini yaratmıyordu. Ancak oy hakkının zenginlik kriteriyle sınırlanması sadece büyük burjuvazi ile toprak aristokrasisi arasında bir çatışmaya olanak tanıyordu.

Liberal yazarlar biraz basitleştirmeci bir biçimde, genel oyun bambaşka bir sonuç vereceğini, bütün halkın hükümetinin kurulmasını sağlayacağını düşündüler. Karl Marx parlamenter demokrasinin sosyalizme giden en kısa yol olmadığını söylerken, bunun tersinin olabileceğini kavradığını gösteriyordu. Marx'a göre, temsili hükümet sınıf mü-

cadelesini yumuşatan, egemen sınıf olan burjuvazinin elindeki iktidarı proletaryanın ele geçirmesini sağlamayan bir teknikten başka bir şey değildir (daha önce söylendiği gibi, Marx'a göre, seçim sınıflara bölünmüş bir toplumda aldatmacadan başka bir şey değildir).

Olayların liberalleri geniş ölçüde yalanladığı, ama Marksist postülayı da tamamen doğrulamadığı söylenebilir. Bir yüzyıllık genel oy deneyiminde, seçim sistemlerinin yönetici kategorilerin tam "demokratikleşmesi" ile sonuçlanmadığı, sadece oldukça hızlı bir biçimde yenilenen seçkinler hükümetini meşrulaştırdığı görülmektedir.

Yönetici toplumsal seçkinlerin meşrulaştırılması, yarış niteliğinde seçimi aniden keşfeden toplumlarda çok açık bir biçimde görülür: 1871'de Fransızlar yirmi yıl süren resmi adaylık döneminin ardından, tam bir özgürlük atmosferi içinde Ulusal Meclis'in milletvekillerini seçmeye çağrıldıklarında, kırsal seçim bölgelerinde büyük seçmen kitlesi derebeylerine oy verdi; kurulan idare bir "Dükler Cumhuriyeti" idi. Bir toplumsal devrimin ardından gelen 1848 Millet Meclisi seçimlerinde ise, monarşist bir çoğunluk oluştu. Aynı olgu bugün Latin Amerika'da görülebilir. Latin Amerika'da "cacique" denilen büyük toprak sahipleri yerel siyasal yaşama egemendirler ve seçim bölgelerinin açıkça "sahibidirler". En uç örnek olan El Salvador örneğinde olduğu gibi, mülk sahibi olan dört aile bütün devletin de sahibidir. Burada seçim iktisadi zenginliğe dayanan oligarşiyi yıkmaz. Diğer iktidar araçlarını elinde tutan oligarşiyi de yıkmaz: Devrim mevcut toplumsal seçkinleri ortadan kaldırdığında, onların yerine başkalarını getirir ve seçim sistemi bu yeni seçkinleri de aynı kolaylıkla meşrulaştırır. Bu bakımdan Cezayir örneğine bakmak gerekir: 1958'de Cezayir'in Fransız egemenliği altında kalması için oy verenler birkaç ay sonra oylarını, yeni Cezayir'in seçkinlerini içeren FLN'nin (Ulusal Kurtuluş Cephesi) tek listesine vereceklerdir. Bu durumda, yeni toplumsal seçkinler eski seçkinleri şiddet yoluyla kovmuşlardır (tek partinin sürekli memurları ve askeri liderler sömürge döneminin kabile yöneticileri ve memur-milletvekillerinin yerini almışlardır).

Siyasal kurumlarda büyük bir istikrarla nitelenen geliş-

miş toplumlarda, seçim sistemi yürürlükte olan sisteme göre az ya da çok hızlı olabilen bir seçkinler rotasyonunu, seçkinlerin yenilenmesini sağlar. Fransa'da ilçe düzeyinde seçim uygulamasının, kendi kalelerinde çok güçlü olan yerel eşrafın egemen olduğu bir hükümet sistemi yarattığını daha önce belirtmiştik: Seçkinlerin rotasyonu özellikle yavaştı, parlamenter personel mevcut toplumsal seçkinler içinde yenileniyordu. Bu kural ancak siyasal militanlık bir toplumsal yükselme etmeni haline geldiğinde ve yönetici kategorilere işçi sendikacıları ya da küçük memurların katılmasını sağladığında bozuluyordu; ve üstelik bu da sadece bir geçiş dönemi içindi. İlk İşçi Partisi milletvekilleri Avam Kamarası'na başlarında kasket ve Enternasyonal söyleyerek girmişlerdi; ama bu partinin yöneticileri de çabuk burjuvalaştılar. Tabloda bu durum görülmektedir: 1950'de İşçi Partisi yöneticilerinin % 29'u iş burjuvazisi, yüksek yöneticiler ve serbest meslek sahiplerinden oluşuyordu (seçmenlerin ise sadece yüzde 5'i bu gruplardandı). Yüksek öğrenim görmüş İşçi Partisi milletvekillerinin sayısında düzenli artış görülmektedir: 1951'de milletvekillerinin % 42'si, 1974'te üçte ikisine yakını. 1966'de yeni İşçi Partisi milletvekillerinin % 57'si serbest meslek sahibi idi, sadece % 14'ü işçi dünyasından geliyordu. Artık İşçi Partisi'nin sadece işçi sınıfının partisi olduğu iddia edilemez. İşçi Partisi'nin yöneticileri toplumsal seçkinlerle, politika dünyasını, iş dünyasını ve genel olarak toplumsal yaşamı kontrol eden establishment'le mükemmelen bütünleşmektedir. İşçi Partisi'nin seçmenleri artık sadece işçi sınıfından gelmemektedir. Aşağıdaki anketin sonuçları bunu çok iyi göstermektedir.

Büyük Britanya'da toplumsal mensubiyet ve siyasal bütünleşme (1950)

Profesyonel Statü (yüzde olarak)

Parti	Partideki rol	İdari ve ticari kadrolar	Diğer kol emeğine dayanmayan meslekler	Uzmanlaşmış ve eşdeğer işçiler	Yarı-uzmanlaşmış işçiler		Uzmanlaşmamış işçiler
Muhafazakâr	Yöneticiler	48	39	12	1		100
	Üyeler	12	57	22	7	2	100
	Sempatizanlar	7	44	33	10	6	100
	Seçmenler	6	35	38	13	8	100
İşçiler	Yöneticiler	7	22	55	13	3	100
	Üyeler	2	3	43	27	25	100
	Sempatizanlar	1	3	50	25	21	100
	Seçmenler	1	4	46	30	19	100

1970'de toplumsal kategorilere göre oy tercihlerinin dağılımı

Partiler	Bütün	Toplumsal sınıflar: Üst ve	Orta-alt	Uzmanlaşmış	Uzmanlaşmış İşçiler
Muhafazakâr	46	79	59	35	33
İşçi	44	10	30	55	57
Liberal	8	10	9	7	6
Diğer	2	1	2	3	4

2. Seçim Sistemleri ve Siyasal Partiler - Seçim sisteminden kaynaklanan siyasal partiler doğal olarak, seçim mekanizmasında meydana gelebilecek değişikliklerce belirlenir.

A) Siyasal Partilerin Temsili - Bir seçim yasasının ilk amacı, seçilen adayların seçmenleri temsil etmesini sağla-

maktır. Seçim sistemleri seçmen kitlesinin bir bölümünü siyasal oyunun dışında bıraksaydı, genel oy yararsız bir kavram olurdu. Seçmene sadakat de sözcüğün hukuksal anlamında, yani vekâlet veren seçmenin emirlerini uygulayan seçilmiş vekil anlamında anlaşılmamalıdır. Temsile sosyolojik bir anlam verilmelidir: Seçim, seçilen adaylara, seçmenlerin beklentilerini hiçbir ayırıma gitmeden dile getirme olanağı vermelidir. Oysa bütün eğilimlerin temsilindeki sadakat, matematiksel nedenlerle seçim tarzlarına göre değişir. Bir partinin elde ettiği oy yüzdesi ile aynı partinin kazandığı sandalye yüzdesi arasındaki oran bire eşitse, temsil mükemmeldir. oran birimden yüksekse, parti fazla temsil edilmektedir. oranda birimden düşükse, parti eksik temsil edilmektedir. Başlıca seçim tarzlarının bu sadakat endeksi üzerinde mekanik etkileri nelerdir?

Temsilde adalet adına istenin seçim tarzı, nisbi temsildir. Bu seçim tarzında yapılan düzenlemeler temsilin sadakat derecesi üzerinde etkili olmaktadır.

Gerçekte, artıkların d'Hondt yöntemine göre en yüksek ortalamaya göre dağıtımı değişik seçim bölgelerinde en yüksek oyu alan partilerin, yani genellikle büyük partilerin sistematik olarak lehinedir. 1919 ile Saint-Lague yönteminin kabul edilmesi arasında geçen dönemde Norveç'te olan budur: bu ülkede İşçi Partisi, Komünist ve Hıristiyan Halk partilerinin aleyhine olmak üzere, 10 sandalye kadar (Storting'deki 150 sandalye üzerinden) fazla temsil edilmiştir. Aynı şekilde Fransa'da, 1945 Kurucu Meclis seçimlerinde, üç büyük parti (Komünist Parti, Sosyalist Parti, MRP) % 15 oranında fazla temsil ediliyordu. Bazılarının fazla-temsili zorunlu olarak diğerlerinin eksik-temsili ile dengeleneceğinden, seçim tarzından, Jeune République, UDRS, radikaller gibi küçük partiler zararlı çıkmıştır. Bugün Portekiz ve İspanya'da olan da budur: Bu ülkelerde en güçlü partiler, seçim gücü türdeş olmayan bir biçimde dağılmış partiler aleyhine olmak üzere, fazla temsil edilmektedirler.

Sandalyelerin en fazla artık yöntemine göre dağıtılması tersine bir durum yaratır: Küçük partiler büyük partilerin aleyhine olmak üzere fazla temsil edilirler. Bu nedenle, Fransa'da yüksek öğrenim yönlendirme yasası (1968) çeşit-

li üniversite organlarına öğrenci temsilcilerinin seçilmesinde bu yöntemi benimsemiştir. Amaç öğrencilerin temsilini bölmektir.

Ama nisbi temsil sadece kamuoyunun fotoğrafını çekmekle kalmaz, aynı zamanda kamuoyu hareketlerinin etkisini güçlendirir. Her yeni partinin ortaya çıkışı bir seçim tarzının eseridir ve seçmende oyunu boşa harcamadığı duygusu yaratır. Örneğin Weimar Almanyası'nda komünizm çok daha hızlı bir gelişme göstermiş, Fransa'da komünizmin gelişmesi çoğunluk sistemi tarafından frenlenmiştir. Kuruluş'tan sonra MRP Fransa'da bir seçmen desteği bulabilmiştir, oysa daha önce her türlü dinsel hareket başarısızlığa uğramıştı. 1956'da seçilen Millet Meclisi'nde Pierre Poujade'ın hareketinin ve 16 Mart 1986 seçimiyle gelen Meclis'te Ulusal Cephe'nin aniden ortaya çıkışlarının sorumlusu nisbi temsildir. Nisbi temsilin yeni hareketlerin felaketlere yolaçacak derecede güçlenmesine yolaçtığını da belirtmek gerekir: 1922 ile 1933 arasında faşizmin ve Nasyonal-Sosyalizm'in yükselişi bunun iyi bir örneğidir.

İki türlü çoğunluk sistemi uygulanınca, temsilde sadakat endeksi birimden daha fazla uzaklaşır. Eşitsizliklerin ölçülmesi zaten oldukça güç bir iştir, çünkü her partinin ilk turda elde ettiği oy sayısını ve ikinci turda sandalyelerin partiler arasında dağılımını dikkate almak gerekir. Çarpışan siyasal güçlerin sayısı ne kadar azsa, fark o kadar büyüktür. Nitekim 1936 seçimlerinde Halk Cephesi (komünistler, sosyalistler ve radikaller) 5.562.073 oyla 368 sandalye elde ederken, Ulusal Cephe 4.109.573 oyla 230 sandalye kazanıyordu.

İki turlu çoğunluk sistemi merkez partilerinin lehinedir, büyük koalisyonlar kurulmasına yolaçar. Kamuoyu bu türdeş olmayan eğilimlerin biri ya da ötekine oy vermek istemezse bile, özgün fikirleri olan bir eğilimin seçimleri kazanma şansı çok azdır. Balotaj (seçimin ikinci tura kalması) yeniliklere düşmandır. Komünist Parti örneği bu bakımdan çarpıcıdır: İttifakları reddedip ikinci turda aday gösterdiği zaman bu parti ezilmektedir. Halk Cephesi'nin diğer partileri ile ittifakı kabul ettiği zaman, bu parti kendini gösterebilmektedir; ama bu durumda da özgünlüğünü yitirmektedir. "Gaullecü" V. Cumhuriyet'te "merkez" par-

tilerinin kaderi de, bu bakımdan anlamlıdır: İkinci turda adaylarını çekmedikleri zaman yenilmektedirler; çoğunluk ya da muhalefet içinde eriyince başarılı olabilmektedirler. İki turlu çoğunluk sistemi kamuoyu hareketleri arasında uzlaşmayı olanaklı kılmaktadır.

Tek turlu çoğunluk sisteminde, temsilde sapma yüksektir. Eşitsizliğin etkileri daha önce, küb yasasıyla tahlil edilmiştir. Buna karşılık bu sistemin, yeni partilerin ortaya çıkışı üzerine etkisi daha karmaşıktır. İki turlu çoğunluk sisteminde olduğu gibi, yeni eğilimlerin ortaya çıkışı güçtür. Ama yeni partinin gelişmesi güç olmakla birlikte, bu gelişme süreci içinde özgünlüğünü koruyabilir. İşçi Partisi örneğinde böyle olmuştur. A priori, seçmenler oylarını hiçbir seçilme şansı olmayan adaylara dağıtmaktan kaçınırlar. Ama bu yeni parti daha önce varolanlardan farklı olsa bile, seçmen bu partiye oy atmaya yavaş yavaş alışacaktır. Mevcut iki parti birbirine çok benzediğinden, değişiklik isteyen seçmen yeni partiye oy verecektir. Büyük Britanya'da liberallerin en ılımlıları muhafazakârlara oy vermektedir, en "ilericileri" ise İşçi Partisi'ne yönelmektedir. Seçim tarzından kaynaklanan bu yeni kutuplaşma Liberal Parti'nin tasfiye edilmesine, İşçi Partisi'nin kök salmasına yolaçmıştır.

Bir önceki önermelerin sosyolojik yasa değeri var mıdır? Bu konuda bir fikir ileri sürmeden önce, Douglas W.Rae'nin yirmi Batılı demokraside yürüttüğü bir anketin sonuçlarını dikkate almak gerekir; yazar seçim sistemlerinin, yüksek oy oranı alan partilere oy oranından daha fazla sandalye verdiğini belirtir. Ortalama % 4 oranında olan bu avantaj, nisbi temsil sisteminde % 1 daha fazla olur. Fazlası var: Çoğu zaman seçim sistemi yapay çoğunluklar "yaratır"; 43 tane, tek bir partiden oluşan parlamento çoğunluğu örneğinde, bu çoğunlukların 27'si % 50'nin altında bir oy oranına dayanır, 10'u nisbi temsil sisteminden kaynaklanır. Daha yakın bir tarihte, Richard Rose bir temsilde sadakat endeksi hesaplamış ve seçim tarzlarının manipülasyonunun kendisinden kaynaklanan eşitsizlikleri törpüleyeceği sonucuna ulaşmıştır: "Nisbi temsil sistemleri arasında en nisbi olanı (Avusturya'da) ile, çoğunluk sistemlerinin nisbi temsile en yakın olan (ABD'de) arasında, sadece % 5'lik bir fark vardır; nisbi temsil sistemlerinin en az nisbi

olanı (İspanya'da) ile, çoğunluk sistemlerinin nisbi temsile en az yakın olanı (Fransa'da) arasındaki fark % 4'tir. Değişimin (varyasyon) genişliği nisbi temsil sistemlerinde, nisbi olmayan sistemlerdeki kadar büyüktür." Nisbi temsil sisteminde endeksler % 99 ile 84 arasında değişirken, çoğunluk sisteminde % 94 ile 79 arasında değişir." (18)

Çağdaş siyasal siyasal toplumların ikili ya da iki kutuplu tercihlere doğru yöneldiği çoğunlukla muhalefet arasındaki farkın hükümet etkinliği ve istikrarından daha az önemli olarak görüldüğü yargısına ulaşılabilir.

Nisbi temsil ya da çoğunluk sistemlerinde nisbilik endeksleri (1982)

Nisbi temsil sistemleri		Çoğunluk sistemleri	
Avusturya	99		
Federal Almanya	98		
Danimarka, İrlanda	97		
Hollanda	97		
İsveç, İzlanda, İsviçre	96		
Finlandiya, İtalya	95		
İsrail, Belçika	94	Birleşik Amerika (Meclis, 1980)	94
Portekiz	93		
Norveç	91	Japonya	91
Lüksemburg	90		
Yunanistan	88		
		Kanada, Avusturalya,	87
		Büyük Britanya	85
İspanya	84		
		Yeni Zelanda	80
		Fransa	79

B) Siyasal Partilerin Yapısı - Seçim sistemlerinin partilerin yapısı üzerindeki etkisi ilk başta tam açık olarak gözükmez. Bu etken liste halinde oy verme deneylerinden yola çıkılarak hesaplanabilmiştir. Liste halinde oy verme usulü tek adaylı seçimlerdeki seçim komiteleri şeklinde örgütlenme biçiminin aşılmasını sağlamıştır. Bu usül adayların

tutarlı parti yapılarında yeralmasını kolaylaştırmıştır.

Bu yöndeki eğilimi nisbi temsil sistemince güçlendirilmiştir. Nisbi temsil sistemi seçim yarışına ulusal bir boyut kazandırmakta, sürekli parti memurlarının adaylar üzerinde hakimiyet kurmasına yolaçmaktadır. Ulusal düzeyde oluşturulmuş bir aday listesi uç örneğine gitmeye gerek yok. İl boyutundaki seçim bölgelerinde listenin nasıl oluşturulduğu başarının ya da başarısızlığın güvencesi olabilir. Parlamenter meclislerinde oy disiplini önlemlidir. Oy disiplinine uymayan milletvekilleri siyasal kariyerlerini etkileyecek cezalardan korkacaklardır.

Fransa'da 1945'de nisbi temsil sisteminin benimsenmesi Sosyalist Parti, Komünist Parti ve hatta MRP gibi çok iyi yapılaşmış ("monolitik") partilerin güç kazanmasına yaramıştır. Aksine bir örnek olarak, bu sistemin 1956'da, RPF'in (Gaullecü parti) başarısız yapılaşma girişimini cezalandırdığı belirtilebilir.

Yekparelik (monolitizm), siyasal partilerin katılığı iki sol parti bir yana bırakılırsa, III. Cumhuriyet döneminde görülmeyen bir olaydı. Buradan yola çıkarak 1950'de Maurice Duverger, iki turlu çoğunluk sisteminin bir esnek parti sisteminin oluşumuna yolaçtığı sonucuna ulaşmıştı. Bu sonuca ulaşırken Duverger'nin aklında kuşkusuz, yerel seçim komitelerinden yola çıkarak kadro partisi biçiminde bir gelişme gösteren ve yapılaşma dereceleri çok zayıf olan merkez ve sağ partiler (radikaller ve ılımlılar) örneği vardı. Ama çağımızdaki iki turlu çoğunluk sistemi deneyleri bu "yasa"nın büyük ölçüde nüanslandırılmasını gerekli kılmaktadır.

V. Cumhuriyet'te, bu seçim tarzının partilerin yekpareliğini olumsuz ekilemediği saptanabilir. Bu konuda ikna olmak için ulusal seçimlerde, büyük kuruluşların etiketini taşımayan adayların içine düştüğü durumlara bakmak yeterlidir. 1967 seçimlerinde seçmenlerine sadakati ve adanmışlığı örnek bir düzeyde olan Gironde'un birinci seçim bölgesinin bir önceki dönemdeki de Gaullecü milletvekili, büyülü UNR-UDT mahfili tarafından başarısızlığa uğratıldı. Partinin merkez organlarınca atanan "genç kurt"a karşı boşuna mücadele etti. Ters yönde bir örnek verilirse, hiçbir bağlarının olmadığı seçim bölgelerine "paraşütle atı-

lan" bakanlar çoğunlukla başarılı olmaktadırlar. Adaylıktan feragatler partilerin ulusal yönetimlerince kararlaştırılmaktadır. Katı yapılardan sözetmek biraz güç olursa da, en azından partilerin merkezileşmesinden bahsedilebilir.

Bu saptama Büyük Britanya örneğince doğrulanmaktadır: Büyük Britanya'da tek turlu çoğunluk sistemi siyasal partilerin örgütlenmesinde çok güçlü bir merkezileşmeyle çakışmaktadır. Bu ülkede, partice atanma diğer ülkelerden daha fazla, siyasal kariyerin yeterli ve gerekli koşuludur. Siyasal kariyer whips`'lerin (parti denetçileri) dikkatli gözetimi altında cereyan etmektedir: Milletvekillerinin serbestisi sınırlıdır. Britanya rejiminde bir parti yöneticileri hükümeti vardır.

Çok adayın olmadığı bir tek partili seçim sisteminde, Nasyonal-Sosyalist Almanya'da ya da sosyalist demokrasilerde olduğu gibi, gerçek bir parti diktatörlüğüne tanık olunur. Parti yapıları devlet içindeki en güçlü yapılardır.

C) Parti Sayısı - Parti sayısının seçim sistemi üzerindeki etkisi '50'li yıllarda Maurice Duverger'nin derinlemesine bir incelemesine konu olmuştur. Bu incelemeye Georges Lavau ve daha yakın bir tarihte Douglas W.Rae tarafından anlamlı eleştiriler getirilmiştir.

Georges Gurvitch'in bir deyimini kullanırsak, M. Duverger'nin vargıları üç "eğilimsel düzenlilik"te ifade edebilir:

1 Nisbi temsil sistemi çok sayıda bağımsız ve katı partiden oluşan bir parti sistemi yaratır; 2 İki turlu çoğunluk sistemi çok sayıda bağımlı ve esnek partiden oluşan bir parti sistemi yaratır; 3 Tek turlu çoğunluk sistemi çift parti sistemi yaratır."

Tek turlu çoğunluk sistemine gelince, M. Duverger'nin önermesini çürüten hiçbir olgu yoktur. Parti düalizmi (çift partili sistem) bu seçim tarzının uygulanmadığı yerlerde görülmez. Buna karşılık, başka seçim tarzının uygulanmadığı Büyük Britanya ve Birleşik Amerika'da, parti düalizmine çok güçlü bir biçimde rastlanır. Büyük Britanya'da seçim tarzının bu mekanik etkisi çok basit bir biçimde açıklanabilir: Çok sayıda adayın olması taraftarından çok karşıtı olan bir adayın seçilmesi sonucu doğurur. Adaya karşı olanlar yenmek için birleşmek zorundadırlar; bu çabayı göstermezlerse yokolurlar. Her halükârda oylar, yarışmaya

egemen olma şansı en yüksek olan iki aday üzerinde toplanır. Seçmenler bazen negatif bir tutum sergilerler: İlk ve tek turda, istemedikleri adayın yenilmesi için, o adayın yenme şansı en yüksek olan rakibine oy verirler. Ama bu adaya da büyük bir tepki duymamaları gerekir. Bu nedenle, sağda ve solda başlıca eğilimler "ılımlı" partiler çevresinde toplanırlar. Genel kural olarak, komünist bir adayın varlığı muhafazakâr adayın zaferini kolaylaştırır; iki ılımlı aday karşı karşıya gelince İşçi Partisi'nin kazanma şansı yüksektir; bu durumda komünist seçmenler İşçi Partisi'nin adayına oy vermeyi tercih ederler, Muhafazakâr Parti'nin gösterdiği tek aday ise sağ oyları alır.

Tek turlu çoğunluk sistemi üçüncü partilerin erimesine yolaçar: Birleşik Amerika'da demokratlar ve cumhuriyetçiler siyasal yaşamın iki kutbunu oluşturur. Ulusal düzeyde bu düopolü kırmaya yönelik bütün girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Büyük Britanya'da Liberal Parti'nin neredeyse kaybolması seçim sisteminin sonucudur. Bu seçim sis-temi 1945'te komünizmin gelişmesi ve 1983'te liberal-sosyal-demokrat ittifakının gelişmesi karşısında da önemli bir engel oluşturmuştur. (19) Büyük Britanya'da kamuoyunda çeşitlilik düzeyi yüksektir, ama seçim sırasında çift parti sistemi bir muhafazakâr-işçi düopolü şeklinde kendini gösterir.

Bu kuralın istisnası yoktur: Kanada'da tek turlu seçim sistemi federal düzeyde dört partinin varlığını önleyememektedir, ama her bir eyalette kural çift-partili sistemdir. Nisbi temsilin kabulünden önce, Danimarka'da da durum buydu. Uzunca bir süredir Nichel Debré tarafından önerilmekte olan bu seçim tarzı, Fransa'da kabul edilseydi, belki durum aynı olurdu. 1958'de bu sistem kabul edilmedi, çünkü yasa koyucu solun Komünist Parti çevresinde ve bu parti lehine bir kutuplaşmaya gitmesinden çekiniyordu.

Nisbi temsilin parti sayısı üzerindeki etkisini saptamak daha güçtür. İlke olarak, her bir eğilim asgari düzeyde bir temsil umudu taşıyabileceğine göre, temsil edilen partilerin sayısı sonsuza kadar artabilir.

İlk bakışta, seçim sonuçları incelenince bu ilkenin doğrulandığı görülür: İtalya'da 1913'te sekiz, 1919'da on bir, 1921'de on dört parti vardı. 1919'da Weimar Almanya'sın-

da Reichstag'da, on parti temsil edilmekteydi; bu sayı 1928'de on beş, 1930'da on sekiz olmuştur. IV. Cumhuriyet'te Fransa'da parlamento gruplarının sayısı giderek artan. Buna daha önceki partilerde meydana gelen sürekli parçalanmalar yolaçar. Ancak bu olgu genelleşmiş değildir: 1900'den itibaren Belçika'da nisbi temsil sisteminin uygulanması üç parti sistemi (Sosyal-Hıristiyanlar, liberaller, sosyal-demokratlar) ile çakışır. Bu kural sadece 1939 (bu yılda "reksist" aşırı-sağ bir atılım yaparak 21 sandalye elde eder) ile 1946 (komünist aşırı-sol bir atılım yaparak 23 sandalye kazanır) arasında istisna göstermiştir.

Bugün Federal Almanya ve Avusturya'da, Theo Ohlinger'in formülünü kullanırsak bir "iki buçuk parti" sisteminin varlığı gözlenmektedir (Zweienhalbparteiensystem): Oyların % 90'ından fazlası Sosyal-Demokrat Parti (SPD ya da SPÖ) veya başlıca rakibine (CDU/CSU koalisyonu veya ÖVP) yönelmektedir. Douglas Rae'nin vardığı şu sonuç benimsenebilir mi: "It is clearly silly to conclude that PR causes the multiplication of parties" (nisbi temsilin çok sayıda partinin kurulmasına yolaçtığı sonucuna ulaşmak açıkça saçmadır." (20)

Tahlili derinleştiren Duverger, yukardaki varsayımı bir ölçüde nüanslandırır. Bu yazara göre, nisbi temsilin iki temel etkisi vardır. İlk olarak, "mevcut olan çoğunluğun devam etmesi"ni sağlar. Bu bakımdan, Belçika ile Büyük Britanya'nın karşılaştırılması çok aydınlatıcıdır. Her iki ülkede de 19. yüzyılda bir çift partili sistem vardır: Liberaller-Katolikler, liberaller-muhafazakârlar. Her iki ülkede de, yüzyılın sonunda oy hakkının genişletilmesi ile, aynı anda bir sosyalist ilerleme yaşanır. Büyük Britanya seçim sistemini değiştirmez ve çift partililik bu ülkede, görüldüğü şekliyle devam eder. Belçika'da ise Katolikler "sosyalistlerle tek başına karşı karşıya gelmek istemiyordu". Bunun için, liberallerin temsil edilmesini sürdürme kaygısıyla nisbi temsil sistemi kabul edildi: 1894'te 60'dan 20'ye, daha sonra 1898'de 12'ye düşen liberallerin sandalye sayısı bu sistemin kabul edilmesinin hemen ardından 33'e yükseldi. 1902-1904 seçimlerinden sonra, bu sayı 42'ye çıkacaktır. Muhtemelen, 1894'ten sonra partiyi terkedip Katolik Parti çevresinde bloklaşan seçmenlerin bir bölümü, nisbi temsilin me-

kanizmasını anlayıp eski aşklarına geri dönmüşlerdir. Seçim sistemi Liberal Parti'yi kurtarmıştır.

Nisbi temsilin ikinci etkisi mevcut partilerin parçalanmasını kolaylaştırmaktır. Böyle bir şey tek turlu çoğunluk sisteminde çok zor olurdu (yaşadığı bütün bunalımlara karşın İşçi Partisi birliğini korumaktadır; Birleşik Amerika'da da olay açıktır). İsviçre Köylü ve Burjuva Partisi 1919'da radikal Parti'deki bir ayrılık sonucunda kurulmuştur ve bu ayrılığı kolaylaştıran nisbi temsil sistemidir. Norveç'te nisbi temsil sistemi liberal ve ılımlı partilerin parçalanmasına yolaçmıştır.

Dolayısıyla şu sonuca varılabilir: Nisbi temsilin "atomlaştırıcı bir etkisi" yoktur, ama parlamento düzeyindeki siyasal ağırlıkları gerçek siyasal ağırlıkları düzeyinde olmayan küçük partilerin ve grupçukların kurulmasını kolaylaştırmaktadır. İsrail bunun çok düzenli bir kanıtıdır.

İki turlu çoğunluk sistemi nisbi temsil sistemi ile aynı çarpan etkilerine sahip midir? Burada yanıt daha nüanslıdır, çünkü Fransız örneği dışında, bu seçim sistemi 1918'den sonra uygulanmamıştır. Bu sistemin uygulandığı yerlerde (Almanya'da, Kuzey'deki parlamenter monarşilerde, İsviçre'de, İtalya'da, vb.) çok parti sistemi kuraldı. 1914'de İmparatorluk Almanya'sında on iki parti vardı. Fransa'da, 1936'da Halk Cephesi seçimlerinden çıkan Millet Meclisi'nde on iki parlamento grubu vardı (oysa bu seçimler "bloka karşı blok" şeklinde olmuştu). Dolayısıyla 1899 öncesinde Belçika örneğinde olduğu gibi iki parti sisteminde kullanıldığı örnekler dışında, ikinci turun parti sayısı üzerindeki etkisi nisbi temsilin etkisiyle aynıdır. Çift partili sistemin gerektirdiği güçlü parti örgütü bu etkiye karşı rahatlıkla direnebilir.

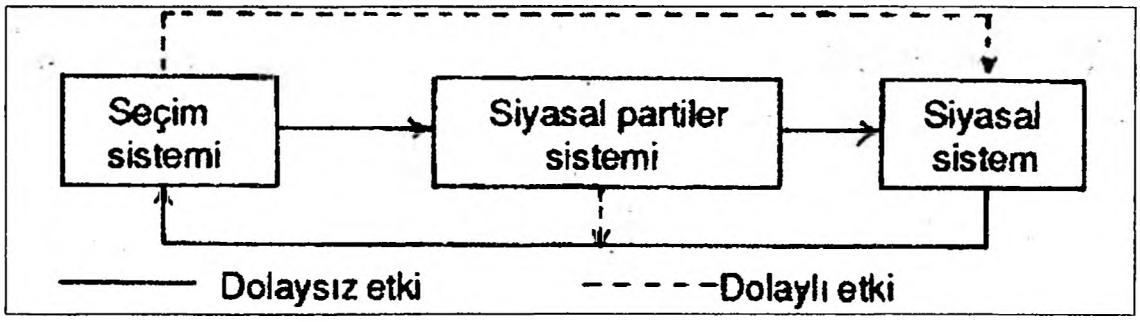
Bu düzeyde Georges Lavau'nun eleştirel değinmeleri oldukça anlamlı gözükmektedir. 1953'te şöyle yazıyordu: "İki turlu çoğunluk sisteminin en azından kuramsal olarak,partili gruplar üzerinde pıhtılaştırıcı bir etkisi olmayacağı kesin değildir. İkinci turda birleşme ve koalisyonlar için yapılan hazırlık, partileri sürekli bir nitelik kazanabilecek ittifaklara teşvik edecektir". V. Cumhuriyet'in siyasal yaşamının incelenmesi bu varsayımı geniş ölçüde doğrulamaktadır; V. Cumhuriyet döneminde "dörtlü çete" (dört büyük

parti) iki koalisyon içinde birleşerek, birbiriyle mücadele etmektedir. Cumhurbaşkanı bu sistemin rehinesidir, çünkü bu iki koalisyondan biri tarafından seçilmiştir ve öteki koalisyonun da başlıca hedefidir. Solda Sosyalist Parti düzenli olarak, Komünist Parti'nin seçmen kitlesini ufaktan ufağa kendine çekmektedir. Zaten bu iki partinin seçmen kitlesi de giderek birbirine benzemektedir. Sağda RPR ile UDF 1981'de bir "şefler kavgası"na girmişler, bu yüzden de Elysée ile parlamento çoğunluğunu yitirmişlerdir. Bundan sonra, bir yerel planda kök salma ve ulusal planda yapılaşma çalışması yürütmüşlerdir. Jacques Chirac'ın güçlü kişiliği nedeniyle, bu çalışmayı yürütmek için RPR, UDF'e göre daha iyi teçhiz edilmiş gözükmektedir. Ama Parlamento'da, her bir partinin ve her bir koalisyonun kendi içinde, oy disiplini çok güçlüdür. Bu iki koalisyonun içinde yeraldığı siyasal yelpazede gökkuşağı renkleri giderek kaybolur ve bu siyasal yelpaze iki renkli hale gelir.

Douglas Rae'nin incelemesi yukardaki sonuçları, mevcut partilerin göreli büyüklüğü değişkenini devreye sokarak nüanslandırmaktadır. Rae büyük partilerle küçük partiler arasındaki ilişkiler açısından, çoğunlukçu formüllerin nisbi temsilden daha çok statükoyu korumaya yöneldiğini saptamaktadır; "yerleşik partiler" sözkonusu olunca, derinlerde meydana gelen değişmeler nisbi temsil sistemiyle çakışmamaktadır.Her halükârda, seçim sistemlerinin siyasal parti sistemlerinin sadece bir ögesi olduğu farzedilebilir; siyasal parti sistemleri seçim sistemleri üzerinde etkili olmaktadır, çünkü ya partiler olduğu gibi kalmak istemektedir, ya da toplumsal baskı partileri değişmeye zorlamaktadır.

3. Seçim Sistemleri ve Siyasal Sistemler - Aşağıdaki şemada görüldüğü üzere seçim sistemleri siyasal sistemleri etkilerler, siyasal sistemler de seçim sistemleri ters yönde etkilerler:

Şekil 4 - Seçim sistemi ve siyasal sistem.

Gerçekte seçim sistemlerinin kökeninde siyasal sistemler yatar. Siyasal sistemler korunması ya da değiştirilmesi düşünülen bir güç dengesine göre, seçim sistemlerini biçimlendirirler. Yani siyasal partiler sistemi tartışmada taraftır. Diğer kurallar arasmda bir oyun kuralı olan ve en önemli oyun kuralı olan seçim sistemi bir kez belirlenince, yukarda görülen koşullar içinde parti sistemi üzerinde de etkili olur. Partilerin sayısını çoğaltabilir veya kısıtlayabilir, yapılarını güçlendirebilir veya zayıflatabilir. Siyasal sistemler üzerinde etkili olabilmeleri için parti sistemlerinin aracı bir işlev görmesi ve siyasal kurumlar üzerinde doğrudan etkide bulunması gerekir.

Oysa bu aracılık, bu bağ kurma gerçekte olan bir şeydir; çağdaş siyaset bilimciler iktidarın örgütlenmesi ve ifadesinde siyasal partilerin sahip olduğu temel önemi kabul etmektedirler. Gelişmiş toplumda iktidar politikleşince, doğal olarak partiler arasmda bir yarışı gerektirir (ya da iktidar tek bir partinin tekelci denetimi altına girer). Partiler her türlü siyasal etkinliğin olağan dayanağıdırlar. Büyük Britanya'da partilerin dışında hiçbir siyasal karar alınmaz; Birleşik Amerika'da partiler iki başkan adayını belirlerler, halk da bu iki aday arasında başkanı seçer. Fransa'da IV. Cumhuriyet dönemi haklı olarak "'partiler cumhuriyeti" olarak nitelenmiştir; SSCB'de Komünist Parti iktidar tekeline sahiptir.

Gelişmiş toplumlarla ilgili çağdaş tipolojiler parti sistemlerini temel alır, yani partiler arasındaki ilişkilerin düzenleniş biçimini temel kabul ederler. Raymond Aron "anayasal-çoğulcu" rejimlerle "tekelci parti" rejimleri karşıtlığını ortaya koyar. Maurice Duverger tekçi rejimlerle çoğulcu rejimler karşıtlığını gündeme getirir. Georges Vedel'e göre, Britanya rejimi ile Sovyet rejimi arasındaki temel fark ilkinde iki siyasal parti, ikincisinde tek siyasal parti olmasıdır.

Dolaylı olarak da olsa, siyasal sistemlerin ürünü olan seçim sistemleri siyasal sistemleri belirler. Bu etki iki düzeyde ölçülebilir: Önce siyasal sistemlerin dinamiği, sonra da siyasal sistemlerin doğası incelenir.

A) "Siyasal Sistemlerin Dinamiği" Bakış Açısı - Bir siyasal sistemin dinamiği seçim sistemi oyuncuların belirlen-

mesine katıldığı ölçüde, seçim sistemine bağlıdır. Çoğulcu bir sistemde bir hükümet çoğunluğunun varlığı ya da yokluğu, muhalefet partisinin ya da partilerinin oyunu, bizzat bu partilerin doğası seçim sistemince belirlenir.

Örneğin tek turlu çoğunluk sistemi çift parti sistemine neden olur, bu sistem de partiler oyununu basitleştirir. Büyük Britanya'da seçmenler, iktidardaki partiye bir misyon verirler: Yönetmek, seçmenlerin çoğunluğunun desteklediği programı, seçim platformunu gerçekleştirmek. Azınlıktaki partinin, sınırları iyice belirlenmiş bir muhalefet işlevi vardır: İktidardaki partiyi denetleyerek kamuoyunu uyarmak ve iktidardaki partinin yerini almaya hazırlanmak. İki parti birbirinden bağımsızdır; rakip partiyi baştan çıkarmak düşünülemez bile. Hükümet etkinliği açısından, neredeyse ideal bir durumla karşı karşıya bulunulur: İktidardaki parti koşulsuz bir desteğe olmasa bile, tutarlı ve disiplinli bir çoğunluğa sahiptir. Büyük Britanya'da artık, çoğunluk partisi içinde ciddi bir bunalım başgöstermesi hali dışında, bir hükümetin devrilebileceği düşünülmemektedir. Seçim sistemi çift partililiğe yöneldiği ölçüde, önemli bir hükümet istikrarı etmenidir. Aynı zamanda bir siyasal istikrar etmenidir, çünkü çoğulcu oyunun kuralına bağlı kuruluşlar arasında kamuoyu hareketlerini kanalize etmektedir.

Seçim sistemi iki turlu çoğunluk sistemi ya da nisbi temsil sistemi olduğu zaman, partiler arasında birleşme olmaz. Bu durumda sorun, çoğunluğu elde etme çabasıdır. Bazı hallerde seçim tarzı çoğunluğun elde edilmesini önlemez: Uzun yıllar boyunca Hıristiyan-Demokrat Parti Batı Almanya ve İtalya'da organik bir çoğunluğa sahipti. 1982 seçimlerinden bu yana İspanyol Sosyalist Partisi'nin durumu da budur. Aynı olgu Fransa'da 1968 ile 1973 arasında de Gaullecü Parti, 1981 ile 1986 arasında Sosyalist Parti için geçerli olmuştur. Ancak bütün bunlar istisnalardır. Dolayısıyla ittifaklar sorunu gündeme gelmekte ve duruma göre farklı biçimlerde çözümlenmektedir. İlk saptama şudur: İki turlu çoğunluk sisteminde (esnek ve bağımlı partilerle) koalisyon hükümetleri kurmak, nisbi temsil sistemine (katı ve bağımsız partilerle) göre daha kolay gibi gözükmektedir. Salt Fransız örneğinden yola çıkılırsa bu sosyolojik yasanın kanıtlanmasında güçlük çekilir. Ne 1936 Halk Cephesi

paktı ne de 1956 Cumhuriyetçi Cephe paktı sağlam yapılardır. Her ikisi de tamamen seçimsel ittifaklardır ve birkaç ay içinde yıkılmışlardır. Başka ülkelerde ise, nisbi temsil sağlam kalıcı ittifakların kurulması önünde bir engel oluşturmamıştır. İsviçre ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nde durum budur. İlle de bir varsayım ileri sürmek gerekirse, şu varsayım formüle edilebilir: Çoğunluk sistemi balotaj (seçimin ikinci tura kalması) sayesinde merkez partilerinin fazlaca temsiline yolaçar, ideolojileri dalgalandığı için ılımlı demokrasilerde bu partiler hükümet etmeye en yetenekli partiler sayılırlar; buna karşılık, nisbi temsil sistemi pazarlığa pek yatkın olmayan aşırı partilerin kapalı ideolojilerine pek dokunmaz (İtalya'da olduğu gibi). Her çağa, her ülkeye özgü etmenleri, yani "toplumsal gerçeklikleri"de dikkate almak gerekir.

Örneğin IV. Cumhuriyet'teki hükümet istikrarsızlığına karşın V. Cumhuriyet'teki istikrarlılık seçim sistemindeki değişiklikten çok, 1962'de "başbakanlık çimentosu"nun ortaya çıkışıyla ilgilidir. Devlet başkanının genel oyla seçimi doğal olarak siyasal güçlerin çift-kutuplu bir dağılımına yolaçar: Başkanın çevresinde toplanan siyasal güçler ve başkanın başlıca rakibinin çevresinde toplanan siyasal güçler olmak üzere. Bir nisbi temsil sistemine geri dönüş 1986'da görüldüğü gibi, bu kutuplaşmayı temelden sarsmaz.

B) "Siyasal Sistemlerin Doğası" Bakış Açısı - Bu düzeyde parti sistemlerinin doğası ile siyasal sistemlerin doğası arasında bağıntı olup olmadığı araştırılır. Yanıt olumlu ise, seçim sistemlerinin siyasal sistemler üzerindeki etkisi belirgin bir niteliktedir.

Bu konuda analiz başlıca üç parti sistemi ele alınarak yapılabilir: Çok partili sistem (ikiden fazla parti), çift parti sistemi ve tek parti sistemi.

a) Çok partili sistemde, çoğunluk partisinin olmayışı a priori bir hükümet istikrarsızlığı ögesidir, çünkü koalisyonları ayakta tutmak katı ve disiplinli bir partide birlik sağlamaktan daha güçtür. Weimar Almanya'sı rejiminde böyle olmuştu. Weimar rejimi "hükümet kurulması için sürekli ve birbiri ardısıra yenilenen bir istikrarlı denge arayışı"dır. Birbirini izleyen koalisyonların bozulmasından sonra, "demokrasi adına" kararname yasalarla idare eden yarı-diktatörlük hükümetlerine

ulaşılmıştır; yarı-diktatörlükten diktatörlüğe giden yol çabuk aşılmıştır.

Fransa'da IV. Cumhuriyet döneminde, buna benzer bir evrim yaşanmıştır. Ancak bu evrim sonucunda, Fransa'da diktatörlüğe gidilmedi, rejim felç oldu.

Üç partili dönemin (komünistler, sosyalistler ve MRP'nin koalisyonu) ardından, çok zayıf bir biçimde hem sağa hem sola dayanan "üçüncü güç" hükümetlerine gidildi. Uçlarda anayasal oyunun kurallarını reddeden iki parti vardı ve bu iki parti her halükârda bütün hükümetlere karşı oy kullanıyordu. Basit bir hesap bu hükümetlerin dayanağının zayıflığını gösterir: 1954'e kadar konsey başkanının 314 milletvekillik mutlak çoğunlukla seçilmesi gerekiyordu; oysa her defasında bu hükümetin karşısında yeralan ortalama 200 kadar de Gaullecü ve komünist milletvekili vardı. Dolayısıyla hükümet hükümet edebilmek için hem sosyalistleri hem de ılımlıları tatmin etmek zorundaydı. Bu da kolay bir iş değildi. Bu durumda hareketsizlik veya birbirinin yerini alabilir çoğunluklar tekniğine başvuruldu ve bu kural haline geldi: "Problemle hükümet".

Bu durumun sorumluluğu seçim sistemine atfedilebilir ve böyle yapanlar da oldu. Ferdinand Hermens'in yaptığı hesaba göre, Weimar Cumhuriyeti'nde çoğunluk sisteminin kullanılması parti sayısının azalmasına, aşırı partilerin büyük ölçüde zayıflamasına yolaçacaktı. 1951'de Fransız yasa koyucu bu hesabı en uç noktasına vardırdı: Parti evliliklerine prim vererek aşırı uçların temsilini azaltmaya ve böylece anayasal çoğunluğu genişletmeye çalıştı. İlk örnek saf bir entelektüel spekülasyondur, çünkü seçim tarzı gerçekten değiştiğinde seçmenler aynı tepkiyi göstermezler. İkinci örnek başarısızlığa uğradı ve Antoine Pinay daha kolay yönetmek için RPF milletvekillerinin üçte birine yol vermek zorunda kaldı (1951 seçimleri sonucunda Ulusal Meclis'e 103 komünist ve 117 de Gaullecü, yani 220 sistematik muhalif seçilmişti). Çok partili sistem eğer istikrarsızsa, seçim sistemi üzerinde etkide bulunmaya çalışmak yetersiz bir çaredir.

Ancak çok partili sistem her zaman hükümet istikrarsızlığına yolaçmaz. Aynı koalisyon İsviçre'yi, elli yıldan beri pek fazla bir güçlükle karşılaşmadan yönetmektedir. İskandinav monarşileri ve Hollanda'da

durum aynıdır; "Hermens'in sabit fikirleri"ne hararetli bir biçimde karşı çıkan Georges Lavau, seçim sisteminin siyasal sistemlerin istikrarı üzerinde zayıf bir etkisi olduğu sonucuna varır. Lavau'ya göre, nisbi temsil İsveç parlamenter monarşisini bozamaz, çünkü bu ülkede gelenekler mutlakçılığa karşıdır, yönetsel ademi-merkezileşme çok büyüktür, tarafsızlık ruhu ileri düzeydedir, sağlıklı bir sosyal politika çatışmaları anlamsız kılmaktadır. Bu kadar ileri gitmesek bile, sonuç çıkarmadan önce, siyasal toplumun uyuşumcu ya da çatışmacı yönünü dikkate almak gerekmektedir. Uyuşumcu siyasal toplumlarda, çok partili sistemi teşvik eden bir seçim tarzı uyuşumu bozan bir etmen olmayabilir. Çatışmacı toplumlarda ise aksine, nisbi temsil çatışmaları ağırlaştıran doğrudan bir etmendir.

b) Çift partili sistem örneğinde (Büyük Britanya'daki two party system'de olduğu gibi), seçim sisteminin etkisini belirlemek çok daha kolaydır. Büyük Britanya'daki two party system'ini saf ve sade çift partili sistemle karıştırmamak gerekir. Saf ve sade çift parti sistemi two party system'in bazı özelliklerine sahiptir, ama bazı özelliklerine de sahip değildir. Çift parti sistemi şu dört unsurun birleşmesi ile tanımlanabilir: İki siyasal partinin seçim tekeli, bu partilerin güçlü bir yapıya sahip olması, siyasal oyunun kuralı üzerinde anlaşmaya varmış olmaları ve iktidarın bu iki parti arasında el değiştirmesi. Tek turlu çoğunluk sistemi muhafazakâr ve işçi partilerinin seçim düopolü, güçlü bir yapıya sahip olmaları ve ülke düzeyinde örgütlerinin bulunuyor olmasıyla ilgilidir. Aslında iktidarın el değiştirmesinin esas belirleyicisi "yüzer oylar"dır, yani her zaman partilerden birine gitmeyen, başka bir siyasal kuruluştan da hoşlanmayan ve zaman zaman kamplardan birine ya da ötekine katılan oylardır. Küba yasasına göre, oylarda hafif bir kayma sandalyelerin dağılımında önemli bir değişmeyle, dolayısıyla çoğunluğun değişmesiyle sonuçlanabilir. 1974'e kadar Britanya'daki seçimleri kabaca tahlil edersek, bu seçimlerin her defasında yüzde olarak şu sonucu verdiğini görüyoruz: İşçiler: % 42; muhafazakârlar: % 42; liberaller: % 8; yüzer oylar: % 8.

Seçmenlerin % 10'undan azı çoğunluğun sağa veya sola kaymasına yolaçabilir. Bu kesim daha çok yeni kayıt olmuş

seçmenler, yani gençler, konjonktüre erkeklerden daha duyarlı, fikir bakımından daha az istikrarlı olan kadınlar, oylarını heba etmekten korkmasalardı liberal adaya oy atacak olanlar arasından devşirilir. Global olarak bu yüzer oyları merkezde, iki büyük parti arasındaki ara bölgede düşünmek gerekir.

İktidarın el değiştirmesi olgusu otomatik değildir, çoğunlukla İşçi Partisi'nin değil de Muhafazakâr Parti'nin lehinde etkide bulunur. Two party system de hassas bir sistemdir ve 1970'den bu yana bunalımdadır. Ama bu sistemin hassaslığı sistemin süreklilik kazanmasına yol açmaktadır. Çünkü Britanya'daki partiler devamlı olarak yapılarını güçlendirmeli, programları üzerinde çalışmalı, seçmen üzerinde etkili yöneticileri seçmeli, bütün siyasal sistemin anahtarı olan bir seçim sistemini ayakta tutabilmelidir.

Two-party system'in siyasal sistemin niteliğini gerçekten belirlediği söylenebilir: Sözkonusu olan Montesquieu'nün koyduğu ilkelere uygun bir kuvvetler ayrılığı rejimi değildir, daha doğrusu diğer partinin kontrolü ve halkın hakemliği altında olmak koşuluyla bir partinin hükümetidir. İktidardaki parti hem yasama iktidarına hem de yürütme iktidarına sahiptir. Avam Kamarası kabinenin, yani çoğunluk partisinin kurmay heyetinin yasa tasarılarını kayda geçer ve sadece bu tasarıları dikkate alır. Avam Kamarası'nda muhalefet hükümet denetler, politikasını eleştirir ve halka başka çözümler önerir.

Bütün bu olaya halkın pek katılmadığı, halkın siyasal oyunun içine pek girmediği, halk siyasal oyuna katıldığına ilişkin bir duyguya kapılmadan siyasal partilerin seçim düopolünün tüm iktidarı elinde tuttuğu düşünülebilir. Gerçekte durum böyle değildir. İki parti arasındaki oy farkının azlığı, halka başka hiçbir yerde olmadığı kadar önem kazandırmaktadır. Halkın edilgenliği sadece görünüştedir, gerçekte iktidarın anahtarlarını çok sıkı bir biçimde elinde tutan halktır.

Aslında Britanya'daki seçimlerin incelenmesi bu seçimlerin, demokratik ilkelerin kendilerinden istediği bütün işlevleri yerine getirdiğini göstermektedir, çünkü bu seçimler sandığa oy atan her yurttaşa aynı zamanda yerel temsilcisini, bir hükümet programını, bir parlamento

çoğunluğunu ve bir başbakanı seçme olanağı vermektedir. Milletvekillerinin seçimi aynı zamanda hem bir referandum hem de bir plebisittir. Bu seçim sonucunda siyasal karar süreci galip partinin eline geçmekte, aynı zamanda halk muhalefet partisi aracılığıyla siyasal karar alma sürecini denetleyebilmektedir.

c) Tek parti sistemi örneğinde ise, gerçek bir parti diktatörlüğü vardır. Günümüz Batılı siyaset bilimcilerinin çoğuna göre, yarışma-seçim siyasal sistemlerin demokratik niteliğinin temel bir kriteridir: Serbest ve rekabetçi seçimin olmadığı yerde özgürlük de yoktur. Bu düzeyde Batılı siyaset bilimciler Marksist kuramcılarla çelişki içindedirler. Marksist kuramcılara göre, gerçek bir seçim, halk iradesinin gerçek anlamda temsili tek partiden geçmelidir (Raymond Aron bu konuda biraz da muzipçe şunu belirtir: "Bu kanıtlama sistemine göre, seçimlerin iptali gerçek bir temsilin güvencesi olacaktır"). Seçim sistemi tümüyle bu hedefe yöneltilmiştir: Toplumsal sınıfların tek bir sınıf içinde kaynaşmasını hızlandırmak için çoğulculukların ifadesini önlemek.

Ancak siyasal temsil ve etkinliğin tek partinin tekeline girmesi sonucunu veren seçim sistemi, devletle parti arasında bağlantı kurulmasına katkıda bulunur. "Parti-devleti"nin ideolojisini parti ifade eder, kısa zamanda devletin organlarına egemen olur. Sovyet sisteminde bütün anayasal sistem partinin gerisinde kalarak silikleşir. Gerek sosyalist demokrasilerde gerekse sosyalist demokrasiler gibi tek parti ya da anayasal hakim parti formüllerine başvuran gelişmekte olan ülkelerde, sistemin tutarlılığı tam değildir. Bu ülkelerde bunalım etmeni olabilecek dengesizlikler daha kolay ortaya çıkabilir. Her halükârda, siyasal oyunun kuralları tek parti ve sadece tek parti tarafından konulur. Seçimle gelenler yöneticileri kontrol etmezler.

Fakat yukardaki çözümlemelerden yola çıkarak, seçim sisteminin etkisini büyütmemek gerekir: Çevreye ilişkin, hukuksal, toplumsal, iktisadi, kültürel başka unsurlar da siyasal sistem üzerinde etkili olmaktadır. Seçim sistemi bir makine parçası gibi, istenildiğince ayarlanabilecek bir siyasal oyun parçası değildir. Seçim sadece temsil açısından ele alınırsa, işlevinin yalnızca bir yönü değerlendirilmiş olur. Buna karşılık, seçim sistemi global siyasal bağlamda bir yere

oturtulursa, oynadığı tayin edici rol farkedilebilir. Bu rol yöneticilerle yönetilenler arasında az-çok serbest, az-çok iyi ayarlanmış bir iletişim sağlamaktadır.

II. Yönetenlerle Yönetilenler Arasında İletişim Aracı Olarak Seçim

Günümüzde seçim geleneksel anlamını biraz yitirmiş gibidir. Seçim ortadan kalkmamıştır, ama işlevi değişmiştir. Gerçekte çağdaş sosyologlar, siyasal sistemi global siyasal toplum içinde bir yere yerleştirmişler ve seçimin yönetilenlerin gereksinmelerini uygulaması zorunlu kararlara dönüştüren bir katalizör olduğunu saptamışlardır. Bunu anlamak için, en basit formülasyonuyla David Easton'un şemasını incelemek yeterlidir. Yurttaşlar belli belirsiz bir biçimde bazı beklentileri ifade ederler. Bu beklentiler aralarında siyasal partilerin de bulunduğu "destek-kurumlar" tarafından ele alınır. Siyasal sistem bu beklentileri kararlara dönüştürecek, yönetilenlere uygulanan bu kararlar yeni beklentiler biçiminde ifade bulan tepkilere yolaçacaktır, vb. Easton'un şemasını şöyle tamamlamak olanaklıdır: Seçim sistemi geri-tepmeyi (feed back) düzenleyen en önemli araçtır, çünkü işlevi yönetilenlerle yöneticiler arasında iletişim sağlamaktır (bkz. Tablo 5). Bu anlamda seçim, referandumla plebisitin arasında bir yerdedir: Birincisine daha yakındır. Her ne kadar kesin bir soruya yanıt değilse de, seçmene bir politikayı (İngilizce policy anlamında politika) onaylama ya da reddetme olanağını verir. Bu durumda, siyasal partilerin doktriner programlarıyla pek ilişki yoktur. Üstelik seçim plebisite de yakındır, çünkü seçmen temsilcisini ya da temsilcilerini seçmemektedir, bir hükümet ekibine onay vermektedir. Bundan böyle, seçim iki partner arasında iletişim; mübadele kavramlarıyla çözümlenmelidir. Yöneticilerle yönetilenler arasında bir olay olan seçim, bir politikaya verilen yanıt ve bir ekibe güvenin ifade edilmesidir.

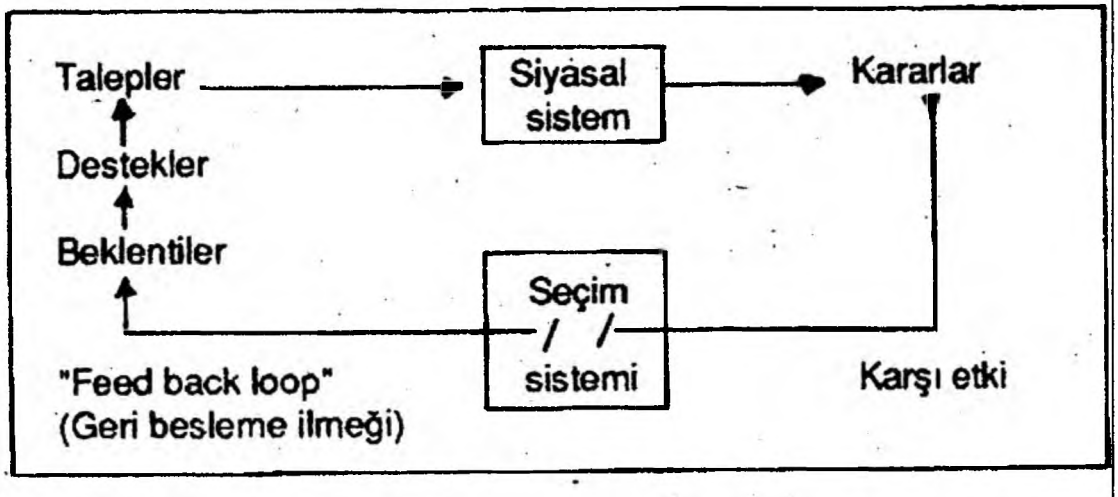
1. Seçim Belli Bir Politikaya Yanıt Oluşturur - Dar bir seçim bölgesi bağlamında ve devlet düzeyinde iletişim araçlarının yokluğu durumunda, seçmenle seçilen arasındaki ilişki (eğer böyle bir ilişki varsa) sadece yerel

düzeyde kurulabilir. Yöneticilerin politikalarını global düzeyde anlatma olanakları yoktu. Her seçim politikanın bir atomlaşması idi. Mass media'nm (kitle iletişim araçlarının)

gelişi bu durumu tamamen değiştirdi.

En başta, yöneticilerin politikalarını anlatmak için görsel-işitsel araçlar üzerinde neredeyse tekelleri vardır. İletişimin olmadığı bir demokrasiden bir iletişim demokrasisine geçtik. Ama bu da bir mübadele gerektirir; oysa David Reisman'ın ifadesini benimsersek; yönetilenler hemen hemen sürekli olarak bir haber "bombardımanı"na tutulmaktadırlar. Yönetilenlerin yanıtı ancak seçim günü, o da dağınık bir biçimde verilebilecektir.

Bunun sonucu radyo ve televizyondan yapılan seçim kampanyasının büyük bir önem kazanmasıdır. Bugün gönüllü olarak, "tele-seçimler" veya "katodik demokrasi"den sözedilmektedir. Meclis seçimleri ya da başkanlık seçimleri sırasında, seçim kampanyası ulusal düzeyde yürütülmektedir. Bu seçim kampanyası en fazla onayı almaya, yani sonuç olarak seçim günü en fazla oyu

Şekil 5 - Seçim sistemlerinin siyasal sistem içindeki yeri

toplamaya yöneliktir ve ancak somut bir politikanın açımlanması şeklinde olabilir. Partilerin programları karmaşık doktriner sistemlere göndermede bulunamazlar, partiler böyle bir lükse sahip değildir. Televizyon fikirleri değil görüntüleri iletir. Basit bir düzeyde kalkınmak zorundadır, çünkü ulaşılması gereken seçmen siyasal

toplumsallaşma düzeyi pek yüksek değildir (oysa başarı ya da başarısızlık buna bağlıdır) ve televizyondan karmaşık açıklamalar yapılamaz: Günümüz Fransız sözcük dağarcığında, "bir programdan çok bir politikayı tanımlamaktan" sözedilir.

II. Dünya Savaşı'ndan bu yana, Britanya'daki seçimler sırasında yapılan kamuoyu yoklamaları bu görüşü kanıtlamaktadır: (21) Soru: "Partiler arasında büyük farklılıklar olduğuna inanıyor musunuz, yoksa bütün partiler birbirine mi benzemektedir?"

Tarih	1951	1955	1959	1964	1966
Önemli farklar var ..	71	74	66	59	55
Hepsi aynı	20	20	29	32	37
Bilmiyor	9	6	5	9	8

Günümüzde Büyük Britanya'da, işçilerle muhafazakârlar arasındaki doktriner karşıtlık artık pek ayırdedilememektedir: Ülkenin nükleer bağımsızlığı konusunda, 1964'te çeliğin millileştirilmesi sırasında, 1966'da Büyük Britanya'nın Ortak Pazar'a giriş koşulları konusunda, hafif farklılıklar ortaya çıkmıştır. Fransa'da yasama meclisi seçimleri sırasında, hükümet iki iktidar partisi ile muhafeleti oluşturan çok sayıda partiye televizyonda eşit konuşma süresi verince, sert protestolarla karşılaştı.

Bu protestolar konuya, kamuoyundaki bütün eğilimlerin kendilerini ifade etme olanağına sahip olması gerektiği savını getiren temsil-seçim bakış açısıyla yaklaşılınca, tamamıyla haklı çıkmaktadır. Onay-seçim anlayışında ise bu protestolar o kadar haklı değildir, çünkü bu anlayışta siyasal tartışma zorunlu olarak basitleştirilmiştir, seçmenin sadece iki global eğilim arasında tercih hakkı vardır.

Birleşik Amerika'da, seçim kampanyaları sırasında görsel-işitsel araçların kullanılması da aynı sonucu doğurmuştur. Görsel-işitsel araçlardan yararlanmak kuramsal olarak serbesttir, ama bunun için gerekli olan para adayların bu konuda tereddüt etmesine yolaçmaktadır. Birleşik Ameri

ka'da Filadelfiya'da, 1956-1958 döneminde düzenlenen bir referandum sırasında, hazırlanan 17 haftalık bir seçim kampanyasının planı şöyle idi: (22) Seçim programı simülasyon (oluşturum) oyununa dayandırılıyordu. Bilgisayar çok geniş bir seçmen örneklemine telefonla sorulan bu türden soruların değerlendirilmesi sonucu elde edilen milyonlarca veriyi topluyor ve "işliyordu":

Günümüzde en önemli sorunlar nelerdir?

Sizce en önemli sorun nedir?

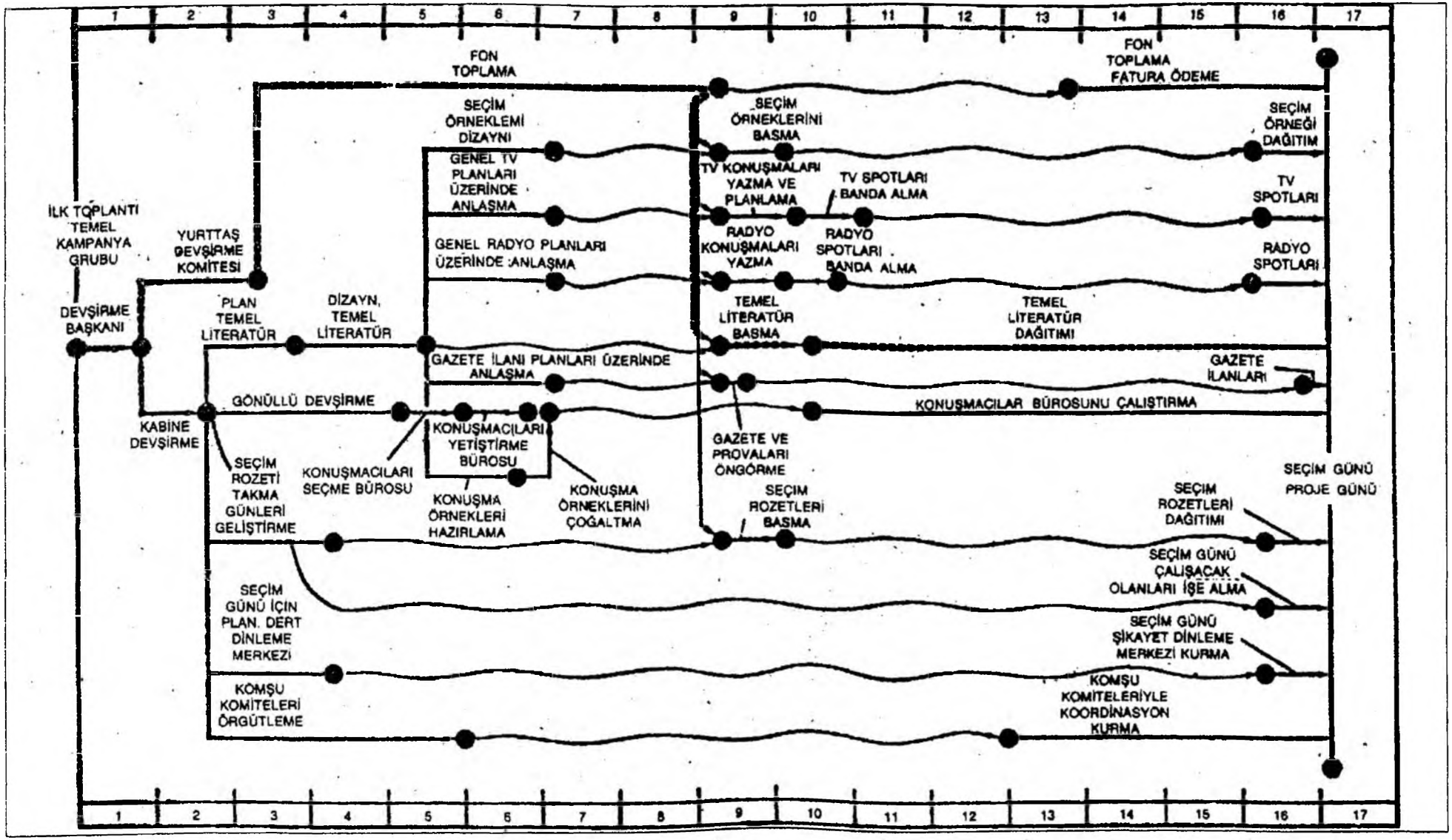
Bu soruna önereceğiniz çözüm nedir?

Bu kamuoyu yoklamaları belli bir anda, kamuoyunun bir fotoğrafını verir. Bu veriler siyaset adamlarının eline geçtiğinde, yanıtlar artık geçmişe özgüdür. Buna karşılık, bilgisayar yurttaşın gelecekteki davranışını değerlendirir. Bu davranış, yapılan 100.000 mülakat sonucunda belirlenir. Bu 100.000 mülakat 48 değişik tipte davranış şeklinde sınıflandırılır. Örneğin: Doğulu yurttaş, metropol bölgesi yurttaşı, düşük gelirliler, beyaz ırk, Yahudiler, Katolikler, kadınlar, demokratlar, vb.

Siyaset adamlarının, programın hazırlanması sırasında, her bir sorun için makineye şu alışılmış soruyu sormaları yeterlidir: "Eğer böyle olursa, ne olacaktır?.."

Bir politika tanımlamak çok genel bir nitelik taşıdığı gibi, aynı zamanda seçmenlerin çok somut sorunlarına da bir yanıt oluşturur. Bu şu sonucu doğurur: Adaylar kendi siyasal görüşlerini dayatmazlar, yurttaşların kaygılarını benimserler.

Örneğin 1966'da New York eyaleti valiliğine adaylığını koyan Nelson Rockefeller için yürütülen

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
FON TOPLAMA
FON TOPLAMA FATURA ÖDEME
SEÇİM ÖRNEKLEMİ DİZAYNI
SEÇİM ÖRNEKLERİNİ BASMA
SEÇİM ÖRNEĞİ DAĞITIM
GENEL TV PLANLARI ÜZERİNDE ANLAŞMA
TV KONUŞMALARI YAZMA VE PLANLAMA
TV SPOTLARI BANDA ALMA
TV SPOTLARI
İLK TOPLANTI TEMEL KAMPANYA GRUBU
YURTTAŞ DEVŞİRME KOMİTESİ
GENEL RADYO PLANLARI ÜZERİNDE ANLAŞMA
RADYO KONUŞMALARI YAZMA
RADYO SPOTLARI BANDA ALMA
RADYO SPOTLARI
DEVŞİRME BAŞKANI
PLAN TEMEL LİTERATÜR
DİZAYN, TEMEL LİTERATÜR
TEMEL LİTERATÜR BASMA
TEMEL LİTERATÜR DAĞITIMI
GAZETE İLANI PLANLARI ÜZERİNDE ANLAŞMA
GAZETE İLANLARI
GÖNÜLLÜ DEVŞİRME
KONUŞMACILAR BÜROSUNU ÇALIŞTIRMA
KABİNE DEVŞİRME
KONUŞMACILARI YETİŞTİRME BÜROSU
GAZETE VE PROVALARI ÖNGÖRME
SEÇİM GÜNÜ PROJE GÜNÜ
SEÇİM ROZETİ TAKMA GÜNLERİ GELİŞTİRME
KONUŞMACILARI SEÇME BÜROSU
KONUŞMA ÖRNEKLERİ HAZIRLAMA
KONUŞMA ÖRNEKLERİNİ ÇOĞALTMA
SEÇİM ROZETLERİ BASMA
SEÇİM ROZETLERİ DAĞITIMI
SEÇİM GÜNÜ ÇALIŞACAK OLANLARI İŞE ALMA
SEÇİM GÜNÜ İÇİN PLAN. DERT DİNLEME MERKEZİ
SEÇİM GÜNÜ ŞİKAYET DİNLEME MERKEZİ KURMA
KOMŞU KOMİTELERİ ÖRGÜTLEME
KOMŞU KOMİTELERİYLE KOORDİNASYON KURMA

Şekil 6.- Bir seçim kampanyasının planlanması.

(Kaynak: J-M. PERRY, The New Politics, New York, Potter, 1968, s.163:

televizyon kampanyası, su kirliliği ya da yol şebekesinin düzenlenmesi gibi çok basit bazı konular üzerinde duruyordu: "Vali R.'nin kurduğu, genişlettiği, düzelttiği, iyileştirdiği bütün yollar ard arda getirilse Hawai'ye kadar uzanır... (Hawai müziği) ve Hawai'den geri dönülmesini olanaklı kılar." 1952'de General Eisenhower'ın televizyonda flaş bir çıkışı şöyle idi: "Bir seçmen Eisenhower'a hayat pahalılığı hakkında ne düşündüğünü sorar. General "karım Maime de hayat pahalılığından yakınıyor. Ben de ona, bizim işimizin 4 Kasım'da bütün bunları değiştirmek olduğunu söylüyorum, şeklinde yanıt verir..."

Siyasal programların zorunlu olarak tarafsız ve çok pragmatik bir hal aldığını kabul etmek için ısrara gerek var mı? Birleşik Amerika'da demokratlarla cumhuriyetçiler arasında; boşuna derin doktriner karşıtlıklar aranacaktır, çünkü sonuçta, adaylar programlarını aynı bilimsel belirleyicilik içinde hazırladıklarına göre, aynı sonuçlara ulaşmaları gerekmez mi? Robert Escarpit'in Littératron'daki siyasal bilim kurgusal varsayımı gerçekleştirilmiştir. Bu varsayıma göre, okuması olan herhangi bir bireyin oyların tümüne yakınını elde etmesini olanaklı kılacak ideal seçim söylevini bilgisayar yazabilir.

Siyasal programların "tarafsızlaşması" durumunda, seçim sistemi seçmene kendisine önerileni kabul etme ya da reddetme olanağını vermelidir. Nisbi temsilin seçimin gereklerine pek iyi uyarlanamadığı saptanabilir; gerçekte ortak politikalara çok sayıda partinin farklı yanıtlar getirmesi ancak siyasal toplumun parçalanmasına götürür. Her türlü demokrasinin temeli olan yöneticilerle yönetilenlerin birbirine uyum göstermesi hali yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bunun sonucu da türdeş bir siyasal toplum içinde özümsenmeyecek anomik grupların oluşmasıdır. Sadece çoğunluk sistemi (tercihen tek turlu çoğunluk sistemi) yöneticilerle yönetilenler arasındaki yeni ilişkilere uyarlıdır. Yönetenler karşısında yalnız olan seçmen, serbestçe karar

verebilecek bir durumda mıdır? Sorun yer değiştirir: Kamuoyu temsilcilerini seçmek değil, bir politika üzerinde karar vermek durumundadır. Sadece serbest ve bağımsız bir tercih siyasal sistemlerin iyi işleyişini güvence altına alır. Ama seçmen aynı anda, hem bir politika tercihi yapmak hem de bu politikayı uygulayacak ekibi belirlemek durumundadır.

2. Seçim Bir Ekibin Onaylanmasıdır - Bu durumda da, seçimin koşulları tamamen farklıdır. Uzun süre seçmen kendi temsilcisini seçti. Bu temsilciler hükümeti belirlemede tek yetkili konumunda idiler. Günümüzde de, başkanlık seçimlerinde olsun yasama meclisi seçimlerinde olsun sonuç aynıdır: Bir yönetici ekibi başa getirmek sözkonusudur. Klasik örnek Büyük Britanya ve Birleşik Amerika örnekleridir. Bugün Fransa, Almanya ve teknik toplumun çoğulcu devletlerinin büyük bölümünde de durum aynıdır.

Bu perspektifle, çoğunluk sistemi yeniden önemli bir rol oynayacaktır. Bu sistemde tercih iki adam ya da iki ekip arasında yapılır. Böylece seçmenlerin azınlığını temsil eden bir adayın seçilmesi önlenmiş olur. Yöneticilerin yönetilenlerin onayına sunulduğu, buna karşılık daha önceki bir süreç içinde yönetilenlerin yöneticilerin kooptasyonuna katılmadığı hallerde, uyuşum gereksinimi daha da büyüktür. Gerçekte, karar merkezlerine giden bir paralel yol daha vardır: Teknokratik yol. Siyasal sorunların giderek karmaşıklaşması yeni bir insan kategorisinin iktidara gelmesini olanaklı kılmıştır. Geleneksel partilerin uzun cursus honorum'unu teknokrasinin kısa yolu izler. Partiler artık, Jacques Ellul'ün `teknisyenler' olarak adlandırdığı bir insan kategorisine başvurmak zorundadırlar. Bunlar sözcüğün Weberci anlamında bürokrasiyi oluşturan idare teknisyenleri, ekonomi plancıları kadar ulusal savunma stratejileri, kapitalist ekonomide üretim araçlarının sahibi olan ve daha genel olarak özel işletmelerden ve kamu işletmelerinden sorumlu olan üretim teknisyenleri (Burnham'a göre `manager'ler'), nihayet değerleri oluşturan, ideolojiler ve davranışlar imal eden, bunları kitle iletişim araçları (basın, radyo, sinema, televizyon..., telefon) vasıtasıyla yayan ideologlar, propagandacılar, public relation'cılar (halkla ilişkiciler), iletişim teknisyenleridir.

Seçmen serbetçe seçim yapmaz; bir ekibi özetleyen bir adam kanalıyla o ekibi onaylar. A priori partiler yurttaşlara, yurttaşların üzerinde hiçbir seçim olanağına sahip olmadığı adamları dayatırlar (adayın belediye meclisi üyesi, il genel meclisi üyesi, milletvekili, vb. olarak bir kariyer yapmış olması zorunlu değildir). Ama pratikte, kendilerine sunulan ekibi biçimlendiren seçmenlerdir. Gerçekte bir seçim kampanyası bilimsel olarak yürütüldüğü zaman; görsel-işitsel araçlar herhangi bir bireyin aday olmasına imkan vermez. Adayın yeteneklerinin sıralandığı bir skala vasıtasıyla, bir aday profili çizilir. Birleşik Amerika'da seçim ajansları, bir ideal aday görüntüsü oluşturmayı, mevcut adayların çok bariz kusurlarını düzeltmeyi başarmışlardır.

Kendine güvenli	-, -, -, ❑ -, -, -	**Çekingen**
Namuslu	-, -, -, ❑ -, -, -	**Namuslu değil**
Pasif	-, -, -, ❑ -, -, -	**Aktif**
Sağlıklı	-, -, -, ❑ -, -, -	**Tehlikeli**
Konulardan haberli	-, -, -,❑ -, -, -	**Konulardan habersiz**
Yumuşak	-, -, -, ❑ -, -, -	**Saldırgan**
Adil	-, -, -, ❑ -, -, -	**Adaletsiz**
Nitelikli	-, -, -, ❑ -, -, -	**Niteliği yok**
Samimi	-, -, -, ❑ -, -, -	**İkiyüzlü**
Liberal	-, -, -, ❑ -, -, -	**Muhafazakâr**

Bu skala (kaynak: J.-M. Perry, Aynı kaynak, s.84) iyi bir aday yaratmak için, kusurların düzeltilmesini ve en azından görünüşte seçmenlerin çoğunluğunu istediği niteliklerin kazandırılmasını sağlar. Bundan sonra aday seçim kampanyasını başlatabilir ve seçmenlerin beklentilerine en fazla uyan yönüyle tanıtılır: "Raymond Bare: ciddiyet, sağlamlık, hakikat", "Jaques Chirac: cesaret, canlılık, irade."

En anlamlı olanları kuşkusuz Birleşik Amerika'daki başkanlık seçimi kampanyalarıdır. Théodore White Comment On Fait Un Président (Bir Başkan Nasıl Yapılır) adlı kitabında, Richard Nixon'un 1960 başkanlık seçimlerini nasıl

yitirdiğini anlatır; White'a göre Nixon seçimleri, J.Kennedy ile televizyondaki açık oturum öncesinde makyaj uzmanının tavsiyelerini dinlemediği için yitirmiştir. Gerçek bir makyaj yaptırmak yerine, hızlı büyüyen sakalını gizlemesini sağlayan bir kozmetiği kullanmakta ısrarlı davranmıştır; (23) üstelik gözlerinin altındaki halkaları gizleyecek olan projektörlerin yeri, kötü bir rastlantı sonucu gazetecilerce değiştirilmiştir; nihayet açık gri olan konstümünün rengi dekora uymuyordu. Buna karşılık, J.F. Kennedy bu sakıncaların üstesinden gelmeyi bildi ve projektörlerin yansılarını önleyen gömleğinin rengi (mavi idi) Cumhuriyetçi adayla televizyon düellosundan galip çıkmasını sağladı. Daha yakın bir tarihte, çok popüler olan senatör Gary Hart, evlilik-dışı ilişkileri konusunda yalan söylediği ortaya çıkınca ön-seçim yarışından çekilmek zorunda kaldı. Oysa iyi bilinmektedir ki, "Amerikalılar yalan söyleyen siyaset adamlarını sevmezler". Fransa'da görsel-işitsel araçların kullanımı çok hızlı bir biçimde çok büyük bir önem kazandı, doğrudan oyla başkanlık seçimi bu önemi artırdı. 1965'ten itibaren bu araçların önemi saptanmış, general De Gaulle'ün ikinci tura kalması onlara bağlanmıştı. O günlerden bu yana, siyaset adamları ve siyasal partiler televizyon kanallarını kontrol etmek için mücadele vermekte, televizyonun desteğini kazanma kaygısı taşımaktadırlar. Bu yöndeki mücadele ve bu kaygının yanı sıra, "seyir-politika" ve bu politikanın bönlükleri ve olumsuzlukları pazarlamaya siyasal iletişimde temel öneme haiz bir yer kazandırmıştır. Bu alanda kişiselleşmiş olsun (mailing [postalama] gibi) olmasın gitgide daha incelmiş tekniklere başvurulmuştur. Bu tekniklerin ilk etkisi seçim kampanyalarının maliyetini muazzam ölçüde artırmak olmuştur. Marie-France Toinet'ye göre, Birleşik Amerika'da bu kampanyalar "mali bir uçurum" haline gelmiştir: 1974 ile 1986 arasında Kongre seçimleri için yapılan harcamalar 77 milyon dolardan 450 milyon dolara yükselmiştir. (24) Bilançoların hemen hiç saydam olmadığı Fransa'da uzmanlar, başkanlık seçimine katılan adayların her birinin 1974'te 50 milyon frank, 1981'de 150 milyon frank, 1988'de 250 ila 300 milyon frank harcadığını ileri sürmektedir. 1986 yasama meclisi seçimlerinde, bütün partilerin faturası bir milyar franga kadar yük-

seliyordu.

Mediacracy'nin (kitle iletişim araçlarının egemenliği) pençesine düşen çoğulcu sistemlerde, demokratik ilkenin gerçekten bozulmasına tanık olunmaktadır. Adayların oy hakkı karşısında eşitliği siyasal bilimi ve hukuku sorgulayan bir yanılsama, sahte bir ilke haline dönüşmektedir.

Hukuk az ya da çok ard niyetle, seçim kampanyasının maliyetini ve bu kampanyanın doğal olarak yolaçabileceği suistimal riskini akla yakın sınırlar içinde tutmaya çalışır. Ve bu konuda,yetersiz kalmakla birlikte iki çare önerir. İlk çare seçim harcamalarının sınırını belli bir tavanın altında tutmaktır: Britanya parlamento seçimlerinde seçim bölgesi başına 2700 sterlin, seçmen başına 2-3 pens, Birleşik Amerika'da başkan ön-seçimleri için 20 milyon dolar, Fransa'da başkanlık seçiminin ilk turu için 120 milyon frank. Birincisinin mantıki karşılığı olan ikinci çare ise, partilerin ve/veya adayların kamu gücünce finanse edilmesidir. Bu yönteme yukarda sayılan ülkelerin yanı sıra, değişik biçimlerde de olsa, Federal Almanya, İtalya, Hollanda'da, vb. rastlanır. Özel yardımları yasaklamak sözkonusu olmayacağına göre, bütün yapı yapılan harcamaların ve bulunan kaynakların kontrolüne dayanmaktadır. Ancak en az söylenebilecek olan, bu yöntemlerin kılı kırk yaran yorumcuları hiçbir zaman tatmin etmediğidir: Bazı yöntemlerin öngörülebilir bir sonucu yoktur ("kapalı bir saydamlık" ve tam bir cezasızlığın sözkonusu olduğu Fransa'da), bazı yöntemlerin ise değişken olmakla birlikte gerçek bir pratik önemi vardır, yargıdan çok parlamentonun yetkilerine başvurulması gerekli olur.

Siyasal bilimine gelince, onun önerdiği bir çare yoktur; nisbi temsil sistemlerinde bile, pazarın daralmasının eşlik ettiği, siyasal oyun ve tartışmanın çift-kutuplulaşması yönünde dayanılmaz bir hareket olduğunu saptamakla yetinir. Bu durumda, sadece örgütsel, mali ve medyatik destekleri en iyi olan (bunlara militanların inancı ve mücadeleye hazırlığı eklenmektedir) adayların maratonun sonuna kadar gitme şansı olacaktır. Maraton terimi Beyaz Saray için yarışı nitelemek amacıyla Jules Witcover tarafından kullanılmıştır. Bu yarış sonunda iki kampın şampiyonları arasında düello şeklini almaktadır (Horace Curciance'a

karşı): Bir önceki dönemin ekibi ve onun başlıca challenger'ının (meydan okuyan kimsenin) ekibi. Bazen Yüksek derecede olumsuz bir içeriği olan ceza-seçimlerle karşılaşılır: 1987'de Kohl, 1987'de Thatcher, 1988'de Mitterand. Bu seçimlerde "iktidarın gasbedilmesine" karşı düzgün bir biçimde direndikleri için bir önceki dönemin iktidarı seçimleri kazanmıştır. 1979 Callaghan, 1980 Carter, 1981 Giscard örneklerinde ise, bir önceki dönem seçilenler bozguna uğramıştır. İktidar sahibinin "görevinin hesabını vermek" gibi bir manevi yükümlülük içinde oluşu bu varsayımı doğrulamaktadır: Seçim bir güven sorununa yanıt haline gelmektedir.

Seçmenlerin bakış açısı benimsenirse, iki turlu çoğunluk sisteminin seçmenlerin müdahalesine en fazla anlam kazandıran sistem olduğu farkedilir. Eğer genel oyla başkanlık seçiminde olduğu gibi, plebisiter içerikli bir yöntem kullanılmıyorsa... Bu yöntem, meclis seçimlerini de etkileyen çift-kutuplulaştırıcı bir çimento yaratır. İlk tur her kampın şampiyonunu belirler, ikinci turda galip kamp belirlenir.

İdeal bir şemaya göre, her toplumda çift partili bir rejim olmalıdır. Yani temelde birbirine çok yakın politikalar uygulayabilecek iki ekip bulunmalıdır. Çoğunluk tipi bir seçim sistemi diğerlerinden daha çok, görevdeki insanların değişmesini sağlar. Her halükârda, seçim siyasal sistemin önemli bir parçasıdır, çünkü yeni iletişim demokrasilerinde yönetilenlerin seslerini duyurmalarını sağlamaktadır. Kuşkusuz diktatörlük tehlikesi her zaman vardır: Başka bir partinin yerini almasına tahammül edemeyen iktidardaki bir hakim parti tek parti haline gelir. Görsel-işitsel araçlar yönetilenler için bir güvenlik subabıdır. Seçmenlerin bilinçli ya da bilinçsiz tercihlerine uymayan bir adayın hiçbir seçilme şansı olmayacaktır. Amerikan siyaset bilimi Adlai Stevenson ve Barry Goldwater'in ağır yenilgilerini böyle açıklar. Fransa'da 1969 başkanlık seçimlerinde Defferre-Mendès France ikilisinin çok zayıf bir skor elde etmesi, daha sonra Jacques Chaban-Delmas (1974) ve Raymond Barre'ın (1988) uyguladığı hayal kırıklığı da aynı şekilde açıklanabilir.

* * *

Bu koşullarda, karmaşık, pahalı, sinir bozucu seçim yöntemlerinin bir lüks olup olmadığı ve bunların yerini kamuoyu yoklamaları tekniğinin almasının daha iyi olup olmayacağı sorusu sorulabilir. Seçim dönemlerinde artık, kamuoyu yoklamaları süreklilik kazanmıştır, çok sayıda kamuoyu yoklaması yapılmaktadır: Yanlış olmayan bir biçimde, "sandomani" ya da "sondokrasi"den sözedilmektedir. Kamuoyu yoklamaları metodik bir biçimde hazırlandığı ve özenli uygulandığı zaman, yöneticileri düzenli olarak yönetilenlerin beklentilerinden haberdar edebilir. Yöneticiler bir örneklem temelinde yapılan bir seçimle de belirlenebilir.

Hakikaten kamuoyu yoklamaları, kamuoyunu tanımak için, yöneticilerin bilmesi gereken ve bildiği değerli bir araçtır. Popülarite eğrilerinin evrimini çeşitli "barometreler"de izlerler. Kamuoyu yoklamalarının kesinlik derecesi çok yüksek olsa bile, seçimlerin yerini tutamazlar. Seçimler kamuoyunun tümünü seferber eder, bu anlamda kamuoyunu biçimlendirir. Buna karşılık, kamuoyu yoklamaları kamuoyunun tam bir anonimlik içinde, belli bir andaki durumunu yansıtır. Ayrıca seçim, zaman zaman yöneticiler ve yönetilenlerde birbirleri için yapılmış oldukları izlenimini uyandıran ve böylece siyasal toplumların yaşamasını olanaklı kılan bir katılma, bir duygu ve düşünce birliği biçimidir.

DİPNOTLAR

1 Gönüllü olarak bu önleme esin veren fair play'e (tarafsızlık) şükranlarımızın ifade edeceğiz: Bütün kamuoyu yoklamaları ve 1981 seçimleri 18-21 yaş diliminin çoğunlukla sola oy verdiğini göstermektedir.

2 Bak. J.-M. Conraud, Citoyenneté et Immigration (Yurttaşlık ve Göç), in D.Colas (ed.), L' Etat du droit (Hukuk devleti), PUF, 1987, s.55 ve dev.

3 Danimarka, Yunanistan, İspanya, Lüksemburg, Hollanda ve Portekiz'de de durum aynıdır.

4 Partisini kayırmak için, 1812'de Massachusetts eyaletini semender biçiminde seçim bölgelerine ayıran vali Elbridge Gerry'nin adından gelir.

5 65 yaşından küçük seçmenler için.

6 Bu konuyla ilgili olarak, her seçmene sağ ayak için bir tek ayakkabı veren, "seçilirsem sol ayağın ayakkabısını da alırsınız" diyen bir İtalyan aday sık sık örnek gösterilir.

7 Belçika ve Hollanda'da yasaklanmış olan mektup yoluyla oy kullanma olayı, Federal Alman Cumhuriyeti'nde (bu ülkede bu tür oylar çok sıkı bir denetime tabidir), Büyük Britanya'da, Portekiz'de ve İspanya'da serbesttir. İrlanda'da sadece askerler ve "Garda Siochana" üyeleri bu yolla oy kullanmaktadır.

8 Meclis'in kendi üyelerinin yetkilerinin geçerliliğini tahkik edebilmesi durumuna birçok Batı Avrupa ülkesinde (Belçika, İtalya,

Hollanda, İsviçre, vb.) ve sosyalist demokrasi ülkelerinde rastlanmaktadır.

9 Regards Neufs sur le Parlament, Paris, Ed. du Seuil, 1956 ("Peuple et Culture", 11) s.119.

10 Bu seçim tarzının SSCB ve sosyalist demokrasilerdeki seçimlerde de uygulandığını, ama bir ikinci tur olasılığının teorik kaldığını belirtelim.

11 S.Rokkan, Citizens, Elections, Parties, s.158 ve devamı.

12 La Réforme du Parlamentarisme, Sirey, 1934. s.14.

13 Bak. T.McNelly, Politics and Government in Japan, Boston, Houghton, Mifflin Co., 2. baskı, 1972, s.129 ve devamı.

14 Bu sisteme karşı olan Lloyd George, sistemden hiçbir şey anlamadığını ileri sürüyordu. Hesapların yukardaki örnekten daha karmaşık olduğunu kabul etmek gerekir. Daha ayrıntılı ve çok açık bir açıklama için, bak. V.Bogdanor, What is Propartional Representation?, London, Martin Robertson, 1984, s.75 ve devamı.

15 Bkz. şekil 3.

16 Bak. The West German Electoral System: The Case for Reform, 1949-1987, West European Politics, 1987, s.434.

17 La République Fédérale d'Allemagne, PUF ("Que Sais-je?", no. 1069), 5. baskı, 1974, s.50.

18 Bak. Electoral Systems: A Question of degree or of Principle, in A.Lijphart ve B.Grofman, Choosing an Electoral System. Is-

sues and Alternatives, 1984, s.75. Yukardaki tablo bu kitaptan alınmıştır.

19 Oyların % 28'i ile İşçi Partisi sandalyelerin % 32'sini alır. İttifak ise oyların % 26'sı ile sandalyelerin sadece % 4'ünü kazanır.

20 D.W. RAE, The Political Consequences of Electoral Laws, 2. baskı, 1971, s.167.

21 Kaynak: Monica Charlot, La démocratie a l'Anglaise, Paris, A. Colin (Cahiers de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 185), 1972, s.166.

22 Bkz. Şekil 6.

23 Kullandığı Lazy Shave, öğleden sonra sakalı hızla büyüyen bir kişinin sakalını gizlemek için yüzüne sürdüğü bir kozmetikti.

24 Bkz. Le Système Politique des Etats-Unis (Birleşik Amerika'nın siyasal sistemi), Paris, PUF, "Thémis", 1987, s.428 ve dev.

BİBLİYOGRAFYA

Balinski, M.L.; Peyton Young, H.; Fair Representation. Meeting the Ideal of One man, One vote, New Haven, Yale University, Press 1982.

Birch, A.H.; Representation, London, Macmillan, 1972 ("Key Concepts in Political Science").

Bogdanor, V.; Butler, D.; (eds.) Democracy and Elections. Electoral systems and their political consequences, Cambridge, Cambridge University Press, 1983.

Bon, F.; Les élections en France. Histoire et sociologie, Paris, Ed. du Seuil, 1978.

Cadart, J.; (éd.), Les modes de scrutin des

dix-huit pays libres de l'Europe occidentale, Paris, PUF, 1983.

Carstairs, A.M.; A Short History of Electoral Systems in Western Europe, London, Allen & Unwin, 1980.

Cotteret, J.M.; Gouvernants et gouvernés. La communication politique, Paris, PUF, 1973 (coll. "SUP").

David, D.; Quintric, J.M.; Schroeder, H.C.; Le marketing politique, Paris, PUF, 1978.

Duverger, M.; Les partis politiques, Paris, A. Colin, 1981.

Duverger, M.; (éd.), L'influence des systèmes électoraux sur la vie politique, Paris, A. Colin, 1950.

Emeri, C.; Elections et référendums; Grawitz, M.; Leca, J.; Traité de Science politique, II: Les régimes politiques contemporains, Paris, PUF, 1985.

Huet, S.; Langeneieux-Villard, P.; La communication politique, Paris, PUF, 1982.

Lakeman, E.; Power to Elect. The Case for Proportional Representation, Londra, Heinemann, 1982.

Lavau, G.E.; Partis politiques et réalités sociales, Paris, A. Colin, 1953.

Le Seach'h, M.; L'Etat Marketing. Comment vendre des idées et des hommes politiques, Paris, A. Moreau, 1981.

Lijphart, A.; Grofman, B.; (eds.), Choosing an Electoral System. Issues and Alternatives, New York, Praeger, 1984.

Perry, J.M.; The New Politics, the expending

technology of political manipulation, New York, C. Potter, 1968.

Ponceyri, R.; Le découpage électoral, Paris, Economica, 1988.

Rae, D.W.; The Political Consequences of Electoral Laws, New Haven, Yale University Press, 1971.

Rokkan, S.; et al., Citizens, Elections, Parties, Oslo, Universitatsforlaget, 1970.

Ross, J.F.S.; Elections and Electors: Studies in Democratic Representation, Londra, Eyre and Spottiswoode, 1955.

Sartori, G.; Parties and Party Systems. A framework for analysis, cilt I, Cambridge, Cambridge University Press, 1976.

İletişim Yayınları • PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE

CEP ÜNİVERSİTESİ

YeniYüzyıl Kitaplığı

Bilgi günümüzün en önemli değeri haline geldi. Ama çığ gibi büyüyen bilgi üretimini izleyebilmek, günlük koşuşturmanın içinde neredeyse imkansız. Gündelik hayatımızı yakından ilgilendiren konularda bile kitap okuyacak zaman bulamıyoruz. Oysa bunun ötesine geçebilmek, kendimizi her konuda geliştirmek, kültürümüzü arttırmak hepimizin düşü.

Cep Üniversitesi size çağdaş bilgi ve kültürün kapılarını açıyor. Cep Üniversitesi'nin kitapları, Fransız "Que sais-je" (Ne biliyorum?) dizisinden titizlikle seçildi ve Türkçeleştirildi. Cep Üniversitesi ayrıca, Türkiye'nin tarihiyle, siyaset, kültür, ekonomi hayatıyla ilgili konularda özel olarak bu dizi için uzmanlara ısmarlanan eserlerle zenginleştirildi.

YeniYüzyıl Kitaplığı

Emlak Bank'ın katkılarıyla